

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
X. 1990 Josef Jelínek

O B S A H :

J. Seifert:	Morový sloup	
M. Červenka:	Setkání všeobecného čne	(1)
P. Kabeš:	October story	(2 ÷ 3)
E. Kriseová:	Pokus o život	(4 ÷ 16)
J. Chaloupecký:	Poezie a politika	(17 ÷ 39)
K. Pecka:	Omluva za nesehranou partii	(40 ÷ 43)
E. Kantůrková:	Umění sousedit	(44 ÷ 49)
Z. Urbánek:	Nepokojné radosti	(50 ÷ 60)
I. Klíma:	Ženský a mužská	(61 ÷ 62)
S. Machonin:	Dvě psaní o psaní	(63 ÷ 68)
Jka :	Trapné umění	(69 ÷ 70)
M. Uhde:	Zpěv u cizího stolu	(71 ÷ 72)
M. Jungmann:ž	Druhý návrat Ivana Kříže	(73 ÷ 79)
M. Červenka:	Znalec	(80)
kSk :	Seifertovy Všecky krásy světa	(81 ÷ 92)
Fr. Janouch:	Jak jsem skočil přes plot a setkal se s Beckettem	(93 ÷ 101)
/ KO / :	Více než 13 řádky o	(101 ÷ 106)
M. Šimčeka	Dopis J. Seiferta z roku 1969	(107 ÷ 109)
L. Vaculík:	<i>Bombyho Dějiny filarofie</i> Pokles rozumu	(110 ÷ 112) (113 ÷ 115)

Prosinec 1984

Copied from a type-written carbon copy, bound, and made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM FÜR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.v. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

J. Seifert:	Morový sloup
M. Červenka:	Setkání všedního dne
P. Kabeš:	October story
E. Kriseová:	Pokus o život
J. Chaloupecký:	Poezie a politika
K. Pecka:	Omluva za nesehranou partii
E. Kantůrková:	Umění sousedit
Z. Urbánek:	Nepokojné radosti
I. Klíma:	Ženský a mužská
S. Machonin:	Dvě psaní o psaní
jka :	Trapné umění
M. Uhde:	Zpěv u cizího stolu
M. Jungmann:*	Druhý návrat Ivana Kříže
M. Červenka:	Znalec
kSk :	Seifertovy Všecky krásy světa
Fr. Janouch:	Jak jsem skočil přes plot a setkal se s Beckettem
/ KO / :	Více než 13 řádky o
M. Šimůtko	Dopis J. Seiferta z roku 1969
L. Vaculík:	<i>Bonclého Dějiny filosofie</i> Pokles rozumu

JAROSLAV SEIFERT:

MOROVÝ SLOUP, Z CYKLU POUTNÍ MÍSTO

ŽIVOT - TO JE TĚŽKÝ, STRASTIPLNÝ LET
STĚHOVAVÝCH PTÁKŮ
DO KRAJIN, KDE JSI SÁM. A NIKDY NAZPÁTEK.
A VŠECHNO, CO JSI NECHAL ZA SEBOU,
TRÁPENÍ, SMUTKY, VŠECHNA ZKLAMÁNÍ
ZDAJÍ SE LEHČÍ.
NEŽ JE TATO SAMOTA,
KDE NENÍ ŽÁDNÉ ÚTĚCHY,
KTERÁ BY TROCHU ZKONEJŠILA
UPLAKANOU DUŠI.

CO JSOU MI PLATNÉ SLADKÉ CIBÉBY!
JEŠTĚ ŽE JSEM SI NA POUTI VYSTŘÍLEL
ČERVENOU RŮŽI Z PAPÍRU!
MĚL JSEM JI DLOUHO
A JEŠTĚ DLOUHO BYLA CÍTIT KARBIDEM.

Setkání všedního dne

Miroslav Červenka

Když západ ploval v řídké rumělce
a vločky vály vzdorující tíži,
slyšel jsem národního umělce,
jak volá "buď zdrav, Mirku" na refýži.

Před léty jsme zkoušeli udělat,
co v dějích poezie nová fáze
ze slov jak dextrín, hadr nebo zkrat
zprávu, že v Praze není jenom blaze.

Teď na sekretariátech to zná,
na stipendia je to kulihrášek,
za státní ceny, Díla sebraná
je byrokratů nejvěrnější šašek.

Čekal snad gratulaci, Nový rok
se blížil, mastné vločky jak ty múzy
umělci lnuly k čelu, na rozkrok -
řek jsem "ahoj" a pokračoval v chůzi.

Když opravdové básníky teď smím
číst jenom v strojopisech, mám co vzpruhu
a štěstí v neštěstí, že nemusím
se vybavovat s ksichty jeho druhu.

PAKATUJU SI, ALE NEVZPOMÍNÁM NA TO.
Ráj, jak jinak,
zkamenělý. Dovedo kámen vyblednout?
Přepetej se včerejšího léta
po těch rocích, přepetej se slunce.
Tváří v tvář,
s očima zavřenýma.

(Kristině)

HRANICE ZATÍM V ZÁPALČNÝCH HLAVIČKÁCH.
Zlatistý říjen, soukromé
pálení knih na ostrově stromů. Žáha
mimo dějiny, nic moc. Překryl to,
a vždycky trýt se chystá listopád.

MEZI MASOŽRAVOU KVĚTINOU A KOLIBŘÍKEM
mimikry zmije, vertikální
průřez pralesem. Jak nezačít,
jak počít,
kterak dokonat. Nizký horizont
zakalené mačety. Vorše,
siroty
bez meče a bez přeslice. Popisnost
alespoň není němá. Sny starců,
starci snů, Cromagnon mého stínu,
skorověčně zelený.

VEŠKERÉ ZLATO SNŮ,
doslova veškeré. Absence litory
anebo pobývání v ní. Erbovní
drápy lvíčků naprázdno vykročené. Slepější
ocas (jazyk) patří rovněž jim. Převlečník stromů,
chameloón Půtrín: menší hřbet. Zvonů
před polednem nedozvoniš se. Opodál
Janusové s Janom, o hlavu jenom
v rovinco chrtích dostihů.
Budu so už muset opakovat,
abych si řekl něco nového.

PADALA MNĚ KARTA, NEBYL TO MARIÁŠ.
Štěstí táhlo se druhý,
třetí den. Výsledky hokejové ligy,
počasí jako becherovka
becherovka jako počasí
půlka října ořošákovými barvami hrála mi
do ruky. Víím, že tolik štěstí neunesu.
Ve vrzavé teletině brašny
třou se a hřejou risky zisků.
O ztrátách psal v té souvislosti Eliot,
psovody zaznamenal Pound.
Lecos bylo by (lze) dodat,
jásavé oči podzimu! Také ti starší
budou čerpat ze mne,
až to zaso
budu nesmět vzdát. Zamilován
do počasí, do času.
Brašna a listy stromů, veškeren tabák,
silný čaj: v souladu se sebou, pokud
podotknul jsem toto před šesti stoletími,
příhodiv se tehdy rovněž
půlce října. Okry oba a vysoko modř,
varianty téhož. Síla úrody.

60

Eda K r i s e o v á

P o k u s o ž i v o t

(Věnováno M.B.)

Dostala jsem pozvání do Ameriky, abych tam na univerzitě přednášela o literatuře, takový kurs, jak ji dělat snadno a rychle. Nevěřila jsem, že mne tam úřady pustí, ale přece jsem vykonala všecko, aby pustily. Chtěla bych se tam podívat, co by jim to udělalo? Už tak dlouho žiju v ohradě, stýkám se se stejnými lidmi. Leccos by se v mém životě vyřešilo jen tím, že by se prostor rozšířil.

Stalo se, čemu jsem nevěřila. Po dvou měsících začali se mnou jednat, jako by cesta byla povolena a záleží jen na mně, kdy chci jet. Potřeba kladného je tak veliká, že člověk uvěří i zázraku. Pět dní mne dokonce nechali vymýšlet přednášky a představovat si sebe v Americe. Žádali ještě o výpis z trestního rejstříku, a zatímco jsem běhala po prokuraturách, abych to urychlila, přišlo poštou vyrozumění z nadřízeného úřadu, že: "nebyly shledány důvody, aby mi cesta byla povolena". Jako uhozené dítě utíkala jsem znovu na úřad, který se mnou předtím jednal tak vlídně. Stála jsem tam znovu frontu z prvního patra na ulici, jak se tam stojí denně od jara do podzimu. Zařadila jsem se zase na konec, snad pro nějakou naději, snad aby i poslední jiskřička vyhasla a já mohla vložit do ohniště jinou, třeba že mi někde vydají knížku, nebo se kolem něco pohne a nehybnost mne přestane znehybňovat, anebo mne znenadání potká něco dobrého, přijde to z nečekané strany, možná i nezaslouženě, rozžehne se to jako světlo, které ukáže, že cesta je správná.

Fronta pulzuje. Lidé sbírají energii na čekání, na zbytečné napětí, vždyť o všem je rozhodnuto. Starší paní navádí těhotnou ženu, aby předběhla. Ale ona říká: nechci toho využívat, a pohladí si vzduché břicho. Pán s francouzskou holí si chodí sedat

na okenní parapet, ale rychle se vrací jako sýkorka ke krmítku, snad aby mu ostatní nevyzobali drobení.

- My jsme národ cestovatelů, volá z patra dolů paní, která předtím naváděla těhotnou. Každéj chce někam jet a pak je tu taková fronta. Lidem se ještě daří vidět věci rozdrobeně, nespojovat je, nehledat příčinu. Čelí každé nepříjemnosti zvlášť a jindy. Život je tak žitelnější.

- Pane, zařaďte se do fronty, volá muž s berlí na mladíka v džínovém oblečku, který se dere rovnou ke dveřím. Ten se ani neohlédne, zaťuká a čeká. Stál by, i kdyby ho sáпали, ale oni si netroufnou, protože nevědí, kdo to je. Dveře se otevřou a ručka ho vtáhne dovnitř. Je jejich.

Opírám se o tlustou kovovou mříž, která chrání dveře do úřadovny, protože bych chtěla na tři měsíce do Ameriky. Přece vím, že když něco chci, připravuji si tím trápení. Kdybych o nic nežádala, nebudila bych v sobě naději, jejíž umírání bude spojeno s bolestí. Kdybych netoužila po lásce, nebyla bych zklamávána, kdybych se s někým nesetkávala s radostí, nemusela bych se loučit se slzami. Mohla jsem teď sedět doma, psát si román a odebrat se v něm o osmdesát let nazpátek, do doby, kdy moje babička chodívala zámeckým parkem s krajkovým slunečníkem a čekávala u kamenné sfingy na dědečka. O pár let později lidé ani nevěřili, že vypukla světová válka, smáli se tomu, ale pak viděli a zažili. Kdybych si mohla vybrat, přála bych si žít koncem devatenáctého století v Paříži.

Zatím se plíží podle fronty paní s bílou holí a postaví se příkrčeně hned u dveří úřadovny. Pán s berlí ji však vidí:

- Jakým právem předbíháte?

- Právem bílé holi, odpoví stařena nalomeným hlasem lítých ubožáčků.

- Bílá hůl neopravňuje k předbíhání. Stát přece můžete. Já mám berlu, legitimaci invalidy a stojím už dvě hodiny.

Stařena vytrvává těsně za dveřmi a číhá, až se ozve bzučák, dveře se otevřou a ona skočí dovnitř. Pán šermuje berlí, tvář má opruzenou nevolí. Vloží se do toho starý muž:

- Mně je osmdesát šest, řekne, a taky stojím.

- Že ještě někam jezdíte, diví se pán s berlou. A ona? Kam pojede, když nevidí. Jenže asi vidí, jinak by nejezdila.

- Vy taky zůstaňte doma, když nemůžete stát a chodit, křičí starý muž.

Ozve se bzučák a stařena vnikne dovnitř. Je mi, jako bych byla v nějaké daleké zemi, kde ani nežijí dědicové řecké kultury. Jako by nás to zanášelo někam dál, mimo Evropu. Zavřu oči a vidím tváře kamenných a polychromovaných řeckých dívek a chlapců, které se usmívají důvěřivým, šťastným a svrchovaným úsměvem už víc než dva tisíce let. Jednou jsem tady šťastně vystála frontu na Řecko, ale to už je dávno. Také nevidím žádné zbytky tisíciletého působení křesťanství, když se mrzáci bijí berlemi a slepí vidí, když chtějí. Nechci to vidět. Zavírám oči i v tramvaji, kde se nedá stát ani dýchat, a dívám se, co všechno lidé každý den vydrží a že jejich zhuštěná jednotná myšlenka nezabije třeba řidiče, který nepřišel, jak měl.

Svět nás stále inspiruje ke stížnostem, negování, rozladám, a já chci být kladná. To přání je silnější než přání jet do Ameriky. Snažím se už dlouho nepouštět do sebe, co je záporné, například strach, odděluji se od něho, nechci ho nechat vyrůst, tím, že bych ho živila. Snažím se vidět ho jako předmět, který je v koutě místnosti, je tu se mnou a vím o něm, nezkoumám ho ani neanalyzuji, nezabývám se jím. Čekám, až má vnitřní síla naroste do té míry, že se v ní rozpustí. Ona naopak čeká, že budu slábnout, ale já vím, že přichází vždycky ve chvílích únavy a slabosti. Pouštím do sebe všechno, co je kladné, a jsem v očekávání dobrého.

Je to však těžké. Rádio krmí uši a televize i oči katastrofami ve všech světových jazycích. Svého času mne dojímala jedna hlasatelka českého vysílání Hlasu Ameriky, která hlásala neštěstí jasným a radostným hláskem, ten jako by nechtěl mít nic společného s obsahem. Přála si snad vzbudit dojem, že všechno ještě není tak špatné, probudit v naslouchajících naději, že to bude se světem lepší, možná se styděla za to, co zas lidi hrozného vyvedli. Přírodních katastrof je ve zprávách tak málo ve srovnání s tím, co umí člověk. Hodně lidem šla na nervy, asi si stěžovali, a tak časem dostala unavený profesionální hlas. Možná už ani nic dobrého nečeká.

Jsme, jak známo, otravováni nečistým ovzduším, špinavými vodami, jedy, ale mne víc než to zajímají špatné myšlenky. Tím

rozumím myšlenky, v nichž člověk staví negace proti negacím, přijímá jakýsi boj, který je mu vnucován zvenčí, hodnotí, kritizuje, nenávidí, analyzuje, kuje pomsty, bojuje za něco, co je podle něho dobré, vnucuje to druhým jako jediné správné, ospravedlňuje své činy, vymýšlí výmluvy, omluvy, kompromisy, předsu-
dečné nezbytnosti, trestá. Myslím všechny ty hry, které předvá-
dí nafouklé intelektuální Ego schopné všechno rozebrat, zdůvod-
nit, předělat k obrazu svému.

Přeji si být kladná a nechávat činy samy vyplynout z nez-
bytnosti, jako by mnou jen procházely, z nějakého příkazu, je-
muž nemusím vždycky ani rozumět. Ego se tomu brání, číhá, je
ostrážité, bojí se, že bude vypadat hloupě. Chce rozdělovat li-
di, věci a děje na dobré a zlé, aby to mělo jednodušší, stano-
vit jednou provždy hodnotový systém a pak jen přiřazovat. Udě-
lat si názor, egocentrický, samozřejmě. Někdy Ego zahlédám v
okamžicích, kdy se cítím být na nějakém širším, všem společném
poli. To mi připomíná, že Einstein prý ke konci života definoval
Boha jako pole všech polí, a v Bhagavadgítě se rozhovor Ardžuny
s Krišnou odehrává na bitevním poli před bitvou. I já mám před-
stavu, že člověk by měl během života pořád víc rozšiřovat pole
vědomí tak, aby v něm bylo dost místa, a mohlo se projevit to,
co je vyšší.

Místo toho, jak pozoruji, lidé, když se zklamou ve svých
dětských nadějích a očekáváních od světa i od sebe, což se stá-
vá i hluboko v dospělosti, urazí se a začnou se uzavírat. Pro-
stor si ještě zmenší ztvrdlým hodnotovým systémem, náboženstvím,
ideologií, příslušností k hnutí nebo ke straně, v čemž spatřují
to, co je přesahuje. Je tam také plno předsudků, jimž se nedá
vyhnout, a strach ze samoty, opuštěnosti, z trestu za nedodrže-
ní zásad a ze smrti, která se v kysnoucím a hořknoucím prostoru
zdá být tak hrozná, že je lepší na ni nemyslet.

Všechno, co tam zvenčí proniká a je třeba kladné, proměňu-
je se v něco opačného, sladké zhořkne, chutné dostane pachuť.
Vyhaslý člověk má duši jako motýl, jemuž sám setřel pel z kří-
del, a přece má v sobě dosud všechno, je stejně bohatý jako dru-
zí, jenže si nedal tu práci, aby to objevil. Smysl všeho snad
není v nalezení, ale v hledání, nejde snad ani o to dojít v in-
dividuálním lidském životě k cíli, ale jde o to být na cestě.

Ale to už řekl líp Konfucius.

Lidé se potkávají a většinou si stěžují, skoro nikdo neřekne, že se má dobře. Možná je to zařikávání zlého, tím, že dobré nepřiznáme, ale všichni vyprávějí o tom, co se jim stalo hrozného. Když řeknu, že se mám dobře, někdy se stydím a jindy se stávám i sama sobě podezřelou. Jsou nešťastní a říkají, že chtějí být šťastní, ale já jim moc nevěřím. Ono to vypadá chytřeji být nešťastný, být spokojený je skoro jako být blbý, a když je někdo ještě k tomu zdravý, tak je moc jednoduchý.

Houfec nešťastných na jeden způsob tvořívá zbytky národa, a nešťastní národové si libují ve svém osudu. Dlouho jsem si myslela, že trápení je nejrychlejší kůň, který donese člověka k poznání, ale časem jsem přišla na to, že je to ruské přísloví a že Rusové trápili se vždycky hodně a rádi, jak je patrné z literatury, ale co z toho mají? A jaký užitek máme z toho my?

Bez trápení se asi člověk neobejde, jak jinak by poznal sám sebe, ale já už ho mám dost. Připadá mi, že je to zbytečné moření těla i ducha, ohromná ztráta nenahraditelné energie, příčina nemocí. Ale o nemocech později.

To, co k nám přichází, má většinou negativní podobu. Zdalipak se dá tím, že se člověk kladně naladí, proměňovat to, co je zlé, v dobré, nebo aspoň zlo odmocňovat. Snažím se v každém okamžiku vidět lidi a věci tak, jako bych je viděla poprvé, čelit situaci vždy znovu, ale v těchto časech je to těžké. Nic se jako by neděje, takže není ani nic, podle čeho by si člověk mohl zapamatovat den, měsíc nebo i rok. Nemáme dějiny, jejichž tvorbou bychom se mohli zúčastnit, jiné dějiny ale také nemáme, protože nejsme účastníky ba ani ne svědky dějin, nýbrž jen situací. Všechno je čím dál víc stejné. A člověka to svádí, aby se také zautomatizoval. Odmocňuji už nějaký čas zlo s menším nebo větším zdarem a přicházím k tomu, že zlo ve své čisté podobě snad ani není, je jen ve způsobu lidského cítění. Zdá se mi, že všechno je jednota, nevidím žádnou hranici, která by dobro oddělovala od zla. To, co se nazývá zlem, je pro mne jen nedostatek dobra. Dobro si představuji jako světlo a zlo jako světlo zastřené. Rozdělování na dobré a špatné je zjednodušování, které nás lehko může přivést k ideologiím, k násilnému prosazování toho, co je podle nás dobré a tedy musí být dobré i pro druhé. Člověk se má orientovat podle vyššího hodnotového řádu - platenská exi-

stence "dobra o sobě", dobra "jako takového".

Důvěra v dobro je postoj náročný, to si uvědomuji, protože předpokládá neustálé hledání, nepřetržité usilování o celistvost osobnosti, která však není dána žádným vnějším zákonem mravnosti, nýbrž vnitřním kantovským řádem každého člověka. Nemůžeme pak udělat nic, čím bychom porušili vlastní jednotu, jež je součástí jednoty vyšší.

Nejde snad o to, něco člověku přidat, něčím ho naplnit, spíš mu ubírat. Problematická je například i taková víra, která může člověka věřícího odvést ještě dál od vlastní podstaty. A ještě mu dát vědomí nadřazenosti nad nevěřícími a možná i vyvolenosti. Tedy ubírat. Tak dlouho, až by lidé zůstali sami sebou, aspoň chvíli, pokud to vůbec snesou, a pokusili se pocítit svou dokonalost a celistvost. Temnotu nemůžeme, zdá se mi, rozjasnit ničím jiným než světlem, a nemáme možnost použít žádného jiného než svého vlastního.

Zlo je snad něco, co si lidé sami vytvořili a co nikde v přírodě ani ve vesmíru neexistuje v čisté podobě - "jako takové". Je-li Bůh, tedy to není přísný Bůh Izraele ani obětovaný Syn (oběť může být projev nejčistší lásky, ale musí být vlastní, nikoliv zástupná, tedy nemůže se vztahovat na všechny lidi a vykoupit je), ale je to čistá láska. Možná je svět jen projekce Boha, věčného zdroje kladné energie, tedy lásky. Jako by láska stála nade vším a sama. I když lidé si nemohou odpustit svou starou písničku s vlezlou melodií refrénu - logiku, a musí postavit proti ní nenávist. I když různá náboženství přisuzují Bohu protihráče.

V člověku je odedávna uložena touha po klidu a míru, představa zlatého věku, ráje, kde by všechno bylo v rovnováze a v harmonii. Tato touha pramení z potřeby souznít s proudem života, který námi prochází jako každou živou bytostí, jako celým zšeřelým světem. Chci se napojit na ten proud. Jestliže dobro je světlo, pak by měli lidé zářit v tmách. Ale kdo ještě dokáže zářit? Jednou jsme stáli také frontu, a bylo nás víc než sto u lékaře, který měl japonský diagnostický přístroj. Vejde se do dlaně a čouhá z něj jen jehla, kterou lékař jemně jezdí v uchu a dotýká se boltce. Celé naše tělo, všechny orgány jsou otištěny ještě jednou na ploskách nohou a na ušních boltcích, jak ob-

jevili staří Číňané. Akupunktura a akupresura vychází z poznatku, že ucho je obraz lidského embrya s hlavou obrácenou dolů, tak jak spočívá v těle matky. Lalůček je hlava a taďy jsou nervová zakončení orgánů umístěných v hlavě. Dolní dutina v uchu odpovídá hrudníku, horní břichu atd. Když se jehla dotkne bodu, který odpovídá orgánu, jenž je anebo se chystá být nemocný, přístroj začne pípat. Odpískal víc než stovku lidí a smutně prozrazoval žalostný stav jejich těl, a co teprve, kdyby měřil vzpříčenost duší.

Lidé možná ani nevědí, že by mohli zářit, a nevnímají, jak jsou nemocní, protože necítí špatnou souhru ve svém těle, vzrůstající napětí, které nakonec tělo nevydrží a některý orgán, pravděpodobně nejslabší, onemocní. Lidé nectí dost své tělo, protože si neuvědomují jeho dokonalost, necení si ho jako daru, který jim byl dán, aby v něm mohli uakutečnit sama sebe.

Konečně zabzučí bzučák pro mne, ale úřednice, která sedí uvnitř, mne zase odstaví do kouta, kde mám čekat na soudruha náčelníka. Slyším, jak vedle soudruh vytahuje šuplata, v jednom z nich je má naděje na cestu. Přichází, bere mi moje papíry, tvář má nehybnou, ale rty praví, že cesta mi není povolena, ale že musím přinést i zbytek papírů, aby žádost, která nebude vyřízena, byla kompletní a mohla se založit.

Ulice se mi rozmazala slzami. Vida, jak jsem doufala v zázrak. Vyrovnáme se s horšími věcmi jako je nemoc, něčí smrt, ztráta práce, která nás těšila. Ale jak se vyrovnat se životem, v němž nám není dobře a který prodlužujeme jako drebení mrtvým ptákům?

Když jsem smutná, představuji si sebe, jak běžím z kopce po červnové louce, svítí slunce a já se směju. Vůle ani poroučení proti smutku nepomáhá, představa ano. Poroučení se obrací proti svému strůjci, ať už poroučí sobě nebo někomu jinému. Stejně jako násilí a potlačování. A kdyby člověk bral všechno, co mu hrozí, vážně, asi by se zbláznil.

V blázincích si ale lidé žijí desítky let klidně, někdy i krásně blázní a nemohou ani umřít, protože není na co. Žijí za zdí, v míru, dobře krmeni jídlem a ataraktiky, zatímco venku kosi denně infarkty tisíce lidí, nejvíc mužů mezi čtyřiceti a padesáti, v čemž prý jsme první na světě.

Lidé potřebují klad. Potřebuje ho i moje kamarádka, která tvrdí, že ne. Vždycky mi zavolá a chce hrát hru, kterou spolu

máme. Napřed na mne vychrlí spoustu špatných zpráv: vše vrcholí, teď je to už úplně nejhorší, svět je zlý, život nesnesitelný, lidi hajzlové. Já se pak pokouším obrátit zlé v dobré, na všem něco najít. Někdy ale jsem na tom už jako ti pronásledovaní židé, kteří ve všem hledali ein wahres Glück, i když už byli v transportu.

Věštívám lidem z karet nebo z kávové sedliny, když si jednou člověk něco takového začne, už pak nemůže přestat. Lidé ho nenechají. Přicházejí zoufalí z toho, že je někdo opustil, že mají strach, že jejich život nemá smysl. Všichni potřebují ručku dítěte, které roste a rozvíjí se, milující náruč, důvěru v kladné, práci, jejíž výsledek není zneužit, nebo aspoň královky a holuby, z kterých by se mohli radovat. Chtějí slyšet, že se všechno v dobré obrátí a že budou šťastni. Nikdy třeba šťastni nebyli a neumějí to, ale tím víc po tom touží. Zdá se jim, že štěstí přichází odněkud zvenku, jednou se s ním přece musí srazit. Ptají se, kdy přijde, aby se na něj mohli těšit.

Být šťastný, říkám jim v dobré vůli, je buďto dar anebo schopnost, pracně jednou provždy vydobytá. Pokouším se záporny obracet v klady a neštěstí ve zkoušky. Karty potřebuji k očarovávání lidí, jinak by mi nevěřili. Zajímavé je, že neštěstí se dědí, anebo aspoň dispozice k němu, tam, kde rodiče končí, děti začínají, až na výjimky. Člověk by si měl uvědomit, že jeho smrtí nekončí jeho neštěstí, ale přežívá, neboť je předáváno dál jako fatální nedostatek kladného příkladu. Každý člověk může být šťastný, ať se mu děje cokoli, a lidé to dokázali v nejtěžších podmínkách, ba právě. Měla by to být přímo povinnost: nerezmnožovat neštěstí. Zdá se totiž, že není ani tak důležité, co se člověku děje, ale jak to přijímá. Každý ví, že strachem vzrůstá nebezpečí a statečností ho ubývá. Úzkost nás připravuje o sílu, kterou bychom mohli využít k něčemu pozitivnímu, anebo v okamžiku nebezpečí abychom mu mohli čelit. Jednoho vyřídí na celý život jedna křivda, třeba i domnělá, jiný je s to brát i katastrofu jako příležitost k odhalení svých možností, jako pravé okamžiky života, kdy se mu něco ukazuje. Usebere se a vykročí do prázdna, možnosti člověka jsou totiž vykoupeny touto odvahou.

Všude po světě se však ozývá fňukání, každý si žádá ohledy, sám sebe vysvětluje a přeje si být pochopen a litován. Je to

přímo nárok. Jenže většinou, pokud naslouchající není profesionál, jde o samomluvy, druhý čeká, až první skončí a bude moci začít fňukat sám. Fňukání také rozmnožuje literatura a filmy. Umělci někdy jako by tvořili proto, aby si mohli postěžovat na vlastní neschopnost žít. Ale kdo to má pak umět?

Jsi dobrý, říkám, jsi silný, jenom si nesmíš stavět do cesty skály a husté lesy, nebraň se tolik a neboj se tak, protože nikdo ti neublíží tak moc, jako můžeš ublížit sám sobě. Najdi, co je dobré, a kdyby toho byl jen drobínek a špatné všechno ostatní, toho dobrého se drž a to rozvíjej. Nestav temnotu proti temnotě, ale tmu prosvěcuj. Nesvazuj si tělo a ducha řetězy, proživej každý den, jako by byl tvůj první na tomto světě a také poslední. Stará, osvědčená moudrost.

Pomáhám mu z údolí na kopec, dávám mu naději, protože osnovou, do níž jsou vetkány lidské duše, je snad naděje, moje i jeho, rozdíl je mezi námi ten, že teď mám zrovna víc síly. Vyvedu ho na konec a ukážu mu, jak je krajina dosud smysluplně uspořádána a jak je podle téhož řádu pořád ještě uspořádán i on. Ukazují mu cestou všechno, co potkáváme dobrého a krásného, protože utrápený člověk se už odnaučil vidět.

Nechci dělat proroka, ale napadá mě, že tak, jak bude ve světě ubývat sil a energií, které měl dosud člověk k dispozici v míře omezené jen jeho technickou zdatností, tak bude pořád významnější ta síla, kterou máme v sobě. I kdybychom se katastrofou, kterou bychom jako lidstvo zavinili, anebo se pozvolna nesmyslným plýtváním vrátili do materiálních podmínek pravěku, ta síla tu bude. Racionalisté jí říkají bioenergie, věřící božská síla, jiní znějící životní proud. Ona rozeznívá a oživuje hmotu. Budeme se muset naučit pracovat s ní a nemarnit ji, ona je to jediné, co zbyde, až všechny energie budou vyčerpány.

Pokud se někdo naučí soustřeďovat v sobě tuto sílu, což je možné, ale dá to práci, může sám konat zázraky, ale nás všechny nezachrání ani zázrak, ani svátek, ale soustředěný, vnitřně u-sebraný život v každodennosti. Svou sílu nemůžeme nalézt v rozptýlení, v němž žijeme, v rozdrobenosti, v níž zažíváme svět, ani ve vlastní necelistvosti, kterou zas do něho promítáme. Vy-dáváme stále více energie, jsme uštvání a unavení, a zdá se, že zbytečně. Kolik síly například spotřebujeme k mluvení a k ně-

slouchání slovům, které nám nejsou k ničemu. Kolik energie spotřebují oči, které se dívají na něco, co nemusí vidět, nebo číst, nač hned zapomínáme. Tlachání a sdělovací prostředky, z velké části i tzv. kultura, pomáhá lidem žít ve stavu, kdy nejsou sami sobě zřejmí. Chovají se někdy tak, jako by měli být čím dál tím mladší, už ani stárnout neumějí, natož pak moudřet, zrát a umírat. Smrt jako by vůbec nebyla, a když už ji někdo má na jazyku, nevěří mu, nechtějí to vidět a ani ho nevyslechnou, když chce říct něco podstatného. Neumřeš, říkají, smrt není. Smrt je považována za něco ubohého, čemu se nešikovným doktorům nepodařilo zabránit. Je to trapné selhání člověka i perzonálu. Hle, jak přežívá racionalismus, důvěra ve všemohoucnost věd. Ale smrt je přece završení lidského života, odevzdání lásky i bolesti, něco vznešeného, s čím musíme počítat a naše činy tím poměřovat.

Měla jsem přítelkyni, starou paní, sochařku. Na jedno ucho neslyšela vůbec a na druhé málo. Když jsme spolu hovořily, vždycky se naklonila, a když na mně byla řada, zakřičela jsem jí do ucha to nejdůležitější. Vždycky to musela být myšlenka, protože jinak by to byla zbytečná námaha pro ni i pro mne. Co se člověk zbytečně namluví, aniž by sdělil podstatné, když hovor není ničím omezen.

Říkala mi, že je ráda, že neslyší, protože nemusí poslouchat žádné blbosti, co je nejdůležitější jí vždycky někdo zařve. Také skoro od těžké práce a od kamenného prachu neviděla, a možná proto se tak dobře soustředila na své dílo. Tesala dlátem v zahradním altánu, kam ze všech stran fičelo, do modrého mušláku hlavu Krista, tloukla do kamene se zavřenýma očima a rukama dílo hladila, cítila je v konečcích prstů. Stála jsem v zahradě, listí padalo a lepilo se mi na záda, a Kristus hleděl ne ven, ale do sebe a zářil lahodnou klídnou vědovcností, protože viděl všechno najednou tady i tam, tehdy i nyní. Kdybych měla tu moc, Hedviko, řekla jsem jí, postavila bych kostel a on by tam byl uprostřed jen sám. Světlo by na jeho hlavu dopadalo shora a tak by byl ve sloupu, který spojuje nebe se zemí, ve světelném prutu, kterého se člověk může přidržet, když je mu úzko. A ona se jen smála, tak šťastně se uměla smát, že k ní lidé měli chodit procesím, podívat se na někoho, kdo to umí. Mezi osmdesáti a osmdesáti třemi lety vytvořila snad svá nejlepší díla,

v době, kdy neviděla a neslyšela. Když je dodělala, umřela.

Kolik energie by člověk ušetřil na podstatné věci, kdyby uměl zavřít oči i ústa a neposlouchat, chvíli si sedl do ústraní a pokusil se vyčistit mysl od tékavých myšlenek. Ne tak, že by s nimi bojoval, ale tak, že by je nechal odplývat jako mraky po letním nebi a pozoroval je.

Jenže když už lidé usednou do ústraní a zavrou oči, kalkulují. Hrají hru má dáti, dal, dostane za to, hru, která nikdy nekončí a nikdy ji nemohou vyhrát. Je to věčná patová situace. Člověk všechno promyslí, přehraje si možnosti, které třeba ani nejsou skutečné. Spotřebuje všechnu sílu na reflexi, ale na čin už nemá, jak o tom hovoří Kirkegaard ve studii o revolucích. Vyčerpá se, nakrmí mysl možnostmi a setrvá tam, kde je: v nespokojenosti.

Kalkulace je vždycky spojena s odhodláním, s dobrými úmysly, které jsou předznamenány spojkou až. Česká každodenní hodlání jsou asi taková: už nebudu lhát, řeknu svůj názor, ať se stane co chce, přestanu krást, jen co budu mít, co potřebuju a co si přeji. Přestanu se bát, jen co dostanu to místo, nebo jakmile půjdu do penze. Nebudu už sloužit. Budu se chovat svobodně.

Hodlání vyvolává nakonec závist a nenávist k sobě i k ostatním. Nespokojenost se sebou i se životem. Každá neuskutečněná možnost nás deformuje. Šlapeme v mrtvých schránkách možností pořád na místě, až smrt definitivně zruší všechna až.

V devatenáctém století a dřív byli lidé většími romantiky. Báli se skutečné smrti, konce života, a snažili se chovat tak, aby je nezaskočila nepřipraveny. Byli k tomu vychovávání, vedení, žili s vědomím, že budou muset podstoupit konečný soud nad tím, co udělali se svým životem. Věřili na trest nebo na odměnu. A teď aby se lidé báli smrti zaživa. Tělo je jakž takž v pořádku, myšlenky tékají čiperně, ale chybí smysl všeho činění, střed, kolem něhož by se život otáčel, anebo cíl, k němuž by směřoval. Člověk přestává tvořit svůj život, nenaplnuje svá očekávání, uzavírá nicotné kompromisy sám se sebou i s druhými, vyhýbá se rozhodnutím. Činí všechno, jak se to má, jak se to patří, ale spokojený s tím není.

Český národ má sklony žít v očekávání zázraku, něčeho, co se někde ve světě uděje v jeho prospěch a vyřeší jeho problematic-

kou situaci. Má dokonce horu Blaník, v níž spí legendární vojsko. Podle pověsti až bude Čechům nejhůře, hora se otevře a vyjede z ní vojsko v čele se svatým Václavem, patronem české země. Je však i plno moderních pohádek a všechny znicotňují naši přítomnost, berou smysl našemu každodennímu životu a jednání. Kolektivní očekávání snímá z nás jednotlivců jako by odpovědnost za svůj vlastní život, utápíme se v obecně sdílené nepohodě, a bezmoc člověka rozkládá a ničí stejně jako moc nad druhým.

Jsou ještě na světě lidé, kteří se bočí, jako se někteří koně nenaučí tahat. Posílají je - žijeme v osvíceném světě - do blázince. Jsou tam tuláci, kteří dřív svobodně chodívali krajinou, obecní blázni, kteří patřivali do každé vesnice a obveselovali lidi, muž a žena, kteří se rozhodli žít pravěkým způsobem v jeskyni v lese, nikomu nic nedělali, ale oni je nenechali. Jsou tam všichni, kteří dělají něco, co se nesluší a nehodí a není to na kriminál.

Je to tak na celém světě, v civilizaci, která se nazývá západní. Proto jsem, po prvním nárazu zklamání, přestala už na pražském chodníku želet své Ameriky.

Fronta tam pulzuje zbytečným napětím. Staří a nemocní lidé vystojí papíry pro děti, které jim pak s nima utečou a je tady nechají, odložené, protože se už k ničemu nehodí. Takový je světa běh v této civilizaci. A v jiné, ještě horší: kdysi jsem byla v Kambodži, když to byla kvetoucí země, za Sihanuka, a nic krásnějšího jsem ve světě neviděla. A najednou tam jeden šílenec povraždí přes tři milióny lidí, všechny, kteří mají brejle a střední nebo vysoké školy. Nikdo mu v tom nezabrání a evropští intelektuálové se pořád ještě zabývají rozbíráním toho, jak je možné, že jiný šílenec povraždil před čtyřiceti lety šest miliónů Židů. Možná ani nevědí, anebo nevnímají, že se totéž děje teď, anebo je to daleko, anebo jsou to jiní lidé a berou život a smrt jinak než my.

Šla jsem po ulici a zvolna jsem začala kráčet lehce, protože jsem se zbavila zase jednoho břemene. Zdálo se mi, že toho budu chtít pořád míň a tím se budu vyplétat, vyvazovat ze všech tkanic a tkalounů a ponechám si jenom lana, která mne poutají k životu, v němž mám možná ještě něco udělat.

Fronta ať stojí dál, zůstanu, kde jsem. Ještě bych třeba přišla do nějakého početilého pokušení. Kdoví, co se mi tu za-

tím stane dobrého.

Tak sama sebe zaklínám, jako bych se pokoušela zastavit něco, co se na nás a snad už i přes nás valí. Vím, že mé počínání je svým způsobem magické, ale co mi zbývá tváří v tvář negativitě než vyvolat v sobě hodnoty, které jsou původní, vzdorovat si je.

A za hřích, jediný, veliký a smrtelný, považuji žít svůj život a být s ním nespokojený.

457

Jindřich Chalupecký

P O E Z I E   A   P O L I T I K A

1

František Halas zemřel před třiceti pěti lety, krátce po svém osmačtyřicátém roce. Jeho dílo, vydáno v několika silných svazcích, vstoupilo do studeného panteonu klasiků. Mnozí jsou přesvědčeni, že byl největším českým básníkem ve své generaci a možná ve svém století. Kdo ho znali, vzpomínají ho také jako člověka, který byl pro ně v těžkých dobách nenahraditelnou oporou. Nepřestal jim chybět. A teď se dovídáme, že to všechno byla nejspíš iluze. Halas se prý zhroutil mravně a tedy také básnicky. Stal se z něho mnohoobročník a korupčník velkého stylu. Byl to prý lišák, který "měl za ušima", píše se, ale komunisti jeho delikty znali a Halas tedy ze strachu psal komunistickou poezii. Tak to říká docela otevřeně a obšírně někdo, kdo Halase dobře znal a stýkal se s ním a kdo se pokládá a bývá pokládán za reprezentativního literárního kritika svých let: Václav Černý ve IV. svazku svých *P a m ě t í*, který vyšel roku 1983 v Torontu.

Ti, kdo Františka znali, taky už zestárli a mnoho jich ubylo a ubývá. Tak tu Černý může vystupovat jako svědek korunní. Halas byl vážen a milován všemi okolo sebe jako málokdo jiný. Opravdu se všichni klamali? Zdá se, že bude třeba vysvetlovat.

Jak už naznačeno, Halas a Černý si stáli ve čtyřicátých letech velmi blízko. Přesto byla mezi nimi nějaká nevěle. Není známo proč, je tu jen poznámka v Halasových pozůstalých rukopisech: "15./1./41. V.Č. Ty chceš být nejv. č. b. (?)¹⁾ Posléze dochází ke konfliktu. Jak to Černý ve svých *P a m ě t e c h* vykládá,

poměr mezi námi se vyhrocoval až po okamžik, kdy se František odmítl zastat viasního otce, starého dělníka a komunisty, který se dostal do konfliktu se stranou, do níž se vetřel na rudo přebarvený kolaborant. Vyvolalo to mou poznámku v *Kritickém měsíčníku*, jež vyvolala velký rozruch. A tehdy jsme se sešli s Františkem k trpké kontraverzi, poslednímu setkání

našich životů. Obhajoval svoje chování svou pokračující nemocí.

Černý pokračuje několika větami o svých vztazích k přátelům vůbec. "Ztráty přítele lituji, a zvláště, jsem-li tím ošizen o hodnoty halasovské," končí.²⁾

Abychom rozuměli, co se vlastně stalo, nezbude než se vrátit především k onomu "konfliktu se stranou" básníkova otce. Ten tehdy vedl úporně procesy se skupinou lidí, kteří postříleli několik občanů se Střílek u Brna. Jak historii rekonstruuje teď básníkův syn František, přijelo tam do Střílek 4.května 1945 auto a z něho vystoupili tři muži, kteří o sobě prohlašovali, že jsou partyzáni a že mají zajistit a odvézt do Brna k soudu tři střílecké občany. Byli ozbrojeni a nikdo se neodvážil jim klást odpor. Střílečtí občané tedy s nimi odjeli. Cestou měla prý vzniknout závada na autě, takže ti partyzáni či tzv. partyzáni nemohli dovézt zatčené do Brna a museli je podle vlastního doznání zastřelit. Tolik fakta. Další jsou domněnky. Domněnkou básníkova otce bylo, že ti "partyzáni" zastřelili svědky své kolaborace, kterou chtěli krýt pozdní účastí na odbojových akcích. Mohl mít pravdu, neměl však důkazy. A partyzáni nebyli postižitelní za pouhý fakt, že spáchali vraždy, protože na jejich činy se vztahovala amnestie činů za revoluce. František Halas starší prohrál tudíž několik procesů, při nichž mu šlo hlavně o jistého učitele Beneše, skutečně po roku 1945 člena Komunistické strany. Hodně se o tom tehdy psalo. Na ututlání celé věci snad měl zájem ještě někdo dost vysoce postavený, ale to je také jenom domněnka. Básník sám byl nepochybně přesvědčen, že otec má pravdu, ale ani on nemohl pomoci.

Na to tedy navazovala "poznámka", o níž se Černý zmiňuje:

Františka Halase, starého komunistu z moravských Střílek, upřímně obdivujeme. Je to celý muž. Má čestně za to, že poznal pravdu jednoho strašného případu pseudorevolučního násilí, a neváhá se mu - sám a vlastně bezbranný - postavit. Tváří v tvář silám nekonečně mocnějším, než je jeho hlas a jeho objektivní možnost boje, nazývá věci pravými jmény. A jakkoliv je pouze řadovým členem své třídy a prostým vojákem revoluce, zachraňuje jejich čest.

Je skličující srovnávat jeho chování, statečnost a ryzost s chováním věhlasných kulturních veličenstev, zabydlivších se na výsluní režimu! Politicky stojí zdánlivě na téže straně barikády jako on. A vědí více než on, mohou tisíckrát více než on, jejich slovo a protest by měly jinší ohlas a účinnost než volání osamělého prostého veterána dělnických

bojů. Jsou denními svědky jinších křivd a nepravd, jinšího falšování práva a národních kulturních hodnot, za jejichž představitele se ještě vydávají a jsou vydáváni. Mlčí, mlčeli - a budou mlčeti! Jediný zvuk, jež jsou ještě schopni vydat, je oslavný zpěv jejich nasycených a vskutku velkolepě trávících žaludků. Hrůza je prostě v tom, že v naší kultuře Františkové Halasové, staří komunisté ze Strělek, nemají vůbec synů. (3)

Ten útok opravdu tehdy konsternoval každého, kdo alespoň trochu básníka Halase znal. To totiž nebyla ani snad zlobná a vulgární karikatura. Co se tu psalo, nemělo prostě s Františkem Halasem nic společného. Halas byl vždy a ve všem nanejvýš skromný a prostý, a teď měl být oportunistou a jeho poezie příkladem "oslavného zpěvu nasycených a vskutku velkolepě trávících žaludků". Kdekdo také věděl, jak nesmírně si váží Halas právě svého otce. Teď najednou byla "hrůza prostě v tom", jak se vůči němu chová. Záhada.

2

Máme-li pochopit, třeba alespoň náznakem rekonstruovat scénu, na níž k těmto událostem došlo.

Literární generace, která nastoupila ve dvacátých letech, byla téměř veskrze generací levicovou. Nebyla to jen dobová móda. Ta generace měla své dobré důvody. Na její počátky se těžce kladl stín první světové války; Biebl ještě jako mladý hoch musel na frontu, na začátku Závadovy i Halasovy poezie jsou evokace válečného vraždění. Pak po deseti letech velká hospodářská krize; statisíce lidí u nás, miliony ve světě se nenají, chodí rozedrání, ztrácejí střechu nad hlavou. Kolik dětí chodilo na českém severu do školy bez snídaně? Byla demokracie, ta Masarykova demokracie - co byla platná, když nemohla těm trpícím pomoci? Roku 1933 Hitler, pak občanská válka ve Španělsku. Na výběr byl Hitler nebo Stalin. Chyba byla, že jsme přistoupili na tu volbu. Pak druhá válka a celé to každý den obnovované utrpení okupované země. Jakým právem směl se básník soustředit ke své výlučné zkušenosti a nedbat toho, co se děje kolem?

Generace, která nastupovala v literatuře ke konci třicátých let, představovala se naopak jako praviceová. Jak to při střídání generací bývá, zaujala nový postoj, dovolávala se jiných jmen a

zároveň hledala místo pro své uplatnění. To nebylo snadné. Levice zaujímala v literárním světě místo téměř výlučné. Pro pravici nebylo místo. A tak se začal rozvíjet boj, který se stal více bojem o pozice než o zásady. Nebyl to zrovna pěkný pohled. Pokud šlo o levici, psal jsem tehdy, roku 1938, "ta stala se pohodlnou, lehkomyšlnou, módní". Ale teď "rozptýlené skupiny katolíků, ruralistů, nacionalistů se šikovně koncentrují, získávají si velká nakladatelství, vnikají do porot. Opakují ve zvětšené míře morální chyby, o jejichž špatných koncích je poučuje dnešní krize levice,"⁴⁾

Ještě téhož roku vskutku tato pravice vyrazila do generálního útoku. Měla k tomu především týdeník *O b n o v a*. To už bylo docela nepěkné. Také o tom jsem psal, už po válce: "zuřivý a sprostý antisemitismus, hloupoučké řeči o zednářích, nevybíravé útoky na komunisty a demokraty, výzvy k pálení knih."⁵⁾ Recept byl zřejmý; to bylo v době mnichovské krize a těm spisovatelům se mohlo zdát, že se jim jejich nacistické řeči vyplatí. Byli mezi nimi i skuteční básníci. Opakoval jsem v tom článku jejich jména. Objektivní dějiny české literatury nebudou se moci této kapitole vyhnout. Ale ti spisovatelé si to strašlivě odpykali; museli se stát herci vymyšlených procesů s "agenty Vatikánu" a "zelenou internacionálou" a všechny své literární viny si stokrát vykoupili slzami, potem a krví.

Po květnu 1945 ta umělecká a literární levice jen potvrdila své výlučné postavení. Nebylo přehánění, když Černý psal o "kulturních veličenstvech, zabydlených na výsluní dějin". Pro komunistickou stranu byla tehdy spisovatelská levice samozřejmě cenným spojencem a tak se dostávala hlavně bystrou reží Václava Kopeckého, jejího generačního vrstevníka a komunistického novináře, který se stal ministrem informací, i na rozhodující místa úřední. Kopecký jmenoval za přednosty jednotlivých odborů svého ministerstva z generace Devětsilu Halase, Nezvala a Hoffmeistera a ze starší generace Olbrachta. Případalo to docela samozřejmé.

Pokud šlo o spisovatele pravicové, byla v letech 1945-1948 ještě v dobré paměti vystoupení mnohých z nich v roce 1938, a třeba nepřestávali publikovat, nějaké literárně-politické kampaně se sami nemohli odvážit. Přitom se situace pro ně začala vyvíjet

příznivě; jako se ta pravice při svém ztroskotavším nástupu před válkou bez rozumu spojovala s nacismem, teď ta levice zase se kompromitovala stejně bezmyšlenkovitým stalinismem - kam to mělo vést, ukázalo se pak při její nadšené reakci na podlé procesy počátkem padesátých let. Václav Černý neměl s O b n o v o u nic společného a zachoval si čistý štít i za války; stál pevně za demokracií a zůstával nekomunistou. Byl celým svým zaměřením rozhodně konzervativec. Teď byl jedním z mála, kdo se mohl postavit do čela pravice. Tehdejší spojení poezie se stalinismem bylo vskutku neblahé a Černý při svém bytostném konzervativismu mohl tu sehrát důležitou úlohu.

Jenže Černý vystoupil těsně před únorovým převratem a pak už na nějakou diskusi o pravici a levici nebylo pomyšlení. Jen si znovu a znovu trpce odnášel, že představoval literární pravici. Pochopitelně se snažil, aby se na to zapomenulo, a sám se pokoušel vyrovnat se kladně s marx-leninismem. Viz jeho knížku Lid a literatura ve středověku, vydanou roku 1958. "Je smutné otevřít knihu od Václava Černého (...), který ztrávil pro svůj vysloveně protikomunistický postoj před rokem 1948 pět let v pracovním táboře, a slyšet ho tady mluvit o literatuře jako o 'nadvstavbě obrážející ekonomicko-materiální podmínky', citovat Engelse a neustále klást jedinou vůdčí otázku: zda ten či onen středověký autor byl 'pokrokový' či nikoli," charakterizoval knihu René Wellek. Je to "ve skutečnosti jen tenký marxistický nátěr," dodává.⁶⁾ Těch "pět let" je omyl, Černý byl roku 1953 několik měsíců ve vyšetřovací vazbě. Není tedy ani spravedlivé, když se pak ve svých P a m ě t e c h zmiňuje s takovým opovržením o každém, kdo se snažil konformovat. Ale kdo prodělal léta padesátá, pochopí. Šla tehdy po každém hrůza.

3

O literární pravici a levici se píše či mluví někdy ještě dnes. Nicméně zrovna poslední čas snad mohl ukázat, jak pochybné jsou to termíny. Dokonce i v politice. Původně to znamenalo rozsazení ve francouzském konventě; napravo konzervativci, nalevo revolucionáři. To bylo před dvěma stoletími; a třeba se toho náz-

vosloví v politickém životě pořád užívá, stále častěji víc mate, než vysvětluje - stává se, že leví progresisti, chtějíce uchránit, čeho dosáhli, začnou dělat politiku statickou, konzervativní a ultrakonzervativní a naopak že dosavadní pravíkoví konzervativci se stávají dynamickou složkou politického dění, vnášející do něho nové myšlenky. Jestli ani v politice nemá to rozlišování pravice a levice valný smysl, s užitkem ještě menším se ho používá v umění. Poezie jistě má přinášet do dnešního světa něco nového, co mu nebezpečně chybí, a básník je proto pokládán a sám sebe pokládá zhusta za revolucionáře. Ale co tomuto světu chybí, není to právě něco dávného a zapomenutého?

Tak se stalo, že moderní umění, pokládajíc pořád za hlavní a jedinou funkci to nové, stále více zapomínalo na dávnost toho nového; avantgarda se měnila v novotářství, jež ztrácelo důvod; vznikl zdánlivě paradoxní zjev, jímž je akademická avantgarda, avantgardismus reakční a neplodný. Je tu dokonce jakási podoba s tou konzervativností, k níž přibližně v téže době dospěla politická levice, a jako v této politice zůstává z bývalé progresivnosti jen zmechanizovaná už frazeologie, podobně v tomto umění se uchovávají prostředky nedávno ještě nové a z potřeby nového vzešlé jako pouhá fosilizovaná rezidua. Moderní svět akceptoval ty nové prostředky jako součást své vlastní novosti, a tím je zdiskreditoval. K nějaké vnitřní změně tohoto světa tím nedošlo; umělec se musí pořád ještě distancovat od dnešního světa, aby do něho mohl přinést to, co mu chybělo a chybí. Spočívá proto na umělci nanejvýš nesnadný úkol, aby postavil proti novosti tohoto světa svou jinou novost. K tomu se musí oprostít i od oné novosti, která svou pozornost soustředila k vynalézání nových prostředků a která, dospěvši úspěchu, stala se novou konvencí. Ale co to je pak za nesmysl, odsuzovat Závadu jako proradného levičáka, že po roce 1948 psal špatné verše na dobová politická témata, a nejspíš za pravičáka, když roku 1970 vydal krásnou knihu Na prahu? Byl Holan levý, když napsal Rudoarmějce, a pravý, když psal Noc s Hamletem? Nejsou ve Slovníku českých spisovatelů, jak vyšel v Torontu, také nekomunisté či antikomunisté, jejichž největší literární zásluhou zůstane, že nepublikují?

Právě osobnost a dílo Františka Halase může být příkladem, jak těžko se dá básník charakterizovat jako levicový či pravico-

vý. Jistě byl od svých počátků přesvědčeně a bojovně levý, revolucionář, komunista. Nepřicházel se svými verši k utlačovaným zvnějška, byl proletář rodem. Přitom měl vždy blízko k náboženství, i když je nepraktikoval. Roku 1931 odpověděl do ankety levicového Indexu o "katolictví v české literatuře", že třeba jeho komunismus "zůstává horoucí a pevný", pojí ho s jeho katolickými přáteli "společná řeč krásy". "Jejich chtění do nebes není žádným pohodlím, je to zápas plný krásy a úzkosti..."⁷⁾ Málem se zdá, jako by psal o své zkušenosti vlastní. Tento vztah k náboženství a konkrétně ke křesťanství časem sílil. V materiálech k cyklu Znamení potopy, vznikajícímu po válce, nalezneme vedle jiných takových narážek tuto poznámku:

Kříž ještě s poslední příčkou, Kristem, byl ze dřeva poznání celý, stoupalo se po něm dobře; příčky spáleny (válkou), zlámány (pýchou), až zbyl poslední a Bohu bylo líto odejmout jej úplně, nechal poslední šprušel a nastavil jej Synem svým. (8)

Dal by se možná postihnout poslední smysl Halasovy poezie slovem, kterým nadepisoval přípravné poznámky k rozsáhlé básni, kterou chystal podle zjištění Ludvíka Kundery⁹⁾ už od roku 1929 a ke které se připravoval zvláště v poslední době svého života: Hlad. Hlad tělesný i hlad duchovní v jednom; hlad chudých, hlad jejich nenaplněných životů; hlad lásky; a hlad metafyzický, neutišitelné toužení, které vzpíná člověka jako celý vesmír a všechny jeho bytosti. "Vše žízní a hladoví, tj. vše se cítí neúplné a chce se spojit, splynout, znásobit se," zapsal si v úvodu k těmto náčrtům a klade vedle sebe hlad země i nebes, hmoty i ducha, dělníků i básníků.¹⁰⁾ Ale to metaforické použití slova hlad zavádí. Je něco jiného hlad tělesný a něco jiného hlad duchovní. Onen hlad je časný, ten druhý je věčný; onen ukojitelný, tento neúkojný. Existuje malá láska, která se dá uspokojit. Ale veliká láska přesahuje vše fyzické a není jí konce. Tady začíná roztržení Halasovy poezie. Je básníková zkušenost z časného či z věčného, a obrací se tedy k časnému nebo k věčnému v člověku? Má pomáhat k lepšímu životu zde ve světě nebo připomínat člověku tu duchovní hladovost?

Halas - občan svého věku nemohl nedbat toho hlasu časného, toho docela hmotného a velmi reálného utrpení nespočetného množství

lidských bytostí. Dokonce postupem času jeho nenávisť vůči těm, kteří to zavinují, jen stoupala.

Prasata kšeftů po chudých se válí
 Prasata kšeftů dívky svlékají
 Prasata kšeftů i slova zpančovali
 Prasata dětem mléko bryndají (11)

Ten dvojitý hlad rozpolcuje Halasovu poezii. V knize Hořec je roku 1934 báseň "Rozcestí":

Opustit verše tiché
 pro velká dění
 mé nářky liché
 když vydědění

jdou kolem tebe
 v noci i ve dne
 a děti zebe
 maličké bědné

Svět zlata a pýchy
 svět plný špíny
 ne jeho hříchy
 jen karabiny

Ty chudý s mi vyčet
 tiché mé slovo
 jedno chci křičet
 to Cambronnovo (12)

V knize Dokořán (1936) ta myšlenka se několikrát vrací.

Vyprahlý žíznil hněvu
 za vámi chudí jdu
 ztratil jsem pramen zpěvu
 a už jej nenajdu (13)

Ale v téže knize je i skladba "Nikde". Byla těžko chápána a špatně vykládána jako manifest nihilismu. Ale toto Nikde je vůči tomuto světu čímsi docela nejsoucím a zároveň jeho původem i dovršením; je to Nic negativní teologie, neoslovitelné, nadsmyslové a nadrozumové, a to je ten "pramen zpěvu".

Nikde nebyti ó Nikde ty má zemi
 srostenec nocí sám tak mezi všemi
 Nikde teskná brána Nikde zhoubné věno
 Nikde bezhlesé a Nikde ohvězděno

...

Nikde rouhavé a Nikde hrsti prsti
 Nikde byvší jsoucí Nikde budoucnosti
 Nikde červotočů stálá vrtby směno
 Nikde velká nahá otevřená ženo (14)

Je to jedna z největších metafyzických básní světové literatury. Jak měl Halas zachovat svou báseň při tom, aby sloužila světskému, když se mu v ní zdvíhalo volání k nadlidskému a nelidskému?

4

Je dneska těžko vysvětlovat, co znamenal Halasově generaci a ještě zčásti generaci mé komunismus. Od té doby se změnil; stal se státní doktrinou. Předtím komunismus znamenal věřit a obětovat se velké ideji: že člověk má svobodně a plně uplatňovat své lidské možnosti. Když se ukázalo, že se komunisti dostávají k vládě, přihrnuli se k nim všichni oportunisti, kteří se vždy drželi té strany, která byla u moci. Ti si pak komunismus předělali podle sebe. Ale s tím starým komunismem se něco ztratilo. Byla to velká a krásná víra. Ne víra v abstrakce marxismu; víra v konkrétního člověka, v jeho schopnost vytvářet si svobodný svět. Sjednocuje ještě dnešní komunismus lidi k tomu, aby mohli plněji uplatnit své lidské možnosti? Svět nezkrásněl, jen naděje zošklivěla.

A básníci co dřív jak stromy v lese
 z přebytku srdce odvívali
 léčivé esence a vůně mámivé
 do očí sypou pepř a do ran sůl
 jako by měli radost ze zla
 a mohli pít jen tvrdé alkoholy hořkosti

Něco vzácného se vytratilo z života
 co nelze koupit ani vyrobit
 co nelze dovézt ani z ciziny:

kořínky víry kapky nadšení
 venkovský chleba prostoty

- tak to napsal ve své hořké zpovědi Na prahu, kterou vydal roku 1970, ten jindy tak málo statečný Vilém Závada.

Halasův komunismus byl vírou, nikoli stranickou příslušností. Po válce nebyl ani členem komunistické strany. Komunismus v Sovětském svazu se stával stalinismem, a poněvadž světovou levici

reprezentoval podle tehdejších názorů Sovětský svaz, většina levicových spisovatelů-komunistů byla tedy také stalinská. Halas rozeznával. Ve své početné politické poezii často jmenuje Lenina, a nikdy Stalina. Však mu to straníci také vyčetli. Už před válkou, roku 1938, podepsal spolu s několika odpůrci stalinismu, jako byl Teige, manifest, který vyšel v Kalandrově listu Proletář. Pořád se však bránil tomu, aby se ztotožňoval Sovětský svaz a stalinský stát. Když Sovětská armáda přišla 1945 do Československa, viděl v tom příchod komunismu.

Východe hvězd pěticipých
bláznivě uvítaný
Vy krasavice (15)

Vítal i příchod Kopeckého a Nejedlého z Moskvy. "Rozkolnictví nesmí již být trpěno," psal rozhodně v Rudém právu. "Jsou chvíle, kdy i umění musí čekat a jen tvrdit muziku vyhrávající pro každého."¹⁶⁾ Halas chtěl sloužit; V řadě nadepsal poslední sbírku, kterou vydal. Proto psal i agitky - tu proslulou "Teď když máme co jsme chtěli", i tu básně, jíž chtěl oslavit Gottwalda a kde si dělníci říkají: "Copak Kléma ten má pod čepicí / No jo náš Kléma".¹⁷⁾

Ale v téže době se začíná znovu zamýšlet nad tím, co je básník a jaký je vlastně jeho úkol. V březnu 1946 měl projev v parlamentě. Protestoval tam proti těm, kteří chtějí

odkázat básníka k veršům, malíře k obrazům atd., a setřít tím kulturní a politický smysl jejich práce a jejich obětí. Nuže, my říkáme NE! (...) (Umělec není) přízrak složený z rýmů, tónů, barev a podobně, který ničemu nerozumí. Úkoly doby jsou tak veliké a lákavé, že občan v nás přebíjí toho druhého. (18)

To připomíná neblaze proslulý Tylův útok na Máchu. Slova připadají rozhodná, ale Halas tady ve skutečnosti polemizuje sám se sebou. Má básníková práce nějaký zvláštní "kulturní a politický smysl", vyrůstající z ní samé, anebo má básník podrobit svou tvorbu úkolům, které přijímá jako občan?

V červnu téhož roku následoval krátký zahajovací projev na ustavujícím sjezdu Svazu spisovatelů, který jako organizace ideová měl nahradit Syndikát spisovatelů, který byl organizací odborářskou. V těch oficiálních slovech poprvé a naposled jmenuje Halas Stalina: "Vzdejme hold Rudé armádě, jejímu vůdci Stalinovi,

prezidentu Benešovi..."¹⁹⁾ V samotném svém projevu se však vrací se vzrůstající naléhavostí problém vztahu politiky a umění.

(...) příští diskuse budou muset krok za krokem konfrontovat úsilí socialistického budování s úsilím kulturním. (...) známe své povinnosti k lidu, ale stejně požadujeme samozřejmou pozornost k zkušebním letům naší nevyzkoušené nové myšlenky. (...) Drúza společnosti září duchovními a mravními krystaly, jež vyrůstají z roztoku kulturního, který utváří právě umění přízpusobením svých přísad. A lhostejnost politiky k této alchymii byla vždy pro ni zhoubou. (...) Tušíme příští, proto jsme snad vždycky zneklidňovali vládnoucí a spokojené. (20)

A jako by chtěl ještě přesněji dopovědět svou myšlenku, publikuje stať nadepsanou rovnou "Spisovatel a politik". Tu už je daleko od toho, co psal roku 1945 v Rudém právu. Poezie není "muzika pro každého". Jsou "chvíle, kdy občan převažuje básníka", ale poznání básníka je v končinách, kam politika neproniká.

Chceme naslouchat hlasům a ne ozvěnám odráženým kuloáry. Máme jistě plno porozumění pro politický křik a chtěli bychom jen, aby se stejným pochopením se setkávalo přemýšlivé ticho a kritický či varovný hlas, který z jeho hloubky vy-
ráží. (21)

A vzápětí vzniká velké básnické vyznání, jež rovnou nadepisuje otázkou "A co básník", jež mělo zůstat konečným poselstvím Halasova díla:

Já nejsem už
pro zrádné Ozvěny
Já pro Hlas jsem

...

Nechci být kůlem vyhlášek
veřejným míněním
nechci být napovědou co polyká jen prach
těch jejich komedií
hraných na marách

Pták hlas Pták svoboda Pták prostor (22)

Tak se vrací v Halasově díle znovu týž rozpor. Pořád tu ještě působí obrozenecká tradice, která ukládá básníkovi, aby tlumočil a hájil národní zájmy, a která jej odvádí od jeho nejvlastnějšího poznání a poslání. Tak Halasovo dílo postupuje zároveň dvěma směry. V Dokořán vedle té citované básně "Rozcestí" je docela

protimluvné "Nikde". V době zhroucení první republiky zase se mu poezie vymkla z dobrých úmyslů. Ukazovala jina.

Teď krokem zbrojným
verši můj
pochoduji (23)

psal v těžkém roce 1938; ale když se všecka světská naděje zhrou-
tila, vznikl cyklus "Časy":

Co to jenom ve mně potichoučku klíčí
Co to jenom zpívá v takých časech psích
Kdo to jenom ve mně na naději líčí
Kdopak si to ze mne ve mně dělá smích (24)

Tato jiná naděje je to, z čeho a pro co básník píše. Ta naděje si dělá smích z jeho světských namáhání. Básník nemá zabavit se v tomto světě, má zahledět se v něm přes něj do dále. To je ta hloubka, odkud se mu vrací ten "varovný hlas".

Teď tedy to bylo potřetí. Jestli se moderní básník s takovým naléháním domáhá toho, aby byl slyšen, je to proto, že jeho básnická zkušenost daleko přesahuje jeho vlastní život; je to zkušenost moderního světa, totiž zkušenost o tom, co je v něm ohroženo a o čem on ví právě více než kdo jiný. Hmotně se moderní svět vyvíjí a rozvíjí nesmírně rychle. Člověk zároveň si sám se sebou neví rady. Neví, k čemu tady je, a neví tedy ani, jak žít; zdá se, že se ve své horečné činnosti především snaží sám na sebe zapomenout, ukrátit si promarněný čas. Proto se v tomto světě tak málo rozumí umění. Má tady sloužit také k té kratochvíli. Zatím umělec je puzen něčím docela jiným; co jej činí umělcem, je onen Hlas, který se v něm ozývá, který si ho přivlastňuje, který si ho činí svým služebníkem a otrokem. Neví, odkud přichází. Rozhodně ne z toho světa okolo něho; a to je ta nesnáz. Pozorovatel, kritik, teoretik to má snadné. Může se odvolávat na historii, do jejíhož pokračování patří i dílo, které má před sebou; jeho přítomnost je odůvodněna minulostí. Může se zamýšlet nad teoriemi, kterých by mohlo být to dílo dokladem; význam díla spočívá pro něho ve významu těch teorií. Umisťuje básnické dílo do literatury. Ale umělec, když k svému dílu přistupuje, totiž k tomu, co jeho dílo má učinit dílem umění, neví o žádných dějinách, v kterých by mohl pokračovat, a nemá vůbec žádné téze, o něž by se mohl opírat. Mu-

si vzít na sebe úplné riziko, že možná obětuje sebe i lidi okolo sebe podnikání docela marnému a nesmyslnému; ne jen proto, že se možná odvažuje něčeho, na co sám ani nestačí, ale dokonce proto, že vůbec nikde tady ve světě nemůže najít oprávnění pro své konání - vždyť je to docela tak, jako by to, co má básník činit ve světě, vůbec nebylo z tohoto světa. Což Může stačit k tomu, aby někdo psal báseň, to, že existují nakladatelství, která básně vydávají, nebo aby maloval obraz, že fungují výstavní síně, kam se takové obrazy zavěšují? Může se stát a stává se, že opravdu mnozí toto vydávání, toto vystavování, tyto prostředky působení uměleckého díla ve svém čase a místě zamění s jeho smyslem; píšou se básně, aby se tiskly, malují se obrazy, aby se vystavily. Ale co by mohli mít, co mají lidi z toho pouhého vydávání a z toho pouhého vystavování? Svět je toho plný, ekonomický rozvoj to dovoluje a dokonce vyžaduje; nakladatelství nejsou pro spisovatele, ale spisovatelé pro nakladatelství, galerie nejsou pro malíře, ale malíři pro galerie; ekonomika nakladatelství a galerií provokuje sama potřebnou produkci. Současné umění může vznikat a namnoze vzniká takovým způsobem. Ale je otázka, zda může být modernímu světu k nějakému prospěchu.

Možná je to pro umělce omluvou, vysvětlením; má místo uvnitř své společnosti, je užitečným a dokonce váženým jejím členem. Nebo se má pokládat za věštce, nechápaného a povýšeného nad ostatní? Či se má spokojit úlohou vydědence, bohéma, desperáta? Možná je na obojím něco pravdy, ale obojí je nepohodlné. Umění vyžaduje profesionalitu a umělci samotnému je úlevou, může-li vystupovat jako dobrý dělník svého řemesla - vždyť tak tomu vždy bylo a umělec získával úctu, když svou dovednost věnoval službě některému ideálu své doby a své společnosti. Umění přece vždy bylo nějakým způsobem "angažované", a pokud se dnes umělec brání tomu, je to leda proto, že se nechce přiznat k jiné "angažovanosti": je to jen maska, úkolem kritiky je demystifikovat toto pojetí umělce. A zrovna to veliké a neangažované, čemu básník svědčí, je přitom to nepohodlné. Jestli i Halas dospěl úspěchu, bylo to vždy jen proto, čím ještě odpovídal své době. Kde ji už překonával, přestávalo se mu rozumět.

Rozhodným momentem se pro Halase měla stát jeho cesta do Sovětského svazu na podzim roku 1947. Nečinil si valných iluzí o stalinském režimu. Ale zděsilo ho, když se na vlastní oči přesvědčil, jaký osud byl tady přichystán pro poezii. Byl tam jako člen delegace Syndikátu spisovatelů a jen s nesnáze si vynutil, aby směl navštívit na dači za Moskvou Pasternaka. "Co vám říkal," ptali jsme se ho po návratu. "Nic," odpověděl, "plakal." Až roku 1968 byl otištěn dopis, který poslal z Moskvy domů.

... Nevím, co vlastně psát. Prožívám otřesnou krizi z toho všeho, co vidím, slyším a tuším. Nejraději bych jel domů. O mém stavu nikomu nic neříkej. Koukám z okna na Kreml, Vasila Blaženého a Leninovo mauzoleum, které mi stále připomíná starý a přece věčný sen. Co je z něho, je věc jiná. (...) Mám toho plnou hlavu a jsem plný starostí, co vlastně doma řeknu. (...) Abys rozuměla, to všechno mne neodradí, abych SSSR nepovažoval za naši záchranu a nedoufal, že v čase se ty ostatní věci změň. - Ale co víme? Nejraději bych, až se vrátím, někam jel, abych si odpočal a všechno v sobě prokousal. (...) Předstírat nic nebudu, a tak budu raději mlčet. Jiného nezbývá! (25)

Z Moskvy odjela delegace do Leningradu. Tady vznikla báseň o Anně Achmatové, jejíž poezii František tak miloval a která v té době byla předmětem bezmezných štvanic. Vyšlo teprve v souboru Díla.

Ta bloudící mlhou jsem já
 Anna Achmatová
 už jenom Něva do očí se mi dívat vydrží
 ona se nehněvá
 když všichni se vyhýbají
 když všichni mají strach
 a ten z bronzu má mrtvé oči
 A já stará Anna Achmatová
 básnířka mrtvých v snách
 v střevíčkách zase sešlapaných
 suchýma očima
 přes milosrdný déšť
 přes mlhu lítostivou
 hledím do Něvy

Valí valí vody
 jako já své žaly
 se sliby listy těch

co mě milovali
 v nesmírnosti do moře
 valím své mrtvé žaly
 aby umývaly
 bolavé nohy Pokoře
 verši už bez hoře
 já utopenka
 černá labuť Něvy
 Anna Achmatová (26)

Mezi touto cestou do Sovětského svazu na podzim 1947 a únorem 1948 publikoval Halas už jen verše "Moskvě k narozeninám" a předmluvu k publikaci Lenin v obrazech (zase motiv Hladu: Lenin "nepřestane zaštiťovat strastný rod chudých a utiskovaných, ty zástupy probuzené i neprobuzené k velikosti přiřčené jim osudem")²⁷⁾, které nepochybně připravil ještě předtím, a pronesl krátkou přednášku o Leningradu ("zde byla vložena vláda do rukou bezzemkům a vyděděncům")²⁸⁾. Potom už nenásledoval žádný politický text.

Na únor 1948 různí reagovali různě. Do té chvíle i ti leví spisovatelé předpokládali, že k socialismu u nás dojdeme vlastní cestou a dáme mu vlastní ráz. Ale teď najednou tu byl sovětský stalinismus. Kdekdo propadal zmatku. Vilém Závada říkal: "Půjdeme do katakomb." Biebl rozrušeně spoléhal, že Nezval nalezne a prosadí snesitelné východisko. "Vířa... Vířa... Vířa..."²⁹⁾ Emil Filla, sociální demokrat, poslal honem k Halasovi, s nímž byl spřátelen, svého šoféra s prosbou, aby mu půjčil "něco krátkého o marxismu"; Halas vybral z knihovny tenkou brožurku: antar, abeceda dialektického materialismu.

Halas sám se zhrozil. Co teď viděl vznikat okolo sebe, to vůbec nebyl komunismus, o kterém snil a pro který pracoval. Zároveň mu bylo jasné, že bránit se nijak nelze. Moderní svět a jeho organizace a dokonce organizace Komunistické strany je nesmírně silnější než on. A přece básník má pravdu. Pro Halase to znamenalo, že skoncoval se vši příležitostnou poezií. Uspořádá sice ještě soubor takových příležitostných básní, V řadě, datovaný 1938-1948, ale ve skutečnosti až na jednu či dvě jsou to věci vesměs z války nebo z prvního roku poválečného; z roku 1948 není tam už nic. Poslední kniha, která může vyjít až osm let po básníkově smrti, A co?, obsahuje pouze čtrnáct básní z let 1945 až 1949, s výjimkou citovaného "A co básník" celkem krátkých. Vysvětlení poskytuje rukopisná pozůstalost. Halas zanechal vši té tendenční

poezie, již dosud věnoval tolik času a sil. Neodvrací se od světa; naopak; vidí teď náš svět ve velikých souvislostech. Nezoufá už nad ztroskotáním komunismu, ale nad ohrožeností celého světa. To je ta podivuhodná báseň "Až bomba praskne". Pouhých jedenáct řádek:

Poleze dál
rýhujíc bahno
Otevře se

Škeble
Bledé pohlaví vod

Všecko začne znova
za netečnosti prvních ryb
a hvězdy
plankton bývalých básníků
otřesou se nudou
v chámu mlhovin (30)

Zasahovat do veřejného dění pokládá Halas už za marné. Tím více se místo toho soustředí k tomu, aby konečně uskutečnil velké básnické plány, které v sobě nosí už po léta. Mezi rukopisy v psacím stole zůstává plno poznámek k rozsáhlým skladbám: Potopa, Znamení potopy, Hlad, Ptačí sněm, asi ještě jiným. Smrt to všecko zhatila. Dílo Františka Halase je tragickým torzem.

6

Měli bychom rozeznávat mezi poezií a literaturou. Je mnoho mluvení a jiného gestikulování mezi lidmi. V jejich společnosti se neustále střetávají, scházejí a rozcházejí individuální zájmy; každý musí hájit, čím je jedinečný a sám, a stejně je vždy odkázán na jiné; vzájemné dorozumívání a společné slovní i bezeslovné gestikulování má přitom důležitou funkci náznakového konání, v němž se může projevit a zároveň utlumit rozmanitost lidí. Psaná a tištěná literatura patří také do této kategorie a nabývá tím větší funkce, čím rozsáhlejší a hustší je společnost. Poezie, "krásná literatura", je do té míry podobná společnému mluvení, že je zařazujeme také do literatury. Ale to zavádí. Umělecké dílo je rovněž z lidského gesta, tanec, socha, píseň, a proto obě ty oblasti, oblast dorozumívání a oblast uměleckého tvoření, se často

spojují a zaměňují: a to tím spíš, že se vskutku mohou v krajnostech překrývat nebo simulovat. Příklady: vlastenecká poezie, satira, propagační umění. Uměleckým dílem se však lidé nedorozumívají mezi sebou, nýbrž společně s tím, co je mimo ně, s vesmírem a jeho žitím. Proto umění má znaky, které je od toho vzájemného dorozumívání vždy liší; říkáme, že umění je vznešené, že je krásné. V obvyklém životě se to obvykle dobře rozeznává. Poezie patří do oblasti svátečního, posvátného, hovoření je světské. V literatuře je to už horší. Na stránkách časopisu sousedí báseň možná krásná s pouhou okázalou rétorikou nebo umným předváděním sporu. Ze svátečního dění nepozorovaně přecházíme do zábavy a dokonce i naopak. Jako na pouti.

Posvátné vzbuzuje v lidech uzavřených do světského konání dokonce hněv. Chtějí si je nějak přiblížit a mají dojem, že se jim brání; snaží se tedy vyložit si je nějakým světským způsobem. To se stalo i s dílem Halasovým. Je ještě v špatné paměti Štollova přednáška Třicet let bojů za socialistickou poezii v roce 1950. Štollovi tehdy uniklo, že Halas byl básník, vykládal si ho prostě jako veršujícího ideologa a viděl pak v tomto velikém věřícím poezie jen politického pesimistu; shledával v něm "vědeckou neznalost, ideovou nevědomost" a k tomu "chorobný organismus, nedostatečnou sílu, zlomenou energii". Ničím se nedal hůře Halas charakterizovat, měl obrovskou knihovnu, byl mimořádně sečtělý, a i když na něj útočila nemoc, vitálně výbojný, ale Štollovi to tak vyšlo. Omyl Václava Černého je stejně velký a obdobného původu. Také jemu vyšlo něco prapodivného. Halas byl podle něho vychytralý zbabělec. Kdo znal trochu Halase, nechápe. Halas a "němota strachu"?³¹⁾ Halas a "otrocké podrobení"?³²⁾

Vraťme se tedy k Černého vyličení jeho rozchodu s Halasem. Začalo to tím, že Černý chtěl zaútočit na ta "kulturní veličenstva, zabydlená na výsluní režimu", a protože v té době se zrovna z nějakých neznámých důvodů rozcházel s Halasem, použil jako odstrašujícího příkladu zrovna jeho. Hněv je, jak známo, špatný rádce, a tohle byla nešikovnost. Halas byl tím příkladem nejnevhodnějším. Ale už se stalo. Podle Černého v onom osudném posledním rozhovoru Halas jen "obhajoval svoje chování svou pokračující nemocí".³³⁾ To je docela nepravděpodobné. Halas o své nemoci málo mluvil a dokonce se na ni nikdy slabošsky nevymlouval. Rozhodně však je to líčení Černého velice neúplné. Svědků rozhovoru ne-

bylo. Ani Františkova žena, paní Libuše, či jak jí všichni říkali jejím dětským jménem, Buňka, nebyla doma. Když se vracela, spustil se zrovna prudký liják, skrýt se v té vilové čtvrti neměla kde a doběhla tedy k vile, kde bydleli; k svému překvapení ve dveřích narazila na Václava Černého, tisknouce se do kouta a stěží chráněného malou markýzou nad vchodem. Vyprávěla mi o tom. "Proč nejdete dovnitř, pane profesore, vždyť jste už celý promoklý," samozřejmě ho vybídla. Černý se bránil; prý ten déšť hned přejde a tak. Užaslá šla tedy sama domů a hned se zeptala Františka, proč ten Černý zanic nechce dovnitř. "To se nediv," zasmál se František, "já ho zrovna vyhodil." Mně se o tom pak zmínil jednou větou. Nutno předeslat, že tehdy už pomalu dvacet let jsme byli s Černým znepřáteleni, ani jsme se nezdravili. Kdysi jsem totiž upozornil v jedněch novinách, že si vypomáhá plagováním. Halasovi záleželo na tom, aby nás smířil, já to odmítl. "Máte pravdu," řekl mi teď, "Černý je nečestný." Více jsme o tom nemluvili.

Jak se teď v jeho P a m ě t e c h ukazuje, Černý nikdy nezapomenul, co mu tehdy Halas mezi čtyřma očima řekl. Nejvíce napadá Halase, že svůj komunismus jenom předstíral. Pořád se k tomu vrací. Prý Halase "drželi na udici strachu", píše na straně 89; opakuje to jinými slovy na straně 221, znovu na straně 286, znovu s vystupňovanou emfazí na straně 295:

Byl, nikoli bez vlastní viny, vmanévrován do děsivé volby mezi otročskou povolností vůči režimu a vzpourou, která by byla okamžitě potrestána odhalením korupce a strašlivým zostužením; a provázena i návratem do staré spisovatelské nouze, ba do reálné bídy spisovatelů nově zavržených.

To je vážné obvinění nejen člověka, nýbrž nadto básníka: praví se, že lhal. Rozhodně bychom očekávali, že to Černý nějak doloží; "později jsem se dozvěděl," píše³⁴⁾ - ale to je vše. Nevíme, od koho a za jakých okolností a co přesně se dozvěděl, ani je-li informace od někoho zasvěceného a důvěryhodného. Nejspíše šlo o klevetu, jakým se v literárním světě vždy daří. Její obsah je ostatně stejně málo pravděpodobný jako Černého líčení posledního setkání s Halasem. Halas ve svém úřadě s nakladateli nejednal, k tomu bylo oddělení, které mu sice podléhalo, ale které mělo samostatného a autoritativního vedoucího a bylo i v jiné budově. Nadto nesouhlasí data. Halasova spolupráce s komunisty, ta prý "otročká

poslušnost" spadá do doby od května 1945 do února 1948, pak už Halas nepodepsal ani přihlášku do nového Svazu spisovatelů (o tom se Černý nezmiňuje, jen že ho jmenovali "čestným předsedou", správněji čestným členem). Ale podle Černého mělo k té korupci dojít "v té první době" po únoru³⁵⁾ - tehdy byl Halas mimo Prahu v sanatoriu a v nemocnici a ve zbývajících měsících života byl na tom už tak špatně, že se přestával o svůj úřad starat. Nadto ještě, kdy tedy právě mel ze strachu publikovat loajální projevy, nenapsal už žádnou politickou báseň ani jiný politický text.

Ale i tu smrtelnou nemoc nehanbí se Černý vykládat jako Halasovo předstírání - prý aby se vyhnul odpovědnosti za vylučování ze Svazu spisovatelů po únoru 1948, se "pomocí dr. Janouška uchýlil do lázeňského léčení v Jeseníku a pak do nemocnice v Brně".³⁶⁾ Profesor Stanislav Janoušek byl vskutku jeho ošetřujícím lékařem a Halas na tom byl tehdy už velmi špatně, na klinice v Brně se ještě podrobil bolestivému vyšetřování, ale nezbývalo mu už než půl druhá roku života. Černý píše, že František Halas zemřel na recidivu anginy pectoris. Ale jak každý věděl, František Halas trpěl Bürgerovou nemocí, která po léta osudově pokračovala. Posléze už ho lékaři připravovali na to, že mu budou muset amputovat obě nohy v kyčelních kloubech, ale tehdy právě vmetek z ucpané cévy náhle ukončil mu život. Po smrti se zjistilo, že skutečně byly beznadějně postiženy cévy v obou nohou až k břišní krajině.

Černý neví, co by ještě špatného o Halasovi řekl. Halas podle něho chápal spisovatelskou profesi jako příležitost k vydatným výdělkům, chtěl proto "stůj co stůj" být poslancem³⁷⁾ a vítal vůbec všechny placené funkce;³⁸⁾ za války prý přijímal "mnohatisícové dary" od Kola moravských spisovatelů, "z té nadité pravíkové kapsy"³⁹⁾, (Halas se s Kruhem vůbec nesnášel), prostě "měl za ušima".⁴⁰⁾ I to, že by byl Halas přijel v květnu do Prahy z Jílového, kde právě pobýval, teatrálně na ruském tanku, je smyšlenka. Na žádost Národního revolučního výboru došlo pro něho sovětské vojenské auto.

Když už se do toho dal, snaží se Černý i Halasovu odbojovou činnost pošpinit - Halas přispíval do ilegálních časopisů a byl spolu s Vančurou, Václavkem, Kratochvílem (?) a právě i Černým členem spisovatelské pětky při Národním revolučním výboru inteligence, po atentátu na Heydricha byli Vančura i Václavek zatčeni a popraveni, pro Halase bylo gestapo v pražském bytě, kde ho nena-

šli, protože zatím unikl z Prahy, a pak ho vypátrali až v sanatoriu v Tišnově, ale lékaři se podařilo gestapáky přesvědčit, že Halas je smrtelně nemocný. Od té doby Halas prozřetelně pobýval co možná mimo Prahu - zatčení se musel obávat tím více, že jeho zdraví začínalo být špatné. A teď Černý vykládá o Halasově "protektorátním slabošském lapsu" - prý ze strachu "složil za války pár básnických projevů oddanosti Němcům a zanechal je ve své kanceláři v Orbisu ve stole, aby zmátly pátrající Němce." To je zase klepařská dezinformace. Oč šlo, o tom se zmínil Halasovu synovi Františkovi dávno před tím, než vyšly Černého P a m ě t i, Bedřich Fučík. Ten už není mezi živými, cituji tedy informaci mladšího Františka. Fučík skutečně viděl u Halase při návštěvě v kanceláři v Orbisu za války básně s kolaborantskou tendencí. "To tady mám nachystáno pro případné návštěvníky, ale podívej se, jak to vypadá, když si to přečteš takhle," řekl mu Halas. A při tom jiném způsobu čtení vyzněly verše protinacisticky. Více si už Fučík nepamatoval, ani znění ani způsob dešifrace, ale kdyby se ty verše někde objevily, jistě by se dal najít i způsob, jak v nich najít utajený smysl. O Halasovi je ostatně dobře známo, že byl milovníkem akrostichů, křížovek, hádanek a jiných her. Po válce se prý tyto dokumenty "ocitly v držení naší státní bezpečnosti", tvrdil to prý (kdy? komu? proč?) jeden z jejích pracovníků, podivná postava, jménem Pokorný.⁴¹⁾ Ten už zahynul.⁴²⁾

Tak už dost. Napsal jsem tuhle stať velice nerad. Černému je osmdesát a mně o nemnoho méně. Byli jsme znepráteleni a obávám se, že se řekne, že si po půl století, kdy jsme chodili vedle sebe opatrně, abychom se sebe nedotkli, teď si vyřizují s ním nad Halasovým hrobem prastarý účet. Černý se po celou tu dobu choval vůči mně korektně, i snad já vůči němu. Ale to snad nějaký ďábel posedl toho Václava Černého, aby napsal o Františku Halasovi takové hrozné nesmysly. Chtěl se s nimi vyrovnat v chystané vzpomínce na Halase taky Bedřich Fučík, ale zemřel. Tak to zůstalo na mně.

Nehájím přítele, hájím básníka. Halas byl velký básník. Štoll ani Černý nemohou tušit, že všechno ostatní je vedlejší. Nezáleží ani na tom, zda František Halas byl křesťan nebo komunista; jenom na tom, zda jeho křesťanství bylo křesťanství básnickovým či jeho komunismus byl komunismem básnickovým. Mohl se odvážit i pornogra-

fie; ta smyslovost zase byla básníková.⁴³⁾ Jeho úkolem nebylo hlásat politické teorie ani podle protichůdných vkusů Štolla či Černého či koho jiného. Halas chtěl využít postavení, kterého si vydobyl v literatuře, také k tomu, aby splnil povinnost, jež si ukládal jako povinnost občana. Nepokládal se za výjimečnou bytost, která je zbavena obyčejné odpovědnosti. Kdyby se měl nějakým stručným způsobem charakterizovat, dalo by se říci, že byl stejně skromný člověk jako sebevědomý básník. Celý svůj život se snažil vyrovnat se s tím, že je básník. Vždycky ho to trochu přivádělo do rozpaků. Vždyť za to nemohl. Ale cítil a věděl, že mu bylo svěřeno poselství. Měl sdělit svou zkušenost umělce v naší době. To učinil.

28.X.1984

- 1) Jak mi laskavě sděluje Ludvík Kundera, editor 3.svazku Halasova Díla (A co básník, 1983), jsou tato slova na konci volného listu různých poznámek Františka Halase, který zařadil jako poslední z "Třinácti stránek". V tisku ta slova vynechal a na str. 356 je nahradil (...).
- 2) s. 88 n.
- 3) Kritický měsíčník, IX, 1948, 1-2, s. 43
- 4) A-Zet, 14.4.1938
- 5) Listy, I, 2, červen 1966
- 6) Essays of Czech Literature, 1963, s. 199
- 7) Dílo, 4 (Imagena), 1971, s. 452
- 8) tamtéž, 3, s. 312
- 9) Komentář v Díle, 3, s. 440
- 10) Dílo, 3, s. 277
- 11) tamtéž, 3, s. 295
- 12) tamtéž, 1, (Krásné neštěstí), 1969, s. 22
- 13) tamtéž, 2, (Časy), 1981, s. 51
- 14) tamtéž, 2, s. 68 nn.
- 15) tamtéž, 3, s. 58
- 16) 26.6.1945, Dílo, 4, s. 435
- 17) Dílo, 3, s. 123

- 18) tamtéž, 2, s.445 n.
- 19) tamtéž, 4, s. 415
- 20) tamtéž, 4, s. 415
- 21) Kulturní politika, 14.6.1946. Dílo, 4, s. 438 m.
- 22) Dílo, 3, s. 123
- 23) tamtéž, 3, s. 100
- 24) tamtéž, 2, s. 118
- 25) Host do domu, 1968, 6
- 26) Dílo, 3, s. 223
- 27) tamtéž, 4, s. 373
- 28) tamtéž, 4, s. 401
- 29) Černý uvádí také tvrzení o Bieblově sebevraždě. To je nejasná historie. Do oběhu ji uvedl Nezval: tehdy začala štvance mladých a hloupých lidí na bývalé poetisty a Nezval Bieblovy smrti použil - s úspěchem - jako zbraně proti nim. Ve skutečnosti šlo spíše o neštěstí. Biebl vůbec nebyl melancholik se sebevražednými sklony. Jak mne však jeden lékař, jinde zmíněný profesor Janoušek, upozornil, Biebl byl nemocen cukrovkou. Poslední, kdo ho viděli, byli jeho známí ve vinárně U Šupů ve Spálené ulici. Zdržel se tam jen chvíli; mluvil zmateně a domnívali se tedy, že je opilý. V bytě, pod jehož oknem na chodníku byl nalezen mrtvý, zůstalo nerozsvíceno a rozházené opálené zápalky. Biebl byl asi v hypoglykemickém komatu a nemohl se už v pokoji orientovat, až naposled vypadl z okna.
- 30) Dílo, 3, s. 105
- 31) s. 221
- 32) s. 286
- 33) s. 88
- 34) s. 89
- 35) s. 73
- 36) s. 295
- 37) s. 26
- 38) s. 43
- 39) s. 43
- 40) s. 88
- 41) s. 295
- 42) Černý se zmiňuje o tzv. Halasově závěti. "Text byl složen ze soukromých a ústních Halasových kritik, stížností a nářků v poslední době jeho života, jeho redaktorem byl Halasův přítel a spolubydlící téhož domu na svahu Hanspaulky, od něhož i příměs ideologický. (...) Tak i tento příběh pozastřen dávkou falše." (s. 296) Ten nepojmenovatelný "přítel a spolubydlící" už dávno oznámil, jak se věci měly. Text byla úvaha, nadepsaná "Lidská duše za komunismu" (obdobou k jednomu nadpisu Wildovu). Autor si naprosto nemyslel, že by měl vypisovat, co Fran-

tišek Halas říkal; to by jistě byl napsal sám, kdyby to pokládal za nutné. Jméno Halasovo také v textu není. O Halasových názorech "v poslední době jeho života" stejně Černý nic neví, vždyť ho už nemohl vidat. Text nebyl sepsán ani jako fiktivní Halasova závět, byl odeslán do ciziny za jeho života. Halas hotový text před odesláním četl; a že s ním vyslovil souhlas, byl jen doklad názorové shody. Vždyť jsme také často spolu hovořili. Tu shodu znal Rippellino, sám jsem ho k Halasovi zavedl a seděli jsme spolu všichni tři. Rippellino pak o své újmě text označil jako Halasovu závět, aby textu opatřil větší publicitu.

- 43) Skladba Mladé ženy v Díle, 2, 264 n. Sbírká Thyrse ve Štyrské-
ho edici soukromých tisků 69, 1932

850

Omluva za nesehranou partii

(K nedožitým 85. narozeninám Bedřicha Fučíka.)

Asi dešt kilometrů na jih od Českých Budějovic, stranou od hlavního tahu, leží obec Římov. Mírně zvlněná krajina, prý velmi podobná okolí Jerusaléma, inspirovala k založení křížové cesty ojedinelého rázu. Polní cesta zaveče návštěvníka po několika stech metrech ke kapli, v níž zezářovaným oknem může vidět výjev poslední večeře. Za podlouhlým stolem sedí Ježíš mezi učedníky a láme chléb. Postavy jsou stvárněny téměř v životní velikosti realisticky, lidový řezbář však vtiskl svému dílu zvláštní kouzlo, byl to nepochybně umělec. Další zastavení jsou malovaná a čas na nich zanechal stopy, až pak dole v lesíku další překvapení. Noc v zahradě Getsemanské tvoří skupina soch, Ježíš se vkleče modlí k andělu, zatímco Petr a dva synové Zebedeovi usnuli. Sochy leží roztroušeny na zemi ve svahu mezi kmeny borovic a mech jim ve spánku hladí nehybná těla. Nejpřekvapivější je zastavení, znázorňující Ježíše před Kaifášem. Je situováno v širém poli, tam, kde se cesta vrací zpět, ale první stavení Římova jsou značně vzdálená. Opět dřevorezba, obě postavy ve standartně zvolené velikosti, překrásně pracované, chrání ve výklenku pouze nízký dřevěný plátek. Golgota je umístěna na vrchu přímo v obci, hrob potom opět volně v přírodě na druhé straně u lesní cesty, poblíže břehu řeky Malše.

Při četbě "Sedmera zastavení" Bedřicha Fučíka mi vytanula vzpomínka na tuto římovskou křížovcovu cestu. Snad pro společnou neokázalost, upřímnost a prostotu, pro tichou krásu, kterou prozařuje hluboká víra ve smysl osudů lidských a toho, co je nad nimi.

S Bedřichem Fučíkem jsme se za léta věznění nikdy nesetkali. Trávil je v pevných, na lágry se nedostal. Také po propuštění jsme se vidali jen při řídkých příležitostech. Obrat nastal asi v polovině sedmdesátých let, kdy se začalo uvažovat o vydání Zahradníčkovy sbírky "Dům strach". Bedřich byl oddaným strážcem Zahradníčkova odkazu s právem spolurozhodovacím, a jedním z mála, který ty verše najisto vlastnil. Přijal mě nad očekávání příznivě a ve druhé větě řekl:

"Poslyš, jako dva staří muklové si přece nebudeme vykat. Mám tady trochu slivovice od nás z Moravy, tak si na to připijeme."

Byla to výzva, kterou jsem sice potěšen, ale přece jen s jis-

tým ostychem přijal. Připili jsme si, slivovice byla vynikající, když jsem však vysvětlil důvod své návštěvy, Bedřich zvažněl.

"Četl jsi Mirákl? A co tam o něm napsal?" otázal se. "Tak tomu podniku já toho Zahradníčka nemám chuť dát."

Začali jsme jednat, jednali jsme dlouho a několikrát. Nakonec Bedřich osvědčil svou velkorysost, přemohl tu nechuť a dal. Od té doby jsme se vídali častěji. Rád jsem ho navštěvoval a sedával v jeho pokoji ve vinohradské vile při té moravské nebo sklence vína. Hovořili jsme o novinkách, literatuře, časech jeho nakladatelování, ale o kriminále málokdy a jen letmo. O rok dva později přišel Karel Bartošek s nápadem na knížku "Český vězeň" a donutil nás trochu rozvázat. Nevím ovšem, co z těch rozhovorů dokáže v Paříži sesadit, Bedřich už nestačil upravit návrhový text.

Ještě jednou jsme zavadili o téma vězení. Přečetl jsem "Sešmero zastavení", ty krásné a pronikavé portréty velkých osobností naší kultury a oslnil mě jednak nádherný jazyk, jakým byly napsány. A neméně laskavost, porozumění a tolerance autora, který všechny ty muže důvěrně znal. Zeptal jsem se, zda někdo z těch, které po celou válku podporoval zálohami na nikdy nedodané rukopisy, za něho po zatčení intervenoval, pokusil se pomoci jemu nebo jeho rodině, uvržené do bídy. Měl jsem na mysli ty spisovatele a básníky, kteří po čtyřicátém osmém roce zaujali význačná a vlivná místa sekčních šéfů, předsedů a tajemníků v různých institucích.

"Nezval pomohl Demlovi hned po válce," odpověděl. "Deml měl zásluhu na záchraně Tasova a jeho obyvatel, nabídl se jako rukojmí a případná první oběť při chystané odvetě za nějakou partyzánskou akci. Přesto ho někdo udal a hrozila mu obžaloba z kolaborace. To byla opravdu Nezvalova zásluha, že nedošlo k soudu."

"Neptal jsem se na Demla, ale na tvůj případ," řekl jsem. "Ztratil vůbec někdo za tebe aspoň slovo?"

Bedřich na mne ostře pohlédl, z jeho výrazu jsem vyčetl, že zkoumá, jestli si nedělám legraci a pak řekl:

"Podívej se, radši nám dolejš. Tahle zásilka je znamenitá."

Takový byl Bedřich Fučík. Šlechtic ducha, neznající nenávist, výčitku, zaujatost. Při své schopnosti vidět do duší lidí nemohl přehlédnout ani jejich horší vlastnosti. Ale pokud se o něčí slabosti vůbec kdy zmínil, měla jeho glosa humorný ráz, nedostatek se měnil ve slabítku, nikdy nesoudil. Výjimkou byla oblast literatury, tam uplatňoval soud neúhybný a vzhledem k mimořádnému

zasvěcení takřka neomylný. Nevšední hloubkou se vyznačoval tento vyjimečný člověk, jeho jistoty navíc povyšovala křesťanská víra, ne onoho druhu svíčekových bab, ale bytostného přitakání transcendentní a z toho vyplývající pokory.

Pro Bedřicha nebyla nakladatelská činnost záležitostí osobního prominentního postavení nebo kšeftu. Chápal ji jako věc posvátnou, jako úděl, kterým sloužil. Jen tak lze například pochopit obrovskou práci dlouhé řady posledních let, věnované uspořádání díla Jakuba Demla, počínů vnějškově neokázalého, ale nezbytného, jehož význam bude dozajista plně doceněn. Podařilo se mu tento výkon ve spolupráci s Vl. Linarem dokončit, utřídit divoký, roztříštěný gejzír básnickovy tvorby a zpřehlednit ho do plastického a srozumitelného celku. Bedřich sám byl básník mimořádného vidu a imaginace. Stačí otevřít knihu "Oběšený harlekýn" nebo první svazek "Sedmera zastavení" a čtenář je okamžitě uchvácen skvostnou kadencí věty, jazykem, jak jím dokáže vládnout jen vyvolenec. A jestliže Bedřich opomíjel tvorbu vlastní, aby pracoval na tvorbě jiných, činil tak samozřejmě, bez nejmenšího pocitu oběti nebo nenáležitosti, jeho prostě něco takového vůbec nenapadlo. Ale přesto dokončil ještě druhý svazek "Sedmera zastavení", na štěstí.

"Poslyš, ty leckde píšeš o kartách, řekl mi jednou. "A to ani nevíš, že já jsem starý karbaník."

Představa Bedřicha jako karbaníka byla fantaskní. Vyšlo najevo, že svého času chodíval se stálou společností na licitovaný maryáš a líčil mi spor se svým spoluhráčem, který vyvstal po jedné hře prohraného ducha. Ze zkušenosti je známo, že duch, pokud není ložený, se dá vyhrát jen při velmi nepříznivé rozloze listu soupeřů, jejich hrubou chybou nebo za situace podobné bridžovému squeeze. Pravděpodobnost neloženého ducha vyhrát je zhruba jedna ku třem. Bedřich popsal rozlohu svého listu, pamatoval si ji přesně po létech i s rozesazením u stolu. Z popisu příběhu pak vysvítalo jasně, že prohru zavinil Bedřichův spoluhráč chybným odhozem a byl tudíž peskován právem. Sdělil jsem mu svůj názor na ten případ a on řekl:

"Víš, my občas hraje maryáš jen tak v rodinném kruhu. Někdy bys mohl přijít na partičku."

Ten návrh mě vylekal, zakoktal jsem, že se ještě domluvíme. Nehraju karty rád a s přáteli už vůbec ne. Za války jsem totiž trávil dost volného času v herně Savoy v Českých Budějovicích, kde se pravidelně hrála velká valcha. Neúčastnil jsem se, na to jsem neměl

dost peněz, ale kibicoval jsem a pozoroval, jak profesionální valchaři dávají makao, gotesa nebo tetu. Ta profese se svým způsobem ^{podobně} umění pianisty, záleží v ní na manuálních dispozicích, paměťových schopnostech a pílí při cvičení. Virtuosní valchař musí trénovat několik hodin denně před zrcadlem techniku míchání a snímání karet, studovat jejich pořadí, manipulovat se hrou tak, aby dostal listy do nejpříznivějšího sledu, o jejich markování nemluvě. Umět sejmout z balíčku libovolný počet karet, to je začátečnická dovednost. Díval jsem se na ně při práci a dotazoval se jich, někteří se dali svést a leccos mi prozradili, protože jako nezámožný elév bez provozního kapitálu jsem byl neškodný. Sám jsem později začal s krátkými hrami jako censr, bulka, nanejvýš oko v rámci svých možností. A také se střídavými úspěchy, v průměru to tak tak stačilo na pokrytí denní režie. To všechno však byly hry, v nichž se karty míchají.

Pauzírovaný licičák se však nemíchá, jenom snímá a snímající dostává vždycky jedenáctou až patnáctou a dvacátou osmou až třicátou druhou kartu. Jestliže si navíc pamatuje jak padaly karty za sebou, který hráč dělal zdvihy v které barvě, má proti bezelstným spoluhráčům výrazný náskok. Už dávno karty nehraju, nikdy jsem stejně velký hráč nebyl, ale okolnost, že o těch čertových obrázcích přece jen něco vím, mi ztěžuje zasednout ke stolu bez zábran. Pokud někdy není vyhnutí, snažím se na všechny finty zapomenout a radši prohrávám, poněvadž když vyhraji, už jsou taďy výčítky: v té a té hře ses přece jen pokusil sejmout, v jiné jsi věděl, které dvě karty jsou v talónu. Ne každá hra je vypočitatelná, záleží na mnoha okolnostech, určujících její ráz a průběh. Za večer se jich však vždycky vyskytne několik, kdy je vše jasné.

A tak, ačkoliv jsme o té partii hovořili s Bedřichem často, nakonec se neuskutečnila. Nesehráli jsme ji mou vinou a já se za to omlouvám. Možná, že jsem měl přece jen přijít, kdo ví...

Ale nestalo se, takže tu partii musíme prozatím o chvíli odložit.

Prosinec - 1984

150

Umění sousedit

Být někomu sousedem je umění. Jakub Deml v knize o Otokaru Březinovi, která je ale víc knihou o Jakubu Demlovi, cituje učitelův výrok, že Češi neumějí s bezprostředními sousedy, ke svojí škodě, vyjít, a přátelí se spíše se sousedy na přeskáčku, tehdá s Francouzi a Rumuny. Cítila jsem ten názor jako kysele provinční: byly doby a typy společností, kdy se Češi naopak přátelili s Němci, a jak bychom dnes stáli o to přátelit se s Poláky a Maďary! Jako gesto kultivovaných sousedských vztahů se mi taky zazdalo, když rakouská vláda začala poskytovat azyl uprchlým signatářům Charty: pomáhala tím nejen uprchlíkům, ale i vládě našeho státu, která chartisty jistě radši než v Praze vidí ve Vídni.

Jemné nuance sousedství si léta vypracováváme s dědou s ovci. Ovce má dneska ve vsi kdekdo, je to nová móda povoleného podnikání, můj přítel má ovci Beli, děda svou realisticky nazývá Šmudlou /on říká Šmulina, "pajse, Šmulina, nebo tě přetáhnu"/, a obě mají dlouhou, hustou a na koncích černě spečenou vlnu, z níž je jednou za rok nůžkami svléknou. Devět stovek za vlnu je Šmulin^oo pyšné věno, ale nejenom pro ně děda ovci žárlivě střeží, na²í v tom žádná podnikavost, proč ovci drží, je to kus jeho života denního: ráno vyvézt Šmulině hnůj a podest^lat jí čistou slámu, dvakrát denně ji odvést na pastvu a usušit jí na zimu seno. Jako člen domácnosti je Šmulina i měřidlem sousedských vztahů. Když sousedka z druhé strany vyžene ovci ze dvora, protože jí tam natrousila bobky na zametený trávník, těžko může čekat, že se s ní děda bude přátelit. "Se mnou on rum může pít," řekne děda, "a Šmulina by si tam nemohla zajít pro kus chleba?" Kdežto když já ovci pohladím po mokré, studeném a oslizlém čumáku a ovce na mě nezadupe kopýtkem, děda nás obě vnitřním zazářením tiše vyznamená.

Dobry souseď nepadá s nebe, není to dar boží jako země, slunce nebo déšť, člověk se musí přichinit. J zprvu byla jen zkostliv zdvořil: venkovští lidé jsou tak vztahovační a je o to snazší je urazit, že j, Pražák a přisthovalec na půl roku, mm prava jen omezen. Tak jsem se nepřela o nic z toho, co mi ostatn ves, zvddav a pozorn, vysvětlovala jako ddovu povinnost. Protože co je to povinnost? Zabranit blb slepici, aby nepřeletla plot? A což je-li na místě i laskavost nepřerazit blbého tvora vej-pl, kdž vm rozhrabe prav zaset záhon? A stejn tak pitom jsou husy, které jdou rovnou po látkách, a drz je kocour, zahrabvajcí mi lejna do jahod. Jak m vsak děda odnaučit kocoura jeho pudm? Být děda krupan a mít mou shovivost za slabost, naše souseďn by se jist vyvinulo jinak; ale že se ukázal být kavalírem ctcm kavalrstv, slepičí blbost nezatížila n vztah.

Vztah založený i jakkoli eticky se může realizovat jen praktickými činy. Je pod mrakem, který věští bouřku nebo aspoň poadn slejvk, a souseďm složí na dvůr fru uhlí. Souseďka se zuřiv rozkří: "Ddo! Tak hrome dědo!", a děda za trnkami a v nedoslynu pase ovci. Co pase, povídá si s ní, vodě ji na msta s nejkrsnší vyhlídkou, vybírá j chuchvalky hnoje z kožichu, hvzd j i zpívá. Ovcí se děda odebírá do svého soukrom. Ovce to ví a kdž děda odjede třeba na pohreb, řmulina radši trpí hlad, než by se napsla na souseďn oprati. A jak řve, kdž dědu doma necítí! Na pastvě někdy děda vedle ovce i usne, je čím dál starší, každý rok ho ohne o kus blíž zemi, z dlky v čepici ksiltovce a opáření o křivou větev vypadá na louce jako z Ladových obrázků, a ovce je dobr, neuteče, kam nemá, civí kolem a občas si připomene, že má povinnost pst se. Souseďka u hromady uhlí ví, že kří zbyten, dědu nepřivol a běžet pro něj by byla jen ztráta času, a to je její zlost větší, a tak utíkám, a není neštěstí hoto, v jejich domácnosti taky za vsechno může mž a j z nich dvou mm rad dědu. Že není na nadělení sama, souseďka nadává už jen napolovic a kdž se děda vrt, přinese i jemu sklencku.

Souseďsk výpomoc u nich bývá se zaopatřenm, letos přšlo na vsi do módy řumavsk vno, urazme u uhlí každ dvě vychlazen decky, ale jinak mv děda vno vlastn, ochutnáváme, kdo m lepší, ale i to moje je podle jeho receptu, a uhlí zvolna mizí v kln. Dom si nesu deset čerstvých vajec se řloutky jako oheň, není to

mzda, je to pozornost, a děda by mě nahlas poslal někam, kdybych dar odmítla. Umět dát a umět dostat je součástí sousedského bon-tónu a na křupanské selky ~~se~~ si mi sousedka stěžuje, když se sice hledí za dárek revanžovat, ale buď tak, aby to moc nestálo, anebo naopak aby vyjádřily svou nadřazenost. Mně pak uhlí přivezou v půlce týdne, kdy do mužova příjezdu je daleko, a děda si bez vy-zvání přinese velkou lopatu uhlířku, slunce žhne jak na jihu, on nakládá, já jezdím, on nakládá kolec nemilosrdně plný a já před-vádím svou zdatnost. Leje z nás, šumavským pohrdneme, mám dobrý zbytek becherovky, plavky mi námahou padají a děda si o přestáv-kách hvízdá, a když máme dopito a zameteme mour, život nám připad-á jako nejveselejší na světě. Děda si nese uhlířku na rameni jak mladík a doma vykládá, že Kantůrkovi vyžahl becherovky skoro ce-lou půllitrovku.

Aby jev vynikl i svým skrytým smyslem, potřebuje příběh, po-dobenství. Děda s ovčí patří ke šťastné části lidstva, nezasažené myšlením v pojmech urvaných světu rozumem. Strom je strom, tento zde konkrétní na zahradě a jmenuje se jabloň, zatímco tamten ve stromořadí je jasan; kámen je tento, na kterém stojíme a jmenuje se pleskač; kameny tu vůbec mají mnoho jmen, je tu kraj kameníků; a čepice je tato plátěná pšacatka na dědově hlavě. Ať si děda vy-baví v mysli cokoli, je to otvarované a umístěné do konkrétního času a konkrétního prostoru. O věcech, které takto nezná, děda ne-přemýšlí, a tak ani neví, že se vyvarovává abstraktních fikcí; poznání má zahuštěno do příběhů a pro mě vybírá takové, aby mě jimi kazil. Sotva nasadí k vyprávění, sousedka křičí: "Mlč, hro-me dědku, drž tu svojí nevyváchanou, to paní Kantůrkovou zrovna zajímá," a děda se potutelně brání: "Vidíte, zbraňuje mi, když chci říct pravdu." - "Starej je a nemožnej," vykřikuje sousedka, "ale myšší jen na to" a všichni tři víme, že je to jen hra, sou-sedka dědovy příběhy zná a už se těší, jak se na citlivých zákru-tech děje k vyprávění přidá.

Podobenství o sousedské výpomoci bylo založeno na příběhu, jak jedna milovala jednoho /už jsou oba mrtví, ať je pámbu na onom svě-tě netrestá/, ale dostala se za něj jiná; ta brzy zemřela, původ-ní milovnice se tak dostala na řadu a šup!, než se vdovec vrátil z kostela, přehodila si kufr za jeho vrata. Samotné ženy se zba-víš, ale kufru? Vdovec byl dobrák, vzal si ji, ale byla to ženská

neužilá. "Byla neprůchodná," řekne sousedka. Děda mávne rukou a protože v jeho příbězích je jen málokdy situace neřešitelná, v tomto na Hůrce žila jedna žádostivá /dej jí pámbu nebe, už je taky pochovaná/ a k ní vdovec-druhomanžel spěchal, když ho přepadla touha. "Sevřel si kalhoty takle vepředu a vyrazil ze vrat," řekne děda. "I v poledne," řekne sousedka. "A všichni mu uhejbalí z vesty, aby doběh včas," řekne děda a kouká, co na to já. Já na to, že v tomto případě měl básník Březina pravdu: bylo to ob chalupu.

Sousedy jsme jako lidi, jako národy i jako státy a podle příběhů z letošního léta bych nechtěla mít náš stát za souseda. Teroristické vraždy polského vlasteneckého kněze a indické ministerské předsedkyně překryly naše nesvětové pohraniční incidenty, ale ty o nás vypovídají zrovna typicky. Jugoslávská pohraniční služba zřejmě ztížila našim uprchlíkům přechod do Rakouska, když i rodiny s malými dětmi prchaly letos horskými bystřinami. Jedna rodina - až na jedno dítě - v těch vodách zahynula, jejich těla vylovili za pár dní na jugoslávském břehu, žena z rodiny druhé ztratila uprostřed ledového proudu odvahu a vrátila se do Jugoslávie. Jugoslávci byli rozumní a pustili ji k muži a dětem. Slyšela jsem rozhovor s ní, zrovna když dorazila do Rakouska. "To je to v Praze tak strašné," ptala se jí německy a účastným hlasem rakouská novinářka, "že podstupujete taková rizika?" a žena odpověděla po česku a plačky: "Hrozné! Je to tam hrozné! To vy si tady nedovedete představit, jak hrozné!" Lítostivým Rakušanům mohla srdce usedat. Když pro nic jiného, tak pro její selhání při útěku ledovou bystřinou a pro tu hrůzu potom, co bude dál, když muž i děti přešli a ona zůstala za řekou, se té ženě už asi navždycky bude Praha zdát peklem na zemi. A dítěti rodičů, které utloukly na útěku vody a kameny?

Dobře jsem ší pak Prahu prohlídla. Nad Malou stranou se sice vznášely apokalyptické vidiny Egona Bondyho, ale ty se vztahují na celou Evropu, nejen na nás; já apokalyptické pocity nemám, a přece jsem si nemohla nevšimnout, jak zachmuřeně, nazlostěně, k sobě navzájem nevšimavě anebo hulvátsky chodí po ulicích, jezdí natlačení v metru a pachtí se v autobusech dobře oblečení a dobře živení Pražané. Známa se vracela loni z Francie a prvním špatným dojmem na ni domov nezapůsobil proto, že nemáme obchody přečpané

zbožím, ale že se tu lidi nesmějí. Dravost se z Čech nevytratila, radost ano.

Sama Praha byla z Karlova mostu až k pomnutí krásná. Raně podzimní valéry stromoví Letné a Petřína ladily s barevností nových omítek Hradčan a Malé Strany, hladinu řeky zprůsviřovala corotovská stříbřitost, alej soch ukazovala k nebi a most na slunci zářil nepřebornými žlutěmi. Tvary se prolínaly a líčily staletou kontinuitu evropské kultury. Možná se proto do Prahy rádo jezdí - a most byl zavalen cizinci -, že Praha těchto míst vyjadřuje "drama latinského ducha" a Evropan se tu pořád ještě může poznat. Karel Trinkewitz psal, abychom za něj pohladili mostní kameny a já si pomyslela, který asi kulturní dějepisec zaznamená, že tyto žulové kvádry taky otesával básník Josef Topol. Evropský duch minulých staletí tu do vnímání vstupuje architektonickou a sochařskou vzpínavou krásou, a duchem Evropy dneška se Praha sytí v podzemí. Slovo je křehčí a nestálejší nežli kámen, kniha či báseň opsaná na tenký papír strojem nemůže mít trvalost pískovcové Luitgardy, cizinec o těchto pohnutých skrytých zápasech takřka nic neví, a přece bych popřela, že Praha je ve smyslu Evropy na umření. Znáám lidi, kteří i v dnešní pražské zapšklosti tvoří, smějí se a myslí, a tvorba i smích osvobozují a myšlenka plodí myšlenku až do nesmrtelnosti. A nadto: ví v každém okamžiku Evropa sama o sobě, kdy a v čem je evropská?

Karel teskní svými haiku v Hamburku, Topolovi jsou tu a ona žena uprchlá do Rakous ztratila pro zbytek života každé lepší pomýšlení na vlast. Z nevolnictví vznikají traumata. Někdo řkne: "Tak ať neutíkají. A když, dobře jim tak." Ale to je řeč hloupá. Budou utíkat právě proto, že normálně vyjet nemohou. Kdyby mohl kdokoliv odsud ozkusit svět a zase se vrátit, až zjistí, že doma je doma, kdyby se neplivala hanba po slovu emigrant, kdyby každě, kdo přejde tam a sem hraniční čáru nebyl považován za potencionálního špióna, prostě kdyby náš stát dokázal existovat nejen mocensky, ale taky sebevědomě, nejen by se naši lidi nemuseli brodit horskými řekami a tonout, ale možná by ani tolik neutíkali. Tyranství vzniká nejen z pocitu ohrožení, ale i z neschopnosti odhadnout vlastní možnosti a sílu; tyranům se pak skutečnost rozplizá, vzpouzí a utíká pod rukama. Jen co peněz a zničeného území

stojí naše ochrana hranic, a stejně si každý rok tisíce lidí najdou způsob, jak se vlasti zbavit.

Že je v poměrech něco základně shnilého, dokazuje i to, že traumata útěku nezachvacuje jen utečence. Do třetice letošních pohraničních afér byl jeden uprchlík zastřelen naším pohraničником na území Rakouska, kde se našla nejen mrtvola střelená do zad, ale i patrony a šlápoty vojenských bot. Náš státní mluvčí obvinil potom Rakousko z útočného psaní tisku a ostouzení Československa, případ projednával rakouský parlament, byl odřeknut náš týden kultury ve Vídni a odvolán náš velvyslanec a o mrtvém muži naše strana v tisku oznámila, že to byl recidivista. Byla to hned několikerá neslušnost: ke slušnému Rakousku, ochotnému objektivně incident zkoumat a uzavřít, a i k tomu zabitému muži: řeknu-li recidivista, znevažuji i důvod útěku i uprchlíka samého, ale cožpak pohraničnik věděl, na koho střílí? Zabil zezadu neznámého člověka, když ten už přešel na druhou stranu hranice. Mluvíme o státním sousedění s dědou. Řeknu, jakou asi ten člověk musel mít radost, když se ocitl za čarou, a v té radosti to dostal; a taky řeknu, že bych nechtěla být v kůži ~~zabíje~~ vojáka, který ho zabil, a děda mě opraví: "Oni jsou trestaní, když jim někdo uteče. Ten péesák by dostal kasárníka. Oni se bojí nevystřelit."

Děda nevyuniká poslušností a neměl rád pány žádného režimu, co už jich zažil, příběhy mu však radí konat, jen jak vlastní síla stačí. Dá se říct, že je děda moudřejší tyraná? Když mě na rok vygumovali, chodil za mě na zahrádku sekat trávu a sbírat ořechy. Břímě samo - prý se pro mě trápil a denně se za mě modlil - předal na bedra silnějšího. Muž mi psal do Ruzyně, že jednou se děda zastavil na našem dvoře před postavičkou Krista, visícího s uraženou rukou nad jídelním stolem, sošku jsem sebrala na poli, když traktorista JZD vyvrátil kříž, že bude o metr orné půdy víc, a ono stejně není, protože by tam museli vyvrátit spodní skálu; a Kristovi děda řekl: "Tak, Ježíšku, ona tě zachránila, a teď zas ty budeš muset pomoci jí." Sám pečlivě osušil ořechy a poslal mi je se vzkazem, že jsou dobré na nervy.

217

Podzim 1984.

Je tomu asi měsíc a bylo to tedy zhruba v polovině listopadu 1984, co jsem zahlédl po ránu v novinách, že znovu vyjde Ortenova Ohnice. Snadno jsem spočetl, že se tak v průběhu třiačtyřiceti let stane počtvrté.

Do potěšení se brzy vpletly jiné pocity a jiná pomyšlení.

Prvně ta sbírka vyšla 1941, v roce smrti svého autora. V den dvaadvacátých narozenin ho porazila německá vojenská ambulance. Zranění bylo takové, že za osmačtyřicet hodin, 1. září, Jiří Orten zemřel.

Nabízí se truchlivá ironie, že tím na rozdíl od miliónů jiných v poslední možné chvíli unikl důsledkům bezděčné a přitom vražedně přesné souhry brutálně mocenského iracionalismu se zblble ústupným rozumářstvím. Ne. Ponížení už přešel a kontrovanou obdobu útrap, jimiž spěly ke smrti obrovské zástupy ostatních ponížených, zakusil ve svých posledních dvou dnech.

Lékaři, sami zanedlouho odeslaní trpět a zaniknout, chtěli utěšovat tvrzením, že je v bezvědomí a muka necítí. Ale znal jsem to, co mě později bezpochyby důvodně napadlo nazvat jeho neodbytně trvalou duchapřítomností. Nemohl jsem jim věřit.

A co se týká oné vražedné souhry, my méně brutální, vůli k moci tolik neochozí, snaží i racionálnější humánní si v ní vedeme uboze. Prohráváme v oblasti práv, svobod, holého života. Ale trapnější jsou prohry například v nitrech údajně úctyhodných vzdělanců či jedinečně nadaných básníků, mají-li se důstojně vypořádat s podbízivě slibným sklonem uvěřit zčásti či úplně ve všeřešící ideologii antisemitismu.

Ta v mnoha útlých i razantních variantách koluje dlouhé věky Evropě a spolu s institucionálním křesťanstvím, s kolonialismem, s tupým uctíváním technologického pokroku a údajné geniality vojevůdců zesměšňuje její až příliš častou sebechválu jako zdroje a realizátorky humánně kulturní civilizace.

Jsem maximalista? Nedopřávám lidem právo na chybičky? Netěší mě pohled na velkolepé dobrodružství evropských i světových dějin? Ne, opravdu ne. Zvláště ne v těch časech a místech, kde ne-sčíslné drobné, někdy jen schliple couvající antisemitismy duchů zcela malých, často však i vysoce nadprůměrných děsivě usnadnily velkému buditeli iracionality a iracionalismu a jeho vykonavatelům skoro úplnou realizaci konečného řešení.

Hleděly proti tomu obstát hrstky těch méně nehumánních. To

je fakt. Iana to postavení, cněpavost, odvaha umožnily, hluboko do nebezpečných dob otiskoval židovské básničky ukryté za pseudonymy. Ty byly čas od času odhalovány v ubohých udavačských plátcích, jež zároveň uviděly jména takzvaných židovců i s adresami. Zůstávali jsme přáteli bezprostředně ohrožených. Ukryvali jsme v domácnostech ty, co odmítli jít na smrt dobrovolně či se z její blízkosti zachránili návratem jaksi předčasně.

Je ty samozřejmosti sděleka nebyly samozřejmé pro všechny? Jsou tím snad samozřejmé méně? Mají se proto slavit a vynešenovat? Lze něco z nich dokonce navždy mít za autodávované odčinění náhlého pozdního propuknutí či přiznání dávnož doutnajícího protizhidoevství či jiného rasismu a výhradního národovectví? Když šlo o případ privátně bračičino penzisty, dá se to snad odjít soucitrajn politováním toho nešťastníka a jeho záplesem mezi oběti morálně sociálních nemocí lidstva. Mír je, ozve-li se hloupě předsudečné, přitom jakoby historicko-sociologicky sebespravedlňující antisemitství s rétorickou znamenitostí z hlubin ducha vzdělanosti, sečtělosti, pohrdavou sebejistotou, sešlou neústupností, ale¹ umoru či XH sebeironie nezmalou sebečctou opeměnějního než by ostatní dobrozady. Je ctěn i jinými, za mnoho právam. Tím účinněji tady renovuje či kontinuuje antisemitismus, vždy v některých vrstvách či individuích připravený falešně hojit důvodný nedostatek sebe-důvěry a průvodní pocit méněcennosti.

Pokud se tu vyskytují takto postižení vzdělanci, jiaž byla výjimečným nadáním nabídnuta možnost, aby postiženost v sobě odbourali, ale oni jí dovolili bujet, šife zdejšního antisemitismu v jednotlivých vrstvách i průměrnějších myslích bezpochyby zneplatňuje sezení živěné některými výjimečně husánními a sociologicky věcnými tradicemi.

Nejlíp se dospívá k poznání aronávánia. V době, kdy tu jen nepočtení jednotlivci s účinností uboze spornou různě hleděli podepsit židovské agoluobčany a přátele a kdy tato minimálně sincritní náposoc zoufale dokládala, jak je zdejšší společenství včetně svých nejlepších trapně slabé tváří v tvář ozbrojené vůli k moci nad světem i nad dušemi, v jiných obdobně malých zeních bylo jinak.

Dínský král patrně věděl, že má v dovětadevudoosti ze sta kůní o koho se opřít, když po odcazení své ženě nacisty při-

jal Hitlerova pověřence v uniformě, na níž jako jediné vyzna-
menání slunce a měsíce světélkovala Davidova hvězda, obdoba po-
tíštěných hadříků s nápisy Jude, tedy už ve slavné humanitě
a kulturní Evropě přidělovaných miliónů a rovnajících se, jak
od nacistických zákonů kdekoliv musel vědět, rozsáklá sarti.

Král ve shodě s relativně nepočatým společenstvem Dánska čili,
jak se ukázalo, Evropani opravdu humaně civilizovaných, odhalil
konspicet s vrahy.

Hácha jistě byl vadhlaný právník s humanitní intencí. Pře-
ložil z vládě humorně anglosaštiny Tři muže ve člunu. To se
z nízkých či zločineckých podnětů nepočá. Když však přišel
jeho čas /viz čestné a vynikající KŘESK Questio temporis
Ivana Lubského/, oporu za sebou nevytítil a se současnou posluš-
ností se poklonil. Svědčí o tom tomtě proslulá fotografie. A
jakkoli v protektorátní vládě byli i čestní a hrdinní člaové,
ze styk se zahraničím nakonec popravení, není o té instituci
známo, že by se kdy jen na okamžik zastala židovských občanů,
ať mluvících česky, německy, slovensky, jidiš či jinak.

Asi i v Dánsku některé židovské rody změnilly, jak se tomu
tedy u nás slebouslně říkalo i z úst pozděně inteligentních
a dobrodružných dokonce ještě po válce. Jenže Dánů a jejich
králi to nevadilo. Měli židy za lidi snad trochu jiné, ale jin
rovně. Z těch, co žili v Dánsku, dovět desetin zachránili.

Jak na základě příměně sborných dokladů sděluje Hannah
Arendtová /v knize Eichmann in Jerusalem, česky u nás zatím ne-
vydané/, s nádhernou překvapivostí, pro zájmy povědomí tím
zahabivější, jedinou další obdobou Dánů v Evropě /krom polovi-
častě jezajících svýcarských a švédských neutralů/ byli Bulha-
ři. Sofijský metropolita ortodoxní církve v jakémsi výjimečném
"urbi et orbi" vyhlásil /na rozdíl od tehdejšího metropolity
Pinského/, že nikdo krom boba není právo rozhodovat o životě
a sarti kohokoli z lidí. Král Boris souhlasil a potřebný počet
Bulharů rozusěl. Rozbrali si devadesát tisíc židovských spolu-
občanů do venkovských domácností a přes Heydrichův a Eichmannův
nátlak nebyl z nich ke konečnému řešení vydán ani jeden.

A teď se chlubme odbojce, ojedinělými ukrýváními, publikováními
odsouzenců pod slyšenými jmény, nekrology na jejich nepojmeno-
vané a zaniklé adresy.

Zažil jsem, jak František Halas má rád, obdivuje, drsně vy-
řčenými jemnými podněty šene do obnov poesie Jiřího Ortena,
z vrstevnického okruhu přátel nejnadanějšího. Ale Halas a jeho

generace, naše sotva dozrávající hrota ani jiná, už vyspělá seskupení a individuality nedokázali už ani v relativně mírném roce 1939 uvnitř nálad zdejšího společenství poskytnout dost opory k tomu, aby Orten dál mohl publikovat pod tímto svým dobrovolně přispělaným jménem. Kusel se krýt.

Čítanka jaro, spolu s Telika krajinami Hamuše Bonna jistě nejobjevnější z Frních knížek, jež Hales redigoval u Václava Petra, později u téhož nakladatele vydaná Cesta k arazu a právě tak i jednotlivé básně v Kritickém měsíčníku či jinde vycházely pseudonymně.

První z Ortenových krycích jmen bylo sice z jeho strany původní, ale ještě o rok či o dva dřív patřivalo mně. Vyjasnil Karla Jílka pro mne, když se ným přítelům i mně kolem roku 1937 zdálo, že své "básně v próze" /jak se tomu trochu stovivě říkalo — a přitom se to tisklo/, pokud je publikuje skoro poselně komunistická Mladá kultura, raději má vyvážená jména tajit před šife liberálních redakčních kolektivem Studentského časopisu, do něhož jsem patřil a dvánácti či patnácti jinými, například s Janem Zepceky, s Janem Filafem, s Ottem Tigridem /který se v tom pseudonymu vrátil k původnímu rodinnému Pavlovi Teprv za války v Anglii/, a hlavně před nabručeně vličeným šifem toho sporného i nezapomenutelného měsíčníku, Čepkovcem nad Čepkem /Karla/, gymnaziálním profesorem Šarabkem s oně redakce čili jeho bytu v pěkné poloze nad vltavským jezem u Karlova mostu.

Byli jsme asi líní znovu něco vynálezit či spíš nebyl čas. O něco důležitější byl podpis smlouvy. Nějaká prokazatelně existující osoba to být musela. Ale ještě ani o rok později, 1940, když měla vyjít Cesta k arazu, nejevilo se vlastnoruční uvezení jména na smlouvě o dílo kohosi jiného jako sebeobročení.

Teprv když jeden ze hlavních úsvadných plátek napsal, že se za Jílka skrývá mně a mnějším židomily polperovaný kutachorský Žid Jiří Orten /Orenstein/ — ~~pro~~ pseudonym AZ, ale ta oběda tam byla —, lenost musela stranou a další Jiřího sbírku, uvítenou k vydání nakladatelstvem Melantrich, údajně sepsal jakási Jiří Jahn, ostatně už přetřím údajný autor Jiřího dlouhého básně Jeremiášův pláč, která asi o půl roku dřív ^{vysla} jako, dá-li se tak tvrdit, zdejší prasečkář. Stálo to jen přátelský dohovor a ome set tehdejších dost inflač-

ních korun za papír i tisk. Zhotovila to jako má PF 1941 malá berlínská tiskárna Liters. Zároveň na dálku vložily, co to přijali k tisku, vydali a čistotně odevzdali k rozcelení na dvě stejné adres. Byli mezi adresáty i takoví, co ty rytby a melodie zaudčené myslí připisovali mně. Časy pseudonymů bývají se nestvárně tragické. Zvlášť když se s druhého konce komunikace ozve v dobré vůli kdosi vynikající a přitom, či vinou toho, nedostatečně pozorný.

Ale vyšlo to. A litovali jsme, že toho nebylo objednáno a vytištěno nejmaň pětkrát víc. Mnoho lidí se dožadovalo a dožaduje.

Je ovšem i pravda, že se mi Jiří Orten Jeronýmova pláče přes neuvěřitelně dozrálé vlnobití slavy i významu nejeví a nejeví jako nejprůkaznější živý a situatně odhalující. Ale ve srovnání s nábhý k vlastenečičismu či sebelitujícímu patriotismu, jinač se tehdy s dobou utkávali i někteří zralí básníci starší generace, Ortenův Pláč byl a zůstává mnohá nejopravnější prožitý a situatně nejodhalivější a nejvýznamnější příznakem dějinné chvíle.

Čísti víc než příznakem, hotový řešitelce vražděného dějinného uzlu chce být závěrečný oddíl Onice, nazvaný V ohni. Jiří si tu stejně jako v Jeronýmově pláči za dní domnělé, ale neodbytně doléhající opuštnosti své vlastní i nově objevených svých sester a bratří bral na pomoc starozákonní mýty i s rytby a melodiemi jejich proslav. Zrodila se tak z domnělého osamění nezmará energie vzduchu a krásy.

V Melantrichu jako by byl trval life liberální a jen na pravost proslavy přísný duch Bedřicha Fučíka, jedné z nejnáděhornějších zdejších trvalých přítomností. Za nakladatelkou stranu podepsal mladá na dnici Fučíkův nástupce, Josef Trägerl. Člověk mnoha měkčí, skoro bezsvětný, ale v případě Onice i mnoha posaději se osvědčil jako zastánce pravosti proslavy proti ideologické pravověrnosti.

Hlavní bylo, že roku 1941 Onice vyšla. V jedné z nejčestnějších a nejskvělejších edic, jaké tu kdy vycházely. Tam byl publikován Hora, Seifert, Fučík, Pasternak. Ortenova proslava měla v tom spolku rovnocenně. Nebo zcela jistě neměla proč se za sebe stydět. On už fyzicky nebyl. Ale proslavou nezmará proslavě trval. A ten bouřící oddíl V ohni byl, sáh ví z jakých rozmanitých příčin, výslovně a tiskem vlnová změ. Garaduující doklad, že jsem si za svých dob dovolil být sám sebou a potomka unad lepšího dílu svých předchůdců.

Bylo to tak vytištěno v prvním, válečném vydání. Zaovu to

bylo uvedeno v tiskovém díle Jiřího Ortona, jen o jmenování
lych Ortenových přitel po válce u Petra Václav Šerby.

Pak Ondřej za relativně svobodných podmínek let napsal
ně vyšla potvrdí.

Například jsem. Měl jsem ji. Já mi kdosi řekl, že tam něco
chybí. Namíchal jsem na ten novodobě nakiňdolecký čin upo-
řovat etc. Postaral se o to v literárních novinách Václav
vol, od chlapčích let pronikavě sloužil ruské zájmy
průby, dramatu. Kapsal, že věnoval je literární soudci
sa a bezpochyby má hluboký důvod. Snad ano. A snad se to v de-
něs případě dalo i ověřit. Ještě žil svědek blízkosti
jítin a skapinou kolem něho včetně mo.

Jakýsi negativní dokladem navíc je dopis, který mi pak
napsal nešťastný starší bratr Jiřího. Prý ohrožují či se
možnáji vydávání poezie Jiřího Ortona tím, že se prostřednic-
tvím náhoněch bláznů k věnování oddlu v ohn.

Kald hloupá podlost. Chtěl tím snad sdělit, že se má v záj-
nu říšské poezie jako pravdy o dějích a lžech světa pravda
zamlčet.

Po této skutečnosti jsem skoro samozřejmě přejpokládal, že
taký ve čtvrtém vydání Ondřeje došlo k loupení. V duchu se mi
už objevil text s titulem a tématem Dva okradení. Já o Jiřího,
on o nás.

Ani tentokrát jsem se nemohl do koupi, zvláště když Ondřej
spoutal mezi jakéhosi Pilaře a Kalnara. Jako za protektorátu
bylo nutno koupit dvě kilo mky, aby se pro děti dostal jeden
pomeranč, tak teď pokytil Ortona. Jen jsem jedno se svých
děti, proci všem zálohám šťastně vydatených, dcera Jindřicha,
kterou ostatně Jiří ještě měl a napsal o její narození
čtvě básně, vyšel do knihkupectví, ať ten trojvazek prohlíd-
ne a zjistí, zda je věnování uvedeno.

Vytkající je i syn Michal a jeho žena Jarka i s dcerou
Evlou stejně jako celá rodina dokázala se zúčastnit James a
vůly Davida a Daniela. Jen všechno převážně obstarává
Jindra.

Finosla i tragikomickou jobovku, že věnování tam je. U pří-
ležitosti nového vydání Ondřeje mi bylo znenápkou poří na těm
Dvou okradených a chystal jsem se začít jinak.

Jenže lidé jsou lidé a doima klí, vždy mohou vypadnout. Vo-
kel přitel skoro stejně důvě, Josef Hříbal. S Ortorem do u říš-

mluvili o týžny tísňo. Soňa žilá smutí, byi tu dooť z ži-
 čina. Toť, o čyřliost let podžiti, krom jahvo vlna vyčáhli
 z tady svazek doplni s dřavych let. Keři nial let z žo-
 náčtého proalno 1945, kdy jsem nezarylná, sato povinné ko-
 nal vojenskou k službu v Kolýrnici v Orilákých horách. Ne-
 ní snad velerádou, prozradila-ll, že ni náš poručík dovoloval
 žiti po úřechách hadinách ve své kanceláři. Ředý jsem na-
 psal nejza dopis kolovyl, ale i přilpřvek do elyřtvaného a
 neuskutečněního nářidání, který měl následovat po dvou
 uskutědněných čísllech ředovním jaroem - jak žinsk nož Ohnice.

Titul a podtitul soři

ИЗЪОЖИТЪ ЗАДОСЪИ

В Е Р О М І Я К А Н А О Р Т Е Н А

V té době, když zavracii a bylo mi otevřeno, stával tam v říms dřeví
 vědřecy poměrně nejstěti, z očíma jakoby napolo zbloupanýma - první pak pře-
 kraboval vlněv s obyčejně už z nezdravým křepeníma v ruce; elyř všech
 jeho křepeníci byly rozkoušený; co to bylo za pohyb, jaký přecit to vyjad-
 řovalo a jaký mi to vankalo, když tak dřtil mezi rudy v malého postavě-
 ných řivach tesouřkou látkou? A jeho oči, vědřecy jakoby trocím oči čtvan-
 co, avšak zárovň i měřicé a jemné, hleděly při tom spod vyklenutých obočí,
 spod střechého dela, které se tak často naklánílo vřed - alkolli jen za
 smutku nebo únavy; epšie jako by uservivná bylo přitřaveno k tomu, čomn
 se říka žit vlnou proti vdi. Je to vřidání obočí, že právě lidš kuryč-
 loní, mocho eličci a naseřicé mnoho tuřící nosiváři vlny takto diklonky;
 žyři se pasně ti, kteří v takovém pářvou vidí nad skleslost zovz i "ob-
 řatřivnosť". Ale žit dřevdi nosit i hlavu vřořio svodurou, jakel ná
 tvrdě a trocím křovoritě. Tu vřidila jeho ostrý brcna a moš obyčejná pří-
 řadila, že tato poloha jeho protivná tvřite, tak často bledě a pomědí,
 smozná u nábo smohas vše zřidlanek tětřých i bolavěných než ona poloha
 "vřiděl". Tu jako by ho byla zachřvavovala nějaká řjona povinnosť by-
 tosti, řjona smoty, još bo odinřovala od všech věcí i lidš - byť žil
 právě po jeho bolnu. A nášlo se, že trpí touto odloučenosťi, že je ni vř-
 dem jakel još žitřivnosťi, když přecit kolna bylo dost věcí i bytosťi,
 s nialš by se mohl radovat. Nenávřiděl bolest, ale ona přecit nebýla nocu

lí. Mluvil se patrně na svou pýchu těchto chvílí, ale ona jako by jen tím víc posvědčala jeho bradu - ať to v očích člověka, jenž mu chtěl porozumět, došlo dojem, že tu

Jde o jakýsi paradox pýchy, jež pominuje svou oběť; po cestě pýchy jako by byl docházel k pokorě. K té dneš již bémála slavné pokorě básníka, nalézajícího bratrství s nejmenšími věci, silujícího ty, kteří trpí ať hříchy cizími nebo svými vlastními - k té pokorě, jež dovolovala, aby byl tak jemný, podrobný, konečně i velkorysý zpovědníkem a prostředníkem tajemných hovorů věcí i bytostí, tajemných jejich životů, ohráňujících pak v poesii Jiřího tajemství celého vesmíru. Byl to snad tyž nepokoj, nutící ho někdy, aby se dal na ulici zdánlivě beze smyslu do rychlého běhu, aby pozvedl svou krásně seostřenoou hlavu a jindy aby jí kasařil hluboko do lince kabátu - to byl tyž nepokoj, který ho v jeho poesii pobízel, aby se nespokojoval jednostranným významem věcí, aby se jich znovu a znovu tázal po smyslu jejich přítomnosti, jejich vzniku i zániku. Jaká to byla zvědavost neznájmě nepokojná, avšak též jak cudná - i když nikoli zvrhlanlivá nebo nějak občansky ctnostně zarmoutná. Zvědavost čistá a cudná především. Flachost, dozance často sám horký stud jako by byl v něm planínkou, jenž mu svítil tak nově a nebyvale na tvář věcí a lidí.

A právě tímto planínkou studu ažaró dětského jako by si byl vždycky svítil, když v oné době - tak dlouho ještě na rychlý svůj život před svou smrtí, a bylo to snad pouhý rok před ní - když v té době k nám tážně denně chodil. V. očekávala dítě. V blízkém okruhu Jiřího dále se něco takového po prvé. Zřídka se o tom zmínil, ale bylo patrné, že je to jedna z věcí, jež ho tehdy naplňovaly téměř zvláštěmí znepekujícím tušením, jistě se dotýkal pravdy věcí, jež v něm budily úzkost, poně- vadě celá pravda zůstávala utajena.

Byly to navedary i noci jako na ostří nože. Co chvíli propukal smích, podobající se bémála radosti - ale se zachvěvem něčeho zoufale nespůlnitelného tak křeteláya. Jindy jsme mlčeli. Ale to bylo nejzřejmě snesitelné ze všeho. Bylo v nás tolik mladých protichůdností, stín války dopadal /a jak to Jiří cítil: dopadl i proto, aby jej oddělil od nás, jeho přítel - vzpíral se snad tomu pocitu, a přece to v něm setrvalo/, strosko-

taná láska v něm dobořovala; a nebylo tu ostatně mezi námi té sralosti, jež by "dávala vše, co má". Byla mezi námi s obou stran jakási rezerva, nepatrná snad, přece postřehnutelná - jakási rezerva tajemství, pošetilého snad, přece střeleného jakoby z obavy, že bychom neměli v příštím čase dost důvodů k novému a novému obnovení přátelství, té ustavičné výměny objevů, toho napětí, jež udržuje srdce ve střehu pro všechny věci. Nechtějíc stratiť budoucnost, strádali jsme v přítomných chvílích. Nikoli věčně. V našich dobech je z radosti tak blízko k neklidu - jaká tu radost na hladině války, po níž teď plují všichni lidé, ať chtějí nebo ne, ať se jí účastní přímo nebo jen v básni - na hladině společné viny na válce.

Ale právě tak je z neklidu blízko k radosti. Odkud není k ní blízko. Nebo je radost něco jiného než znenáhle pocit blízkosti této ruky, jež třeští, jež se nás dotýká a zas se vzdaluje v nevypočítatelných rytmech našich pechy, naší pýchy a pokory, slabosti a síly?

"Tak se do toho dejte hned!" pravila jednou V.

Odkud vznikl ten nápad? Do čeho se to máse dát?

Čtyři rohy kapesníku toho večera již Jiří okousal. A teď se najednou svedl - a vypadalo to, že má oči jakoby trochu v mlhách, že nás sice ještě trochu vidí, ale že vidí ještě mnohem, mnohem víc, že ho prostupuje laskavé i zněkudňující tušení a že to tušení je plno obrazů, jímž slova začínají dávat přesný obrys.

"Tak já udělám ten první obraz?" septal se i ozval se zároveň - jako když děti klesá na písku s maličkou nejistotou a přece s jakýmsi docela určitým přesvědčením říkají: "Tak tohle je hrad a v něm je král?"

Střídali jsme se v psaní obrazů té hry, již byla podkladem jedna má přása. Hra se jmenuje "Blahoslavení tiší". Mění patrně dobrou, nelze ji snad ani hrát. Ale ta Hěmá, hovořící verši Jiřího na roz-

díl se ostatních postav, jež mluví prázou, vstupovala tehdy v počátcích strašné války mezi nás jako duše člověka, probouzejícího úžasnou radost tím, že ještě je schopna čistého života, probouzejícího neklid nesmírnými bolestmi, jež jí obklopují - a s níž cesta vykoupení, jak jsme to tehdy viděli, je bez konce.

Vykoupení, ať jakéhokoli druhu, se tehdy z poradnickovy kanceláře - ať právě on patřil k těm úrovním vylekané dobrodružnosti, pro uniformu jakési nezrozenosti - nejevilo o nic bližší. Sice někde a na čas minula koncentrace hrůz, jež si lidé své slabosti a zrádnými silami na sebe volá, ale postupně zjišťovaný a zhozený součet, ustavený z aktivní války a vrácen ve jasnou konečnou řeč, z jejích věčných podob a následků, se ztrát mezi dalekými blízkými, zanechával mučivé a zbezradňující stopy na každém vlákně pocitu, pozvání, usilovného pokusu písně dít těm nestvůrnostem a podílů své slabosti na nich aspoň získat lidaky srozumitelného smyslu. Mělo-li se to v myslí uskutečnit, pojednat, po zhození mučivost aspoň ve skromný příspěvek k nezbytnému pokusu o regulaci iracionality a jejích pádně a naráž či pozvolna vražděných energií, k čemu je mysl, proč v lícech stejně jako krev obíhá vědomí, proč žili, proslouvali, byli zabudeni vynikající osvětlovatelé pohybu toho vědomí, o to citlivější, pronikavější pravdiví, pohotovější výluvnější, že situaci lidí ve světě a v místní hvězdné soustavě i vlnou temných podvědomí - či díky jim? - poznávali intenzivněji.

Části vlnou těch zabudě, jež iracionální vůle k moci vede konat cokoli relativně humanitně či zcela zvěřakého, jen když jim to k dosažení či uchování moci přispěje, části vlnou těch dole, tak pokolovných jednání horních, že se v pocitech beznaděje vzdávají zbraně rozumu, ryšlosti, humanně intelektuální resistence - již se ti horní podle čtených úkazů bezpochyby právo boji - , dochází i mezi básníky, malíři, teoretiky či rovnou filozofy k jakési pokračné renesanci iracionalismu. Totiž k obrozování všech nejzákladně rozuzlově zvládaných protuberancí kteréhokoli směru, stylu, učení, jaké kdy žilo světem.

Nic proti autentické spontánnosti. Ať je jí energická boj-

nost. Jenže nechceme-li ruku v ruce s socenakými iraciona-
listy přispívat k zániku zdejšího světa - stojí za to, ne-
stojí za to? Giotto, Mozart, třeba krásná divčí chůze na
protější chodníku, něčí náhlý pozradný úsměv či prosbuva - ,
právě tak energická bezpečkyby smát být k sdácnost myslí
a jejího zvládnutí smovolných výbuchů.

Znal to zrale Shakespeare. Tam to mezi objemně chrlivou
spontánností a hrděně znalým a rozumovým zvládnutím bylo,
jak se patří, jedna jedna.

To se rozumí, že Jilí Shakespeara znal. A všechny jiné.
Něco z nás kolem nedělí tolik. Ale do svých závěrečných
dvadřiceti neměl ovšem čas se poučit. Byl ve své každodenní
a každominutové spontánnosti a duchapřítomnosti i stejně
spontánně rozumový a sebezvládnutí.

Podle mne se každý jeho verš či řádka demíku přialouví
za to, aby iracionální poáněty byš včas, rázně, dovedně zvlá-
dnuty, artikulovány, podřizovány účastně lidskému rozumu.
Zároveň se svou spontánní objemností objevuje i tuto poučku.

Prosinec 1984

Zdeněk Urbánek

396

Mužská jde rovnou z práce domů, protože ženský má důležitý seminář. Cestou mužská nakoupí a vyzvedne ze školky syna. Doma si pustí rádio /zpívá právě svým skorosopránkem božský Karlík, mužská ho maličkost miluje pro jeho sytý hlas/, umyje synkovi ruce a dá mu čistou sukničku, ještě si učeše své krásné, dlouhé, jemné vlasy a začne škrábat brambory. Synek chce slyšet nějakou pohádku a mužská mu tedy vypráví o Červené Karkulce, aby synek věděl, co ho v životě čeká. Mužská přitom přemítá o svém vlastním životě a uvědomí si, že ženský má teď samé schůze, sympozia a semináře. Ženský je už skoro ve čtvrtém měsíci a na schůzích se vždycky kouří, není to zdravé. Pokud ženský opravdu sedí na schůzi - poslední dobou často zvoní telefon, a když ho mužská náhodou zvedne, nikdo se nehlásí. A ženský přijde z práce, zapálí si, sedne si do křesla a má v očích radost - mužské si přitom sotva všimne. Večer si v koupelně zpívá. Mužská naklepává řízky, udělá je přírodní, nemá chuť si patlat prsty ve strouhance, když má duši plnou nejistoty. Blíží se večerníček, mužská zapne televizor, synka si posadí na klín. Na obrazovce se mydlí cínoví vejáčci. Synek se raduje, mužská se zlobí, že už i večerníček kazí děti, vychová z nich surovce.

Zazní telefon. Mužská k němu běží, ze sluchátka se cizí hlas táže: "Máš bubec voči, milánku?"

"Kdo jste?" chce vědět mužská, ale na druhé straně už zavěsili. Mužská ví, že jestli něco má, jsou to oči, a má je pro pláč. A za nic se nedočká vděku, to už ví. Scedí brambory, na stůl postaví tři talíře, ale jídlo dá jenom na dva z nich. Rozkrájí synkovi maso na kousíčky a pak spolu jedí. Synkovi chutná, zatímco mužské sousta hořknou v ústech. Vykoupe synka, učeše mu vlasy a uváže do nich růžovou mašličku. Dá mu pusu na dobrou noc, umyje nádobí a vezme si knížku, že si bude chvíli číst. Miluje poezii, má básně radši než televizi. Při čtení se dá více snít a zapomenout na svět, který mužskou nikdy neocení.

Vtom se ozve v zámku klíč a ženský je konečně tady. Ženský má rozpálené tváře, čpí tabákovým kouřem, dokonce i na kalhotách má čmouhy od popele. Dá mužské pusu a hubuje na to, že se jim seminář protáhl. Jde do koupelny a tam si píská. Pak si zapne rádio, kde už opět zpívá božský Karlík /ženský ho nesnáší pro jeho kleštěnecký hlas/ a

vzpomene si na několik anekdot, které se vyprávěly na semináři. Chechtá se jim, ale mužská se jim ani nezasměje, má v duši zadržnutu lítost. Ženský spolyká večeři, ani o tom neví. Chvilí nadává na poměry a pak řekne, že se čekají velké změny. Jaké by to mohly být změny, aby vstoupily do mého života, myslí si ~~ženská~~ mužská. Stele. Stojí už sotva na nohou a ráno musí v pět vstávat a ví, že vděku se stejně nedočká. Otevře ještě okno, aby se na noc vyvětralo. Zvenku proudí vlahý vzduch a nad usínajícím sídlištěm se matně mihotají hvězdy. Mužská se zasní. Už nechce být člověkem, chce být raději ptákem anebo aspoň noční můrou, rozhodně však chce létat.

Vtom v rádiu zmlkne kleštěnecký zpěv a rozčílená hlasatelka čte provolání vojenské rady, která se prý právě ustavila. Rozčílený hlas volá národ k pohotovosti. Mluví o velké příležitosti, o příležitosti, které dějiny nabízejí národu jednou za sto let.

Ženský se zalyká vzrušením a volá mužskou, jestli slyší.

Zdálky jako by zněly výstřely, ale hlasatelka ještě žádá všechny, kteří to myslí dobře s národem, aby spěchali k Rozhlasu - prý je ohrožen.

Ženský znovu volá mužskou, jestli slyší. Chce běžet k Rozhlasu, ale neví, bude-li tam k čemu v tom stavu, v jakém je.

Mužská slyší, ale vnímá málo. Ještě stále sní o tom, že má křídla a letí vysoko, převysoko nad sídlištěm, nad zemí, nad životem, který nestojí za nic, v němž se člověk nedočká vděku.

Zvoní telefon.

Mužská se konečně probere a běží k němu. Na druhé straně se cizí hlas táže: "Máš aspoň uši, milánku!"

"Kdo jste?" chce vědět mužská, ale už zavěsili.

Mužská ví, že má jen málo z toho, co má mít, a proto se nedočká vděku. Lehne si do postele, zavře oči a s hrůzou čeká, co se teď bude dít.

Dvě psaní o psaní

/Ze služby občanstva/

Na telefonický dotaz u specializovaného podniky, zda má být potáhnout křeslo novou kůží, odpověděl vedoucí: "Bohužel. Kůže je, ale ne pro občanstvo."

Miroslav Koryčan /výtvarník, básník, pomocná síla v hotelu:

Totsy fetišů /divadelní hra/

Milý pane, Koryčane,

jak pěkný náhodný rým, hodil by se do té hry, ale že je to hra, to víte jen Vy, a asi to není vyloučeno, jen byste potřeboval těch pravděpodobných deset nebo sto nebo šestatřistadesát diváků, nastavených jednotlivě na vaši jednotlivou fantazii a pokud možno stříklych tím karpěním moderní poezie, které začíná někde u Apollinaira a jde až po Queneaua, Enzensbergera, Koláře, koláře, Morgnastera a všechny konsultáry světa a Fikánky a zaklínadla, kterými se mění v poezii všechno, cokoli, vzdělanci mezi nimi by ovládali navíc Chlebnikova, vizuální poezii, evidentní poezii, Maleviče, Zadkina, Palera, Malicha, Demartiniho, Boštíka, Janouškovy, Chlupáče, Kafku atd. Erbenů ovšem taky, haec vedle Duchampa, Gogola a Calderových mobilů.

Provést by to mohlo třeba Hadivadlo, ti takové věci dělají jak Čiřákovy nové šaty, ale museli by podle Vašeho sáněru svítit jednodušeji než svítí, a říkat to taky bez konzlení jako to dělávají. A sedělo by tam jako obvykle plně hladiště svláček sla-

dych diváků, přepadalo by je to, všechna ta poetika světa s níž si nevědí rady a sníží si nevíte rady ani Vy a proto to píšete, tu bezradnost, a řešíte jí úprkem k čistotě slova a nepředvídatelnosti obrazu, k té obnovené dětské hře, kterou Vy si hraje pořád dál, nepoučen, že to najde, a že Vám to neprojde - ale to by to hlediště právě cítilo, i když by něčemu nerozumělo, jako jsem něčemu nerozuměl já, když jsem to četl, ale navzdílo by mu to, tomu hledišti, protože zje mladé a ještě ve stadiu, kdy se mu líbí, že na ně jen tak něco krásně a nerozumitelně přání. A že to přání ve světě nebo spíš v zemi bez ducha a v domocovacích strukturách bez poezie.

Asi té hře budete přece jen ze všech nejlíp rozumět Vy, a asi to není hra, protože hra je vždycky založena na řádu. Ale rád jsem si to přečetl.

Váš Sergej Machonin

Vladimír Šarčák/ geologické vrty/

Víry /básnická sbírka/

Milý pane Šarčku,

básníkům, pokud jsou básníci, se nic radit nemůže a ani nemá. Protože tačo tak vzácná vyvolanost musí mít sama v sobě neustále nemilosrdné a kruté oko nespokojenosti - to je bytostná součást talentu. Grafoman je blažený, co napíše, všechno se mu líbí. Básník je smědník na svém vlastním k skřipci, pořád se mu dost nelíbí, co udělal, a když něco nakonec před ním obstojí, nemůže být žádný přísnější soudce než byls on sám. Ale taky už potom nemůže s ničím hoout, protože došel k jedinému možnému tvaru a tvar znamená sama obsazenost

záněru právě v té a v žádné jiné podobě. Proto si dál taky myslím, že ani kritizovat dílo lyrického básníka, když je to dílo a když je to básník, nelze. Lze se pokoušet je chápat, nebo se jaksi vnitřně natočit k vlnám, na kterých vysílá, rozpoznávat zvláštnost a podivnost člověka, v kterém vznikají tak nepředvídatelné obrazy, souvislosti myšlenky a slova, vzít na sebe jeho úděl, posednout se jeho posedlostí a osmociť nemocí, které mu žere útroby a duši, aby a za to mohl ze sebe vyvádět dokonalost samozřejmě jako list kontryhelum nebo muší oko.

Z té skladby věnované Jiřímu Kolářovi, kterou jste mi přinesl, tuším, že by ve Vaš básník mohl sedět. Zatím je to dvojdílná bytost. Jsou tam verše, které napsal někdo už sebe nalezení, jako by starší a zkušenější než Vy, už teď sebe-vědomý budoucím vědomím, a jinde jsou neutříděné skrušné obrazy, rozpojených nápadů a myšlenek, nehotových polotvarů a nedoayšlenoch metafor - mnoho sámrů, které ještě nedospěly k nalezenému tvaru - zatím si k němu kleslí cestu, jako byste Vy z dneška rozhrnovali namáhavě houčtí k sobě budoucíma, už naznačenému, projektovanému nejlepšími verši té skladby.

Tohle, například, vypadá, že je to poezie:

... hluchá hranice stále širší a širší,

hranice, kterou obchází čerstvě vyřezaná loutka,

ústa zkřivená, jako by tělo odumřelo

a z boku vyrůstala koňská hlava.

nebo:

.... ve směru hudby chvěje listovím;

nebo:

.... v písečném vyhnanství uprostřed rozkročené bouře,

nebo:

... První sluneční paprsek rozžesává křinaté zdivo
a v žebrech klenby rozehrává své akrody.

...

Epěváci na kůru čerí hladinu, modř oblohy,
jako na plátnech Mistrů odněkud z Flander,
jako když u paže žen prosívají zlaté mugsty.

nebo: ať

proud vyvřelé lávy pramenící z hloubi země,
pastýřka koz, chudý král na oslátku a chorál kopiník,
pramen pod patou dórického sloupu, točité schody,
lomož větvoří,

ta rozlehlá alej

lemuje tvé břehy, řeko, stín sekvoje, oboustranný meč,
kořen někde daleko za hrází.

ať.

A tohle, zase například, psal nedočkavý a pomotaný učeňák toho
/možného/ budoucího básníka:

Když zámek zaklapne a hliněné bránky netají los;
suchý štětec bez barev
ukládá na křídla ptáka v slouku dne
a míří za obzor.

nebo:

když kámen se ke kameni tiskne
spoutaný a sám pod víčky

nebo:

Tvé vody, řeko, pod hluchým mostem zvoní kopyty,
když savřená pšt, klepeto pravěkého kraba,
který po letech čeká přivykl klnukému zápachu dne...

nabo:

Němá prosby polyká skici stejně němých kulis.

Nebo:

výhonek mladého stromu pláče bíč od srdce,

atd.

Až budu číst toho básníka, k němuž, doufám, spějete, jak bych Vám přál, budete se mi na něm líbit, jak staví obrazy z urputných konkrét. nijak krásných třeba, a jak mu přece, bez krásnění, pod vším jde a smějuje hudba řeči a jakási velký dlouhý sen, zpěv, vize, ke které tíhne jako říznivý k řece.

Tomu učni básníkovu namožu, jak jsem už řekl, radit nic, protože musí na všechno přijít sám.

Aby na to přicházel brzo, jsou taková cvičení - například zkouška metafor a jejich logiky, jak to sám sobě ukládal Březina. Nejlepší způsob je vzít metaforu za slovo. Představit si třeba hliněná brády, jak metají los. Suchý štětec, jak nakládá na ptáky výsalužku dne a míří za obzor. Spoutaný kámen, jak se tiskne ke kameni pod víčky. Vody, jak zvoní kopyty a sevřená pěst je klepeto kraba. Němou prosbu, jak polyká skici. Výhonek mladého stromu, jak pláče bíč.

To je dobrý test, a nejlepší je, když si to nakreslit, třeba jak ten výhonek pláče bíč nebo jak prosba polyká skici.

Dobrá zkouška, zase od Dürrenmatta, radí, zkoušet říct jednou krátkou větou, o čem dílo - třeba Vaše skladba například - je. Mávřtěva staré dámy je o tom, jak stará dáma přijala pomstít se městu za to, co na ní spáchalo. Aby ta pátoř držela celou složitost díla, které se nedá vyslovit jinak než právě celým tím dílem, musí všechno, každá replika, a šlenka, obraz hry k tomu koosnému principu směřovat.

Poradte uředníkovi, ať to zkusí. Možná mu odpadne, protože to neдрíí, neupíná se k pátáři. A mimochodem, co takhle konkrétně, organickými vazy dríí, nepotřebuje třeskuté jinotaje, třeba o národech na vodítku atd. Ale to už vypadá jako rady básníkovi, apago satanas.

Váš Sergej Machonin

Trapné umění

Vyšla teď v edici Suprafonu taková dost zvláštní knížka, po které je v brněnských knihkupectvích velká řádka. Jmenuje se "Mudroceloví primáše Jožky Kubíka" a "shromáždil, sestavil, komentářem opatřil" a úvodní studii k ní napsal Dušan Holý. Je věnována "Z přátelům a ctitelům Jožky Kubíka/1907-1978/ k obveselení, k pobavení i k rozjímání". Pro toho, komu je oblast folklóru odlehlá, dodávám, že Dušan Holý je renomovaný vědecký pracovník a výborný zpěvák lidových písní a Jožka Kubík byl téměř ngramotný a not neznalý cikánský muzikant. Ale ovšem žádný "doouška" primáš, který kraje všechno od Čardáče přes operetku až k Humoresce - byl to citlivý a lidsky moudrý strážce a propagátor čistoty lidové muziky svého rodného kraje, člověk s neomylným čichem pro autenticitu lidového projevu. Autorovi knížku bych vytkl jedinou věc, ale je to chyba ze samé lásky a nadšení, omluvitelná a pochopitelná: člověk, který sedí na fakultě a prožívá svůj obor má zpravidla až příliš velký respekt před "od boha daným", přirozeným talentem a osobností, která myslí po svém, mimo zaběhaná schémata. Snadno tu a tam přehlédne, že tzv. lidová moudrost má také své hranice, že je také budovaná z jakýchsi "panelů" - a tak vedle bystrých a pravdivých a básnivých postřehů přináší i výroky, v nichž je marné hledat hloubku, které vznikly z neznalosti věci nebo prostě zvukové příbuznosti slov a které jsou nejspíš podobné "moudrosti" různých vykladačů a vykladaček toho, "co vás potká a co vás nemine".

Ale vlastně si vůbec nejde o recenzi Holého knížky, která se mi prostě líbí. Jenom jsem si nad ní zas jednou uvědomil, jak mnohotvárná a všeprostupující jsou svinstva, která nás obklopují. Nemám teď na mysli politiku, ale tu nosorožčí necitlivost a omezenost, která kdysi založila a dodnes subvenčuje všechny ty státní soubory písní a tanců té nebo oné republiky nebo národnosti, s níž v mnoha případech po všech grandiózních historických přeměnách nic než ten státní soubor nezbylo. Dost těžko si umím představit něco umělecky nepoctivějšího, falešnějšího, nepravějšího než profesionální, zaměstnanecké provozování lidového umění. Samozřejmě, že členové oněch souborů odvádějí svůj způsobem perfektní a neobyčejně

namáhavou práci, když předvádějí to, co pro ně choreografové vymysleli a "skladatelé" upravili. Jenomže ať už vědomě nebo nevědomky, nebo z existenční nutnosti, spadli do pasti, z níž není východiska. Když vidím profesionální úsměv profesionální tanečnice v letutím jezere, může mne to naplňovat uspokojením, protože je to součástí jejího profesionálního projevu v uměleckém díle odpovídajícího stylu - když však vidím tentýž úsměv na tváři tanečnice v profesionálním souboru "lidových" tanců, když vidím vyhešlé nebo pitvořící se obličej profesionálních zpěváků lidových písní, hanba mne fackuje, cítím se dotčený, uražený, zneuctěný snad skoro týž způsobem, jako kdyby mne žena, v jejíž lásku jsem věřil, požádala najednou o mzdu za svůj výkon. Neexistuje lidové umění, které by se dalo poctivě provozovat v rámci pracovního úvazku. Lidové umění je totiž nejenom hudba, nejenom slovo, ornament nebo návní obraz, je to vnitřní, hluboce osobní uzpůsobení. To nelze získat ani nakaširovat, ani pouhý zájem a obdiv nestačí. Nechtěl bych tvrdit, že vzdělání a intelekt jsou zde na překážku, věřím, že i pro inženýra nebo lékaře, právě tak jako pro traktoristu, může být svět lidového umění součástí jeho duševního života a cítím, že to, co mnozí v amatérských souborech předvádějí, je autentické.

Obnovení zájmu o folklór ovšem nevyvolalo dnes už letité působení profesionálních souborů, ale zřejmě potřeba vrátit se ke kořenům, očišťovat své duše, přiotrávené nezdravým ovzduším, v proudu primárního, nelomeného citu, humoru, radosti, lásky k zvířatům i rostlinám. Knížka Dušana Holého přesvědčivě ukazuje, jak úzce spolu souvisejí lidový umělecký projev a osobnost, styl života, nedneseně řečeno, světový názor, který se ovšem těžko dá zařadit do nějaké uznávané příhrádky. Z náhodných poznámek je vidět, jak to primáš Kubík instinktivně cítil, jak přesně věděl, v čem je čistota a síle jeho muziky a že není možné určitý rámc překročit, aniž by při tom ztratil sám sebe, aniž by byl trapný a neslušný, jako ta vystoupení státních souborů.

jka

Český folkový zpěvák Jaromír Nohavica zpívá písničku Dialog u televizoru. Autorem textu je sovětský básník, herec a zpěvák Vladimír Vysockij. Text je výborný: drsný, věcný, dramaticky účinný. A tak jsem si koupil Zaklínače hadů, český výbor z veršů Vysockého. Slyšel jsem o Vysockém samozřejmě už předtím, jaký to je vynikající herec, jak neobvykle a přitom autenticky působí jeho zpěv vlastních básní, že je to jedna z nejvýraznějších uměleckých osobností své generace. Narodil se v roce 1938, zemřel v roce 1980. Desky a kazety se záznamem jeho přednesu se prý v Sovětském svazu považují za vzácnost.

Neznám sovětskou předlohu Něrv, z níž česká pořadatelka Jana Moravcová vybírala a překládala, nemohu tedy posoudit, zda český Vysockij nebyl ve srovnání s originálem nějak ochuzen. Český výbor mě zklamal. Čísel, jako je Dialog u televizoru, je v něm málo. Počítám k nim Doplněk k protokolu na milici a Můj soused, monology, které ostře charakterizují mluvčího a vytvářejí jeho lidský portrét. Jinak v knížce převládá sebereflexe, a ta se mi zdá plochá. Vysockij se zřejmě rád vyjadřoval romantickými podobenstvími: Jeho Provazochodec vystupuje bez záchranné sítě, riskuje život - a pod sebou vidí trpaslíky, to jest ty, kteří se dívají, aby si ukrátili chvíli. Jeho rytíř na turnaji nenávidí krále, ve jménu dámy svého srdce poráží králova reprezentanta, ale přesto je jako vazal poddán královi vůli /Ve středověku/. Zpěvákův mikrofon se kroutí, svíjí se jako posel smrti, umí uštknout, je to had, zpěvák je zaklínačem hadů /Zpěvák u mikrofonu/. Romantickou antinomičnost těchto parabol by bylo možno sledovat na výstavbě dílčích metafor a přirovnání. Celý svět českého Vysockého je na ní založen. Nápadná je přitom její knižnost. Nabízí se dvojí výklad: Buď jde o šifru, která pojmenovává básníkovy zážitky oklikou zcela záměrně, protože přímé pojmenování nedovolily objektivní příčiny, jak se kdysi říkalo cenzuře. Anebo básník k přímému vyjádření svého konfliktu ještě nedozrál, a proto si musí vpomáhat technologií, kterou vyvinuli klasikové. Ať je to tak, nebo tak, o střetnutích vnitřně bohatého, křehkého člověka s omezeným, vražedným okolím jsem čítal u Puškina. Puškinská replika po sto padesáti letech mě zaujímá jen svými mimoliterárními souvislostmi. Ale ani to není

ještě úplné vysvětlení. V básni Příběh zachycuje Vysockij tuto situaci: Zpěvák s kytarou zpívá v restauraci jistému příslušníkovi vyšší společenské třídy, zpívá pak i u něho doma, je z toho kocovina a z ní pointa: "Člověk nemá chodit k cizím stolům, / jen že ho tam zvou a že je tam dost místa." - Velká řada básní z českého výboru Vysockého mi připadá jako zpěv u cizího stolu: vášnivý, hrdý, protestující i sarkastický, ale mezi řádky nebo v závěru zní rozčarování: Zpívals na falešné adrese. Víím, životní zkušenost Vysockého byla taková, jaká mluví z jeho veršů. Nelze mu předepisovat jinou. Zejména kritik si to nesmí dovolit. Tohle však není kritika, jen pokus vyznat ~~xxxxx~~ se ve vlastních čtenářských pocitech, láskách a neláskách. Čtete u Vysockého patetickou, romantickou oslavu vojáků, kteří vítězně postupují od Východu na Západ, svými bagančaty roztácejí svět a táhnou Zemí "o kus blíž". Je to básnický pohled od velitelského stolu, i když gramaticky jde o zpěv řadového bojovníka. Musel jsem přitom myslit na dávnou Čuchrajovu Baladu o vojákoví. Vysockij je umělec, zpěvák ve světle reflektorů, představitel Hamleta, básník dobré puškinské a jeseninovské tradice, poznamenaný osobními strážněmi a osobní tragédií. Ale ten Čuchrajův voják je mi daleko bližší.

Milan Uhde

Když se chtěl Ivan Kříž po mnohaletém nuceném odmlčení rehabilitovat v očích ideologických soudců, zvolil si historické téma. Smrt senátora je román o bojích sociálnědemokratického politika Josefa Hybeše. Historie ale nikdy tohoto prozaika nelákala. Mohutná freska Pravda o zkáze Sodomy z r.1968 nebyla přece míněna jako historický příběh, ale jako metafora, jako sci-fi naruby a asi mu pořádně přitížila průhlednou analogií mravního úpadku dávnověké fiktivní říše s rozpadávajícími se ideály nové, vyšší socialistické mravnosti. /Ve výčtu Křížových děl není Pravda o zkáze Sodomy nikdy teď uváděna./ Jakmile si Kříž odbyl svou kající cestu do Canossy, vrátil se sám k sobě. Román Hostina /ČS., str.281/ napsal opět dobře známý "starý" Kříž, jehož náměty se vždycky pohybovaly v jediném okruhu společensky ožehavého problému promítnutého do mravního dilematu postav.

Nejinak je tomu i v Hostině. Nebyla by, to proto kniha nijak zvlášť zajímavá, kdyby svým pojetím angažovanosti netvořila přímý protiklad k většině dnešních romanopisců, kteří tento závazek na sebe berou z ryze vnějších důvodů a ze všech sil se snaží vyhnout se každé nástraze, o kterou by mohli klopýtnout. Kříž však vyrostl na jiném pojetí angažovanosti, jeho talent rostl v jiné atmosféře a byl vychován v jinak chápané službě celku. A tak je sice překvapující, ale jen v logice Křížova talentu, že příběh Hostiny je skrzskrz proniknut kritickým pohledem na současnou jihomoravskou vesnici a že blahobytný život s tzv. sociálními jistotami, tak propagandisticky využívaný, vidí vypravěč se značnou skepsí. Kříž zřejmě jinak nemůže, neumí zavírat oči na patřičných místech jako jiní, on se naopak pídí po všem, co podle jeho mínění společnost poškozuje a považuje za svou samozřejmou uměleckou povinnost pomáhat jí kritikou, nikoli oslavností a apologetikou, jak je to běžné u dobře kalkulujících literárních provozářů. Tím jediným, ale v daných souvislostech příznačným rysem, se Křížův román liší od běžné románové produkce, a tím je taky pro mě pozoruhodný.

Můžeme to jistě považovat za nepoučitelnost, za naivitu a názorovou jalovost, která nedokáže ani po zkušenostech minulých let vidět věci tak, aby se před čtenářem odhalila podstata jevu. Ale Kříž jiný být prostě nemůže a ctí ho už to, že nepřijal rozhršení devótně a že nevykupuje svou možnost publikovat ústupkem před vlastním svědomím. Nebyl nikdy autorem hlubokého myšlenkového ponoru, velkých filozofických koncepcí, ani prozatím přísného uměleckého řádu. Jeho předností vždycky byla a je i dnes kultivovaná vypravěč-

ská schopnost, spokojující se s tradičně podaným příběhem. A příběhy plynou jaksi všednodenně, bez prudkých dramát, natož tragédií, Křížovi hrdinové jsou obyčejní lidé našeho času, vězící až po uši v službě dni a neusilující o nic, čím by přesáhli sami sebe. I Hostina je próza jen dobrého průměru, obratně napsaná, ale bez ctižádosti sáhnout výš než je dovoleno autorovu talentu. Hořká atmosféra, jež se nad příběhem klene, svědčí však přinejmenším o tom, že autor se snaží dobrat nějaké pod vnějším leskem ukryté pravdy, ať je jakkoli nepřijemná. A dělá to ovšem silami, jimiž disponuje.

Děj Hostiny je umístěn na jižní Moravu do vinorodé vesnice Velké Obrtví, kde je sloučené velkodružstvo Zlatý klas, bohaté a prosperující, jehož členové si žijí tak, jak se jim ještě před patnácti dvanácti lety ani nesnilo. Vstupujeme sem právě ve chvíli, kdy zemřela po dlouhém utrpení dvaasedmdesátiletá zakladatelka družstva Dominika Rutarová, a to je někdy na počátku 80. let. Příběh trvá jen několik dnů, do Rutarčina pohřbu, jenž končí hostinou, jak se v místě říká "karem". Během těch čtyř pěti dnů se seznámíme především s Rutarčiny - mi čtyřmi dětmi, jejím ~~mužem,~~ ^{mužem,} někdejší milencem Pešanem, dále s úhlavním odpůrcem družstva kdysi a dnes pbětavým předsedou jeho revizní komise Hanouskem a pak s novým předsedou sloučeného družstva ing. Pavlem Procházkou CSc. Všechny tyto postavy slouží autorovi k tomu, aby přes ně konfrontoval minulost se současností a jednak k tomu, aby vykreslil životní styl, názory a mravní postoje našich současníků. Přitom zemřelá někdejší předsedkyně je ohniskem, k němuž se tyto názory a postoje sbíhají, tady jsou lidé nemilosrdně prověřováni a většinou i usvědčováni. Vychází najevo, že Rutarová byla pro všechny postava nadmíru záhadná a do dneška těžko pochopitelná, prostě "jiná", než jak odpovídá současné "normě". Protagonistka románu tedy v ději vlastně vůbec nevystupuje, její charakter buduje autor z pohledů ostatních figur a jsou to postřehy často protichůdné a většinou ještě váhavé, takže výsledkem je jakýsi "nedokončený obraz", dovolující dohady a mající v sobě jistou záhadnost.

Nicméně z jednotlivých útržkovitých pohledů si můžeme složit asi takovýto životní osud Rutarčiny: jako mladičké děvče sloužila u bohatého sedláka Pešana, a když ten ovdověl, udělal si z děvečky milenkou. Sedlákův syn, po obrně kulhající nesmělý výrostek, jedné noci vlezl do komory hned po otcově odchodu a "kupodivu nebyl odmítnut. A tak se potom skoro tři léta dělili o stejnou ženu" /str.65/. Po otcově smrti žije mladý hospodář se služkou dál, dokonce ji - na rozdíl od otce - opravdově miluje, a ona to ví, on však nemá odvahu jí říct, že by si ji rád vzal. Vášnivá, černovlasá kráska, Slovenka odkudsi z Jugoslávie,

je taky mezkovitě tvrdohlavá. A tak jednoho dne udivenému Vilémovi prohlásí, že od něho odchází a vdává se za ševce a muzikanta Rutara, ve vesnici posledního z posledních, lenocha, hospodského povaleče a hrubiána. Protože tuto epizodu vidíme očima zrazeného Viléma, který ani teď není schopen pochopit, proč mu to milovaná žena udělala, je i pro nás dost těžko pochopitelné, jaký smysl ten Rutarčin krok měl. Vilém Pešan jí dokonce miloval dál, i když se pak oženil, a v době zakládání družstev, když byla Dominika úplně osamocena, byl jediný, kdo jí byl ochoten pomáhat. Ale ani pak se nedočkal vděku. Stále se vlastně opakovala věta, kterou mu řekla odcházející služka, když před ní klečel na zdravém koleně a prosil ji, aby neodcházela vzala si ho za muže: "Víte, že to není možná věc, hospodáři," - ač si ovšem předtím tykali a eslovovali se křestními jmény. Vdala se tedy raději než do bohatého statku do chudoby, ale navíc do chudoby i mravní - Rutar jí dokonce bil.

Předěl v jejím životě - a dá se říci i v jejím charakteru - nastal na počátku 50. let, kdy se ujala předsednictví družstva. Stála proti celé vesnici, lidé ji uráželi, odmítali pracovat, dokonce po ní kdosi vystřelil. Ale Rutarová všechno překonala svou houževnatostí a chytrostí, dokázala hospodařit jako širokodaleko nikdo, brzy získala celou vesnici, ba zachránila před rozkulačením i Hanouska, protože věděla, jak může družstvu pomoci svou znalostí hospodaření. Stala se slavná po celém kraji, dostávala vyznamenání, byla i na Pražském hradě, novináři si u ní podávali dveře, noviny jí byly plné. Přitom ale měla svou hlavu, uměla se postavit proti nesmyslným nařízením vyšších orgánů /např. nedovolila sít rýži/, byla svérázná, chodila třeba i po úřadech bosa atd. Dřina jí ovšem zatvrdila, byla přísná, teď už se neuměla smát, lidé jí neměli rádi, přes její zásluhy a slávu - nerozuměli jí, dokonce ani vlastní dcera ne. Rutarová totiž v nejmenším nemyslela na sebe, na vlastní prospěch, zůstala chudá jako dřív, dál bydlela v chátrajícím domku. Když začala akce slučování družstev, bez velkých círátů složila funkci v družstvu i v národním výboru a od té chvíle jako by se propadla do neznáma. Teď, když umřela, je vlastně zcela zapomenuta, patří minulosti, kterou každý rád zapomněl. Pro nového předsedu velkodružstva, vysokoškolského odborníka z Brna, třetího v pořadí takových odborných předsedů, je to naprosto neznámá žena. Památka zasloužilé "velefunkcionářky" beznadějně zapadla, nikdo na ni nevzpomene dobrým slovem, jako by ani ve vesnici nikdy nežila. Vesnice žije svými samozřejmými ekonomickými zájmy - blíží se žně - , nemá paměť, žene se o překot za vyššími výnosy, na zakladatelku družstva

nikdo ani nevzdechne, její smrtí jsou zasaženi jen dva starci, pamětníci jejích časů.

V syžetové linii těchto dvou starců, Pešana a Hanouska, pracuje Kříž i s motivem tajemství. Zdánlivě nerozluční přátelé se najednou dostanou do zvláštního konfliktu. Pešan naznačuje, že Hanousek není hoden, aby mluvil nad Rutarčinou rakví, ozvou se jakési výhrůžky, Hanousek začne trojčit. Brzy však se věc vysvětlí: kulak Hanousek před třiceti lety vystřelil na předsedkyni, ale aby v tom nebyl sám, vzal si za pomocníka a vlastně spoluviníka Pešana - ten však ucukl ramenem a tím svou milovanou Dominiku zachránil. Rutarová^{všecko} ututlala a nikdy neprozradila, že by věděla, kdo střílel. Teď však Pešan hrozí, že zničí "kariéru" starého Hanouska, který jako správný kulak nemůže být bez práce a dře jako kdysi na svém poctivě i v družstvu, organizuje, zařizuje, je protřelý, mazaný, úlisný - a nakonec nad hrobem přece jen mluví.

Ti dva jsou jediní, které Rutarčina smrt zasáhne: jeden je rád, že zmizel svědek jeho "hříchu", druhý si zoufá. A pak je tu ještě jeden a poslední člověk, jenž zažívá hluboký žal: nejmladší syn Hajnryšek, chudý duchem, prostáček bez ambicí, krmič v družstvu, ale duše dobrá, doslouživší mamince. Jinak všichni ostatní na ~~poř~~bu necítí nad Rutarčinou smrtí jediný záchvěv vděčného citu, jsou za rakví z oficiální povinnosti a rychle mizí, jak jen to je možné, to, co Rutarová vykonala pro družstevní hnutí, je zapadlá minulost, a ta k lidem nemluví, ba jako by v nich vůbec nezanechala stopy, jako by z nich byla vyhlazena. Jsou bez paměti, bez kořenů, žijí bez souvislostí rodových a jako by v nich cosi zpřetrhalo tradiční svazky k tomu, co bylo kdysi takřka mýticky silné: k půdě.

Není to snad důsledek oné příznačné situace, kterou filozofové popisují jako stav z "vnuceného štěstí"? V Křížově textu je mnoho epizod, které poukazují k lajdáctví, lhostejnosti vesničanů k práci a k společnému majetku i k půdě, už k ní ztratili citový vztah, půdu analyzují v laboratoři odborníci, co víc si přát. Půdě "je třeba rozumět, to ano, důkladně a všestranně rozumět, nic víc" /str.74/ míní ambiciózní inženýr Procházka. Domnívá se, že "všechno lze zvážit, změřit, spočítat a přesně pojmenovat" /tamtéž/, neosobní vztah proniká do duší lidí i do odborného vyjadřování, obilí se teď vyrábí a "dobyččí jednotky se naskladňují". Věcnost, technizace, předpoklad velkovýroby, proměňuje bytostně osobní vztah rolníků k práci, jejich mentalitu i mezilidské vztahy, narušuje odvěkou morálku. Ztráty silážovaného krmiva nikoho nevzrušují: "Obyčejně býváme rádi, když z díry

zachráníme aspoň polovičku," brání se jezeďáci výtkám nového předsedy /str.151/. A láhve od sodovky dovážené na pole si každý odnáší domů, družstvo automaticky každoročně doplácí na zálohy 20 000 Kčs...

Nejzajímavější na Křížově vylíčení mravní situace, jakou připravila svou sebeobětavostí nadosobnímu socialistickému cíli soudružka Rutarová, je však koncepce postav jí nejbližších - jejích dětí. Jedna ze záhad energické "nositelky řádu", kterou Kříž pro větší efekt jak možno zvýrazňuje, je těžko pochopitelný vztah k muži, opilci a člověku hadrovitému, bezcharakternímu, jehož bití si nechává žena líbit s odůvodněním, že ubožák si musí své ubožáctví na něčem "odemstít". Tehle lempl je prostě její životní přítěž a ostuda, které se z jakýchsi důvodů nedokázala zbavit. Přinášela tím jakousi oběť? Očiňovala svůj mladistvý "hřích"? Necítila urážky lidské důstojnosti? Dobrá. Ale jaké to vychovala potomstvo! Tato "živá legenda" počátků kolektivizace, příklad pro všechny, vzor k následování sice připravovala lepší život všem, dávala se celá do služeb "vznešené myšlenky socialismu", jak jistě bezmezně věřila /i když nebyla uvědomělá, tj. slepě oddaná/, ale zanechala po sobě mravně zcela rozvrácenou rodinu, lidi vykořeněné, bezcitné, hamižné, přízemní. Jenom ten nejmladší, rozumu mdlého, zůstal na vesnici. Matku miloval a v nemoci jí obětavě sloužil, ale...ale ten chodí do kostela! Maminka muž tedy nepředala svou víru, musel si najít pro své přežití právě to, co ona pomáhala z duší lidí vymýtit.

Další dva synové a dcera žijí v městech - to jim matka vymohla. Jsou to typičtí lidé konzumní společnosti, pro které je socialismus synonymem slušného živobytí a nic víc. Nejstarší se dostal díky matčině pověsti kdysi k výnosnému místu, dělá kádrováka, neboť prý má "třídní instinkt", pravda ale je jiná, zastává své místo proto, že je naprosto bezbarvý, měkkýšovitý, bez názoru, odkývá každý příkaz shora, a ač je rodem venkovan, už má duši byrokrata. Ale ten alespoň úzkostlivě dbá na svou čest. Další syn je kovářem v brněnské fabrice, vesnice je mu doslova odporná a k matce a k nikomu ze sourozenců necítí naprosto nic, nezůstane ani na "kar", je bezcitný, jeho zájmy jsou jen a jen hmotářské, přízemní, sobecké, matčina nadosobní obětavost je mu směšná. Dcera je nejpovedenější. Když se dozví o matčině smrti, první a poslední její myšlenka je, co bude dědit, jak to zařídit s domkem, zda jsou zachovalé peřiny apod., zkrátka kramářka k pohledání. Matka jí vymohla studii, je teď úřednicí ve spořitelně a pořád jen počítá a počítá, jaké výhody kde získat. Mužička má k obrazu svému: původním povoláním knihař, posléze osvětový inspektor, zkrachovalý pro jakousi aféru, nyní zřízenec na poště, ale pořád stej-

ný výlupek vší protřelosti a hamižnosti, shání jen protekce, člověk malé duše a bez charakteru.

Zkrátka, na kteroukoli figuru se podíváte, každá je podivně pokrivená a mravně nicotná, z matčina duchovního odkazu v nich nezůstalo absolutně nic. Jen ten ubohý Hajnryšek má aspoň v hrudi s^řrdce, z ostatních kolem Rutarové se stali typičtí současní marodéři, pro které myšlenka lidské důstojnosti, mravní závaznosti, služby něčemu vyššímu než je osobní prospěch, je naprosto neznámá, jsou vnitřně zdevastováni, bez svědomí, cílem je jim jen dobré bydlo, v^řstní prospěch, zís^ěkání výhod, protekcí, výsad, tedy opět to, proti čemu jejich matka bojovala. Tahle jablka tedy odpadla od stromu hodně daleko - ale proč? Proč tu po obětavé "nositelce řádu", po "živé legendě" zůstala taková mravní poušť? To přece nemůže být náhoda. Rutarčiny potomky zformovala nikoli její poctivost, její jistě osobně čestný zápas o lepší budoucnost, ale něco mnohem mocnějšího a neosobnějšího, co nakonec zřejmě pozřelo i ji: neúprosná logika falešného snu, svůdná utopie o blahobytu, který automaticky přinese i štěstí a zrodí nového člověka s novou, vyšší morálkou. Starý pajdavý Vilém Pešan, umučený svou láskou k Rutarce, člověk starých časů, říká mladému předsedovi velkodružstva, které už dávno není družstvem drobných rolníků, ale fabrikou na výrobu masa a obilí: "...přes to všechno, jak si dneska lidi žijou, v čem bydlí, jak si dopřávají na jídle a jak chodí vyoblíkaní - přes to všechno se mně zdají míň veselí než dřív...mít koupelnu a televizor a ledničku nacpanou žrádlem samo o sobě ke štěstí nestačí. A taky při vší rovnosti, co se dneska propaguje, jednomu život podstrojuje a jinému zase potvora upře, co se jen dá" /str.141/.

Lidé prostě žijí v zhoubné představě, že socialismus znamená jen a jen "sociální jistoty" a nad to nic víc. Tuto představu si ovšem nevymysleli, ta jim byla vsugerována propagandou. Původní smysl zápasu o lepší svět, který ještě vedla Rutarová, zápas o rovnější vztahy mezi lidmi zmizel z obzoru všech, a tak místo bídy hospodářské nastoupila bída mravní. Je po snu, že nové ekonomické vztahy "bez vykořisťování člověka člověkem", rozpoutají v člověku "bytostně lidské síly" a povedou k vyššímu lidství.

Kříž nechce jistě svou kritičností "zlehčovat" nic z toho, co vidí jako úspěchy a přednosti socialismu, k němuž se nepochybně hlásí. Ukazuje zřejmě jen na chyby, které by se podle něho měly ~~am~~ohly odstranit, aby byla uvolněna cesta vývoji k vytčenému cíli. Přijímá jako základní a výchozí fakt, že projekt je správný a jedinečně možný, a že chyby a nesprávnosti se objevují jen jako selhání lidského faktoru. Není si přirozeně schopen položit otázku, zda chyba není v pro-

jektu samém, zda už v něm není zabudována "mýlka", jejímž nutným důsledkem všechny ty mravní / a ekonomické/ ztráty a prohry jsou. Není s to jít ke kořenu celé té hluboké mravní krize a spatřit v ní krizi utopie, která je svůdná ve své tezovité konstrukci, ale v životní realitě musí selhávat.

Obraz současné vesnice, který Kříž vytvořil, stačí však vyvolat tolik znepokojujících otázek, jež míří k závažným rozporům dneška, že už to samo dává jeho románu punc čestné výjimky v současné prozaické produkci. Hostina je román podivně hořké chuti, chuti hořkého zklamání, protiřečící oficiální apologetice, která právě združstevněnou vesnici uvádí za vzor, jak je třeba násilím vnutit štěstí socialismu i tomu, kdo se brání - a on po čase pochopí a to štěstí přijme. Křížovo poctivé úsilí o neiluzivní kresbu si zaslouží alespoň uznání. Škoda že její umělecká síla není větší, že psychologický průnik do postav je nesoustředěný a veškerý konstrukční um se omezuje na tzv. filmové záběry. Ale - takový už je Kříž od svých počátků.

Milan Jungmann

260

V Kmeni č. 50/84 píše Milan Blahynka: "I mnozí čeští básníci by si měli přečíst a řádek za řádkem porovnat Sovův originál s Mihálikovým překladem, aby viděli, jak se staví volný verš, který je při vší své volnosti pořád ještě veršem, a ne čímśi, za co by se i dobrá próza styděla. Hle, jak zní Sovův volný verš: Klapala sedadla a koule lamp svůj modrý / žár utlumily. Různé zápachy / voňavek třásly se nad chumly zvířenyými... A u Mihálika: Klapali sedadla a gule lamp svůj modrý / svit stlmili. A rozmanité pachy / voňavek trolili sa nad zvířenu vlnou... Zvuková organizace verše, u Sovy zřetelně patrná, je v překladu ještě zřetelnější. Mihálik... vynaložil nemálo invence na to, aby si nikdo nemohl splést Sovovy verše s intonačně a eufonicky neztvárněnou prózou." Ani spojené úsilí básníka a jeho překladatele nestačilo však uchránit znalce, který čtvrt století veřejně povídá o básnictví, aby si nespletl volný verš s pravidelným jambickým blankversem, jehož jedinou "volností" - kromě nepřítomnosti rýmu, který primitivnější čtenáři dosud někdy berou za hlavní příznak pravidelné metrické organizace - je volné střídání pětistopých jambů s řádky šestistopými. V tomto rozměru jsou totiž citované verše ve skutečnosti sepsány, stejně jako celý ostatek IV. oddílu polymetrické básně / "sbírkou" by ji spolu s Blahynkou mohl nazvat jen ten, kdo ji nikdy nečetl/ Zlomená duše, a také její oddíl I., III. a IV. Není třeba dodávat, že recenzentem de fakto tím doporučený návrh ke klasickým metrum bude asi sotva lékem na bídnou rytmickou úroveň současné verslibristické produkce. Blahynkovo radění se zcela míjí cílem.

Pro mne však tu zůstala ještě jedna, ryze soukromá otázka: odkud, z jaké úskočné změti podvědomých asociací vyvstává přede mnou tvář jednoho z nejmilejších hrdinů mé dětské četby? Ano, to je přece brouk Pytlík, tak horlivý vždy komukoli v čemkoli poradit, také a zejména ve věcech, o kterých neměl nejmenší tušení... Proč zrovna teď...? Asi bych se měl objednat u nějakého psychoanalytika.

M. Červenka

Situace československé kultury v období "normalizace a konsolidace" je zdejšímu občanu natolik jasná, že po knižním vydání Seifertových vzpomínek v Československém spisovateli v Praze začali čtenáři z různých generací i nejrůznějších profesí okamžitě pátrat po cenzurních zásazích v textu. Ve velmi krátkém čase vzniklo několikero srovnání vydání oficiálního s autentickým textem básníkovým, šířeným do té doby ineditně, v strojopisech, a knižně vydaným v zahraničí. Dozor nad kulturou se mylí, domnívá-li se, že se těchto srovnávání "dopouštěli" pouze literární vědci. Pokud je známo /pokud se to vůbec dá zjistit, neboť první různočtení vznikala z nejsoukromější čtenářské potřeby/, ze všech nejdříve si text básníkův s textem "státním" srovnali pro svou a svých přátel soukromou potřebu jistí mimopražští technici. Jeden ze zdejších Seifertových někdejších /a čerstvě nynějších/ nakladatelů, ředitel Československého spisovatele Jan Pilař, se v televizním rozhovoru v polovině října v mnohém mylí, v jednom však měl a má pravdu, a to pravdu nespornou, o níž v Čechách nepochybuje nikdo /snaž s výjimkou Ivana Skály/, a to ani když ji slyší pro režim v tak nemilé situaci a navíc z úst Pilařových: Jaroslav Seifert je básník ~~národní~~ národní a Češi si ho nemohou dát vzít. Také si ho vzít nečejí. Ani Svazem spisovatelů a dalšími cenzory české literatury a dohlížiteli nad ní!

Sepsaná srovnání textu vznikala z okamžité potřeby čtenářské, postihla většinu mimouměleckých zásahů, pochopitelně nikoli všechny. Také komentáře k těmto různočtením se občas mylí. Z těchto důvodů a také pro nepravdivost tvrzení zdejších sdělovacích prostředků jsou sepsány následující informace. Ani ony si ovšem nemohou dělat nárok na úplnost a neomylnost.

Jaroslav Seifert začal psát texty dnes obsažené v knize Všecky krásy světa již na konci šedesátých let. Měly to být krátké prozaické texty k fotografiím zesnulého fotografa Olářicha Rezkovce, zpočátku k obrázkům zámní Prahy. Kniha měla být vložena do rukou především dětem, proto také za jejího nakladatele si autoři vybrali vydavatelství Albatros. Textů a fotografií přibývalo, jejich hrdinkou zůstávala ještě především Praha - současná, především však vzpomínaná, a Praha všech rožních období. Tím se prosadila i kompozice: texty se řadily do čtyř oddílů, které zůstaly zachovány i

v době, kdy z původních plánů sešlo. Albatros už knihu vydat nemohl, textů přibývalo a přestávaly být vázány na fotografie. V polovině sedmdesátých let již byla z textů objemná kniha. Československý spisovatel předsedu Svazu spisovatelů z let 1968 - 1970 nevydával a vydávat nechtěl. Po čase svěřil autor knihu nakladatelství Odeon pro jeho edici Paměti, korespondence, dokumenty. Rukopis tam ležel /ačkoli asi také trochu putoval na různá oddělení různých institucí/.

Nesměly-li po většinu roků let sedmdesátých vycházet ani reedice starších Seifertových básnických sbírek, jak by mohl být vydán rukopis zcela nový, psaný v letech, kdy autor byl opět /po kolikáté už ve svém životě! / persona non grata! Rukopis si začali půjčovat přátelé, známí - a řetěz, českému čtenáři tak důvěrně známý, začal. Podle svědků četla výborná česká, též zakázaná herečka Vlasta Chramostová ve svém bytě a v bytech svých přátel úryvky ze Všechno krás světa už na podzim 1976. Na tato výborně zredigovaná a herecky úžasně podaná čtení chodili přátelé a známí majitelů bytů, v nichž se texty četly. Přišli si poslechnout hlas herečky a slovo básníkovy do soukromého prostředí. Státní bezpečnost však ani tato soukromá setkání netolerovala, označovala je jako "nedovolená shromažďování", kontrolovala účastníky, některé vracela od dveří bytů, vnikala do bytů a přítomné legitimovala, jejich "nebezpečnou činnost" oznamovala zaměstnavatelům a v případě studentů ředitelům škol či děkanům fakult. Nezabránila však tomu, aby magnetofonový pásek s nahrávkou četby se dostal do ciziny, a nepřekazila natočení nahrávky na gramofonovou desku ve Švédsku. Fotografie z prvních literárních přátelských schůzek později policie zabavila, i z nich se staly "předměty doličné".

V druhé polovině sedmdesátých let začal být Jaroslav Seifert vážným kandidátem nominace pro Nobelovu cenu za literaturu. Také v Praze se o tom mluvilo. Některé jeho básnické texty, nevydávané zde, byly publikovány v cizině. Blížilo se velmi významné Seifertovo životní jubileum, jeho osmdesátiny. O svolení k překladu jeho poezie i vzpomínek se ucházeli překladatelé; některé překlady vyšly. S Dilií překladatelé jednat nemohli, neboť ani Dilia Jaroslava Seiferta po celé desetiletí neznala, nezastupovala ho. Jaroslav Seifert tedy neměl a nemohl mít zdejšího oficiálního prostředníka k jednání o vydávání svých prací a o jejich překlady.

V roce 1979 dotvořil své vzpomínky do podoby, v níž je znají

čtenáři z opisů či ze zahraničního vydání. Na jaře 1980 se začala tato podoba rukopisu šířit ve strojopisech, v roce 1981 vyšla pak ineditně v edici Kvart, v témže roce vyšla knižně péčí nakladatelství Sixty-Eight Publishers ve spolupráci s nakladatelstvím Index a s Fondem Charty 77, jejímž je básník Seifert signatářem. Někdy v době, kdy si čtenáři začali rukopis pilně opisovat, se o knihu začal zajímat i ředitel nakladatelství ČS Jan Pilař. Nyní už se J. Seifertovi nezapíral, naopak: nastala již doba pokusů o taktické námluvy se Seifertem i s některými dalšími spisovateli ve smyslu rčení "aby se vlk nažral a kosa zůstala celá". Básník požádal šéfredaktora Odeonu o vrácení rukopisu, který v nakladatelství leží a jehož vydání není v dohledu. Šéf nakladatelství odpověděl, nikoli písemně, to dá dnes v Čechách rozum, že se rukopis ztratil!

Československý spisovatel přesto pak vzpomínky vydal. Z jedné nikoli u autora uchované kopie. Především zahraniční vydání se Čs. spisovateli nepodařilo, zato však se mu podařilo vypustit z textu některé kapitoly, věty, jména, odstavce - asi 30 až 40 strojových stran -, které i v této nepolitické knize vadily. Vydání v ČS bylo vytištěno a k prodeji připraveno v roce 1922, prodej však byl oídalo-
ván až do března 1923.

Tenkrát už byla propuštěna z vězení domů PhDr. Jiřina Šiklová, jejíž osud je spjat s osudem Věch krás světa tak, že byla obžalována mj. i z pokusu přepravit za hranice některé Seifertovy práce, hlavně strojopis vzpomínek, a odborné podklady k hodnocení Seifertovy tvorby. Dostala tedy zdejší cenzurovaná vydání vzpomínek jako kuriozní dárek k návratu domů. Nebyla "na Seiferta" vyslýchána sama a je možné, že i jí hrozili vyšetřovatelé: kdyby Seifert dostal třikrát Nobelovu cenu, podstatu vašeho trestného činu to nesmazává. Zdůrazněme, že přes všechno, i přesto, že její "spoluviníci", Francouzi Thonon a Aniesová musili být z československého vězení propuštěni téměř po zatčení, trestní řízení proti dr. Šiklové, jak je v Československu též zvykem, zrušeno nebylo!

Problémy kolem dvojího knižního vydání Věch krás světa z porovnavatelů textu patrně nejlépe postihl autor podepsaný pseudonymem Moravius. Opravme však některé jeho úvahy pramenící z nedostatku informací.

Všecky krásy světa nejsou knihou pamětí. Nejlépe to charakterizoval sám J. Seifert už v roce 1973, kdy se o rozepsaných vzpomínkách zmínil v tehdejší své předmluvě k Morovému sloupu nazvané Rozhovor

s prázdnou židlí. Předmluva byla napsána pro vydání Moravého sloupu v ČS, pro vydání, jež - samozřejmě - nevyšlo. Autor v Rozhovoru s prázdnou židlí vysvětluje, že nejde o paměti, nýbrž "je to vše spíše jen kratochvilné a rozmarné vyprávění, kde se míhají mí přátelé, s kterými jsem prožíval svá léta a svůj život ve zdech tohoto milovaného města". Svým nenapodobitelným básnivým způsobem o tom píše též v úvodu k I. dílu vzpomínek, jenž ve vydání ČS byl před- sunut na místo úvodu k celé knize.

Vydání v ČS jinak komponoval editor, a to nikoli z cenzurních důvodů. Řídil se patrně přáním seřadit kapitoly tak, aby řazení mě- lo "logiku" a návaznost. Řadícím prvkem byla evidentně nikoli občas- roční, nýbrž období životní. Pak ovšem bylo těžké některé kapitoly "správně" začlenit, proto ani toto pořadající kritérium nemohlo být důsledně zachovááno. Editor patrně byl tísněn též požadavkem urči- tého rozsahu knihy a možná /alespoň v jednom případě/ ohledem na dosud žijící osobu. To, které kapitoly z těchto či z jiných důvodů vynechal, je věc jeho výběru, nikoli cenzurní záležitost. Músíme souhlasit s Moravíem, že velmi negativním zásahem do kompozice a celé podoby knihy je vynechání úvodů k druhému, třetímu a hlavně ke čtvrtému dílu knihy, jakož i vynechání závěru kapitoly Smíchovský danse macabre. Tento posledně jmenovaný zásah ovšem je nutno již považovat za cenzurní.

Vydání zahraniční tedy zachovává text, jak ho připravil autor. Přátelé vědí, že i autor sám si byl vědom potřeby určité redakce, k níž se však nedostal. Editoři ineditních vydání si pak pochopitelně nemohli bez možnosti spolupráce s autorem dovolit text sami podstat- něji redigovat. /Redakční zásahy v těchto textech jsou proto minimál- ní a nikde nezasahují do obsahu výpovědi a do smyslu textu./ Konec konců, kdo básníka zná, ten ví, že se k spolupráci na redigování svých textů málokdy dal přinutit, to už nebyla jeho práce. Žádný z jeho spolupracovníků ho s takovou prací nikdy moc neobtěžoval, neboť bylo lépe, aby psal verše.

"Cenzurní" zásahy se sotva týkají vynechaných kapitol, zato však se rozhodně týkají vynechaných jmen a událostí. Známe z Orwella, a bohužel víme z vlastní zkušenosti, jak se také může vyrábět paměť a dějiny. Není jméno, není osoba. Není datum, není událost... Slovo cenzurní dávám do závorcky proto, že zásahy nejsou dílem k tako- vé práci určeného úřadu, neboť ten v tomto případě zastoupil velmi

kompetentní a velmi zasloužilý /umělec/ Jan Pilař. Podotkněme ještě, že "národní umělec" Ivan Skála by zajisté "zcenzuroval" text celý, takže bychom neměli naprosto žádnou práci s porovnáváním vydání v ČS a v zahraničí.

I když nemůžeme opisovat přesné a trefné připomínky Moraviovy, podtrhněme na závěr jedno jeho pravdivé tvrzení: v případě Seifertových Věch krás světa jde o případ atypický, "na jedné straně zřejmá opatrnost, cit pro meze vychovaný dlouholetou zkušeností života v totalitě spolu s úmyslem vydat knihu v Československu vedl autora k autocenzuře /bez níž by jeho paměti mohly být poučnější a plastičtější/. Na druhé straně zmíněné Seifertovo výjimečné postavení mělo jistě vliv i na rozsah cenzurních zásahů. S jiným textem méně respektovaného autora by cenzura zatočila daleko víc." Dodejme, že méně respektovanému autoru by ani do této míry odpolitizované vzpomínky v Československu nikdo nevydal. Byly by třídně neuvědomělé, trvajících na "lživých" demokratických a humanistických tradicích, možná místy i klerikální/i když jinde naopak/.

171

listopad 1984

kSk

R ů z n o ě t e n í :

Moravius správně uvádí, že ve vydání ČS bylo vynecháno devět kapitol a v dalších vypuštěna jména, věty i celé odstavce. Že z rejstříku vypadlo asi 83 osob, z toho 51 i v případě, že zůstaly v textu, zbývající úplně. V zahraničním vydání rejstřík zapomněl na 9 jmen; jedenáct dalších chybí v obojím vydání. Dodejme, že rozdíl mezi strojopisnými a zahraničním vydáním na jedné straně a vydáním v ČS na straně druhé činí více než 30 strojopisných stran.

Ve vydání ČS jsou vynechány tyto kapitoly:

Úvod k dílu II. /Eós, bohyně ranních červánků/
Kukaččin šalebný zpěv
Květ kaštanů
Rozhovor s Františkem Hrubínem
Úvod k dílu III. /Noc na Uhelném trhu/
Za trochu lásky
Nad záhonem letních aster
Hedvábný šáteček
Úvod k dílu IV. /Obloha plná havranů/

Cenzurní škrty; srovnání:

text v ineditních vyd. a v zahraničním
/uváděné stránky jsou z knižního vyd. zahraničního/:

s. 391: V době výstavy navštívil mě básník Jaromír Hořec, který píše nejen verše, ale je odborně zasvěcen i do filatelie.

s. 19: Stal jsem se ministrantem. Malým hodným ministrantem. Gymnaziální kapli jsme měli v tělocvičně. Zpočátku bylo to pro mě téměř nesnesitelné, ale pak jsem si zvykl. V neděli při bohoslužbách byla cítit v kapli kůže tělocvikářského náradí a v pondělí při hodině tělocviku vonělo v tělocvičně kadidlo. Zvláště u stropu, když jsme cvičili na šplhadlech.

Ta sladká vůně kadidla!

Ministroval jsem s nadšením, i když jsem směl mi-

text ve vydání v Československém spisovateli

s. 65: V době výstavy navštívil mě básník, který píše nejen verše, ale je odborně zasvěcen i do filatelie.

s. 79-80: Stal jsem se ministrantem. Malým hodným ministrantem. -----

Ministroval jsem s nadšením, i když jsem

ministrovat jen všedního dne a byli jsme s katechetou v prázdné tělocvičně sami. V neděli to obstarávali starší spolužáci, kteří byli jaksi už důstojnější a za studia prohlašovali, že půjdou po maturitě do semináře. Nešel tam pak ani jediný.

Na harmoniu v pozadí tělocvičny hrával při mši malý, trochu obtloustlý, ale sympatický pan profesor Otakar Zich. Kdo by ho neznal! Na našem gymnáziu přednášel k mému podivu matematiku.

Časně ráno, snad asi hodinu...

směl ministrovat jen všedního dne.-----
V neděli to obstarávali starší spolužáci, kteří byli jaksi už důstojnější a za studia prohlašovali, že po maturitě půjdou do semináře. Nešel tam pak ani jediný.

Časně ráno, snad asi hodinu...

s.229: Napsal to Jiří Rambousek a věřím, že je to poslední a nejposlednější hlas k těmto špatným, nešťastným veršům.

s.347: Po roce osmačtyřicátém spěchala Marie Majerová od úspěchu k úspěchu. Její sen se jí vyplnil. I dráha jejího života vrcholila v záři i lesku. Jakou to velikou a závratnou cestu urazila hezoučká služtička z Eudapešti.

s.239: Je to četba nádherná a jedinečná ve chvílích, kdy nás přestávají románové historie už zajímat. Kniha vyšla, ale vzápětí byla zakázána. Zachoval se snad jeden dva výtisky. Nesměla vyjít nikoli pro svůj obsah, ale pro samotné jméno autora. Horký se totiž ve svých mladších letech občas postavil na pravici našeho politického života. Tak třeba hájil svého tchána Düricha proti Masarykovi, i když nutno přičinit, že nikdy nepřekročil míru vkusu. A to ho provždy poznamenalo, i když si jinak klidným a rozumným postojem později získal sympatie.

s.250: Nezval velkoryse zasypával své čtenáře tisíci verši, a jak říká Milan Kundera, žádal na čtenářích, aby je velkoryse přijímali.

s.169: Věřím, že je to poslední a nejposlednější hlas k těmto špatným, nešťastným veršům.

s.178: Po roce osmačtyřicátém spěchala Marie Majerová od úspěchu k úspěchu. Její sen se jí vyplnil. I dráha jejího života vrcholila v záři i lesku. -----

s.193: Je to četba nádherná a jedinečná ve chvílích, kdy nás přestávají románové historie už zajímat.-----

Ve svých mladších letech se Horký občas postavil na pravici našeho politického života. Tak třeba hájil svého tchána Düricha proti Masarykovi, i když nutno přičinit, že nikdy nepřekročil míru vkusu. A to mu provždy vtisklo znamení, i když si jinak svým klidným a rozumným postojem později získal sympatie.

s.201: Nezval velkoryse zasypával své čtenáře tisíci verši a žádal na čtenářích, aby je velkoryse přijímali.

- s.304: Ve svých vzpomínkách vypravuje herec Vladimír Šmeral, jak nás potkával v pozdních hodinách jako dva osamělé noční poutníky v tichém hovoru.
- s.425: Nezlomen ani v nejtěžších chvílích své choroby. Ano, zůstal čestný, věrný a statečný! A to jsou vlastnosti dnes k pohledání!
A teď už opět můžeš poslouchat...
- s.44 :... i Hora, tento magnus parens poválečné poezie, se uchyloval od proletářské a revoluční poezie do krajin duše, aby se stal básníkem svých dvou tří nejkrásnějších knih.
- s.44 : A pokud je nutno tuto generaci pro historii umění nějak označit, věřte mi, byla to generace Teigova.
- s.215: Co se stalo s jeho bohatou sbírkou, nevím. Neptal jsem se ani Nezvala, který byl zasvěcen. Říkalo se se tehdy, že ji odkázal prezidentu Benešovi.
- s.414-415: ...propadl Nezval tajemným žvlům, které mu nedávaly spát. Bartoš byl totiž oddán okultním vědám, ale ve stylu výsostném. Uměl však také hádat z ruky a vypočítávat horoskopy. Dal jsem Nezvalovi nahlédnout do horoskopu, který mi Bartoš udělal, a Nezval byl uchvácen. Podivná, zvláštěně ustrojená subtilní osobnost Bartošova jej upoutala. Bez ohledu na svůj materialistický názor naučil se Nezval snadnějšímu hádání z ruky. Osvědčilo se zvláště pak u dívek, které ho zajímaly. Ale trpělivě se naučil i složitějšímu vypočítávání horoskopů. Předpověděl si, že zemře o velikonočních svátcích. A nemýlil se.
Byl jsem v těch letech...
- s.212 dole: -----
- s.227: Nezlomen ani v těžkých chvílích své choroby. -----
A teď už opět můžeš poslouchat...
- s.270:... i Hora, tento magnus parens poválečné poezie, se uchyloval od proletářské a revoluční poezie do krajin duše, aby se stal autorem svých dvou tří krásných básnických knih.
- s.271: A pokud je nutno tuto generaci pro historii umění nějak označit, byla to - podle mého názoru - generace Teigova.
- s.293: Co se stalo s jeho bohatou sbírkou, nevím. Neptal jsem se ani Nezvala, který byl zasvěcen. -----
- s.294: -----
Podivná, zvláštěně ustrojená subtilní ~~osob-~~^{by}nost Bartošova jej upoutala. Bez ohledu na svůj materialistický názor naučil se Nezval snadnějšímu hádání z ruky. Osvědčilo se zvláště pak u dívek, které ho zajímaly. Ale trpělivě se naučil i složitějšímu vypočítávání horoskopů. -----
Byl jsem v těch letech...

s.69: Ale byl to už někdo docela jiný. Jednou nám důležitě vykládal, že potkal na své zahradě medvěda. Těch už pomalu spěchal ke svému temnému konci.

s.331: Kolikrát jsem si na tuto starou historku musil vzpomenout a zasmát se, když jsem několik měsíců a zvláště po srpnu v šedesátém osmém, dělal předsedu Svazu československých spisovatelů. Mnozí z členů nás znova a znova posílali tlumočit vzkazy na nejvyšší politická místa, Ale žel, nebyl jsem tak vysokým knězem, nešlo o celibát a hlavně jsem neměl kříž na zlatém řetězu.

Třetí a čtvrtá láhev...

s.231: Zato si k nám přisedl mladý slovenský kněz a básník Rudolf Dilong. Byl to kněz řádový, byl františkán.

s.231: Dilong byl živý, temperamentní muž...

s.232: V sutaně by se tu pěkně vyjímal.

Do Prahy mi Dilong ještě asi třikrát čtyřikrát psal. Poslal mi také knížky. Pak se úplně odmlčel.

Až jednou. Jsme doma, když pojednou někdo dost nasměle zvoní. Žena spěchá otevřít. Byla to docela mladická dívenka s malým děckem v peřince. Trochu překvapeně ji zveme dál, ale ještě ve dveřích z ní vyhrklo:

"Já jsem slubenica Rudolfova a přijela jsem za ním. Psal mi, že je u vás."

Plakala hořce a bylo nám jí líto.

Po čase octl jsem se opět v Bratislavě na valné hromadě Družstevní práce. V restauraci Grandhotelu setkal jsem se s milým Boleslavem Lukáčem. S přátelskou škodolibostí mi oznamoval, že Dilong ještě před narozením svého syna práskl do bot a ujel někam do Jižní Ameriky, kde se ztratil.

Či, jak v Americe říkají, spadl do díry v ementálském sýru.

s.314: Ale byl to už někdo docela jiný, pomalu spěchal ke svému temnému konci.

s.319: Kolikrát jsem si na tuhle starou historku ve svém životě musil vzpomenout. -----

Třetí a čtvrtá láhev...

s.325: Zato si k nám přisedl jeden mladý slovenský kněz. Byl to kněz řádový, byl františkán

s.326: Byl to živý, temperamentní muž...

s.327: V sutaně by se tu pěkně vyjímal.

Už jsem se s ním nikdy nesetkal. Zmizel, či jak v Americe říkají, spadl do díry v ementálském sýru.

- s.158: Ihned po válce - Štyrský už nežil - odjela Toyen do Francie.
do Francie. / = patrně zásah redakční/
- s.313: Pan primář měl v nemocnici ještě jeptišky. Byly to sestry, které po roce čtyřicátém osmém musely odejít z míst svého působiště a bylo jim přikázáno Mýto. Šly poslušně...
- s.126: Také už se nepije po večeři voňavý a sladoučký punč, ale něco mnohem ostřejšího. A na půlnoční se chystají jen chuligáni! Kdopak by dnes četl vánoční povídky!
- s. : Ale bývalo tam pěkně. I když ne příliš klidně. Ve vedlejších pokojích hráli si dva pěkní chlapi, Iven a Mikuláš. Z prvního je výtečný muzikolog a druhý, znamenitý moderní malíř, zemřel v mužném věku.
Do vinárny u Paukertů...
- s.404: /Celý závěr kapitoly Pes od malíře Ferdiše Duši změněn autorem na přání editora./
- s.92: Od budovy policejní rozhlasové stanice blízko nás je prý možno v září spatřit i Krkonoše.
- s.104: Tenkrát to byla pěkná suma.
Únor v roce 1948 zbavil ho všech starostí o majetek. Vzal mu téměř všechno. Jediné, co si nedal vzít, byla hrđost, a jediné, co mu zůstalo, byla jeho celoživotní, neobyčejná láska ke knize.
Do nových poměrů vpravil se rychle. Ještě před válkou napsal knihu uhrančivě krásných veršů...
- s.342: Možná také, že už z dnešních lidí v divadle o něm nikdo nevěděl. Možná také, že podepsal dva tisíce slov. Ale to přesně nevím.
A přece Bohumil Polan...
- s.349: Ihned po válce odjela Toyen do Francie.
- s.405: Pan primář měl v nemocnici ještě jeptišky. Byly to sestry, které přišly do Vysokého Mýta z míst svého působiště. Přišly poslušně...
- s.448: Také už se nepije po večeři voňavý a sladoučký punč, ale něco mnohem ostřejšího. Kdopak by dnes četl vánoční povídky!
- s.456: Bývalo tam pěkně. I když ne příliš klidně.

Do vinárny u Paukertů...
- s.462-463:
- s.465: Od budovy rozhlasové stanice blízko nás je prý možno v září spatřit i Krkonoše.
- s.495: Tenkrát to byla pěkná suma.

Ještě před válkou napsal knihu uhrančivě krásných veršů...
- s.507: Možná také, že už z dnešních lidí v divadle o něm nikdo nevěděl. -----
A přece Bohumil Polan...

s.111: Vančura nebyl špatný lékař, povolání ho však netěšilo. Paní Lída však o něm prozrazuje, že některé lékařské zákroky prováděl mistrně...

s.114: Přišli jsme a Vančura zápasil na divaně s Rekem.
"Vždyť má blechy!" zvolal překvapeně Vladimír Štulc, s kterým jsem přijel.
"Co na tom?" povídá Vančura. "Já je mám taky."
Patrně nemohl být bez psal...

/Tato příhoda je ve vyd. v ČS prisouzena
Ferdiši Dušovi - s.457./

s.411: Toho roku blížilo se výročí Boženy Němcové, uplynulo 120 let od jejího narození. Ruda Jílovský, po odchodu Fürthově šéf firmy František Borový, objevil v trezoru nakladatelství složku asi s dvaceti kolorovanými kresbami k Babičce od Petra Dillingera a navrhl mi, abych k nim napsal verše, že knihu vydá k výročí. Do této práce se mi nechtělo. Jeho návrh jsem tedy nepřijal, ale nabídl jsem mu, že o Němcové napíši delší básně. Ochotně souhlasil a s týmiž kresbami se obrátil na Halase. Tam se opakovalo přesně totéž. Halas se uvolil, že napíše cyklus básní o Boženě Němcové. O svém slibu jsme s Halasem nemluvili, vzpomínajíc na pověru, že o uměleckých plánech se nemá hovořit předčasně, protože obvykle se pak nepodaří. Jílovský také mlčel a řekli jsme si to, až měl šéf na stole oba rukopisy, a dali jsme se do smíchu.

s.448: ...vypravoval mi Teige o menší skupině svých přátel, malířů a básníků surrealistů, s kterými se scházel. Byl mezi nimi i Mikuláš Medek a Vratislav Effenberger. Pracoval v té době na Fenomenologii moderního umění...

s.449: "Jak jistě víte," psal mi mladý přítel Teigův Vratislav Effenberger, "Karel Teige ve svém romantismu zaujat byl volnou láskou..."

s.516: Vančura nebyl špatný lékař. Paní Lída o něm prozrazuje, že některé lékařské zákroky prováděl mistrně...

s.519: Přišli jsme a Vančura zápasil na divaně s Rekem.

Patrně nemohl být bez psa...

s.539: Toho roku blížilo se výročí Boženy Němcové, uplynulo 120 let od jejího narození. V trezoru nakladatelství ležela složka asi s dvaceti kolorovanými kresbami k Babičce od Petra Dillingera. Nakladatelství mi navrhlo, abych k nim napsal verše, že knihu vydá k výročí. Do této práce se mi nechtělo. Návrh jsem tedy nepřijal, ale nabídl jsem, že o Němcové napíši delší básně. Vedení ochotně souhlasilo a s týmiž kresbami se obrátilo na Halase. Tam se opakovalo přesně totéž. Halas se uvolil, že napíše cyklus básní o Boženě Němcové. O svém slibu jsme s Halasem nemluvili, vzpomínajíc na pověru, že o uměleckých plánech se nemá hovořit předčasně, protože obvykle se pak nepodaří. Řekli jsme si to, až měl šéf na stole oba rukopisy, a dali jsme se do smíchu.

s.590: ...vypravoval mi Teige o menší skupině svých přátel, malířů a básníků surrealistů, s kterými se scházel. Pracoval v té době na Fenomenologii moderního umění...

s.592: "Jak jistě víte," psal mi mladý přítel Teigův, "Karel Teige ve svém romantismu zaujat byl volnou láskou..."

s.450: A po tomto truchlivém obřadu otráвила se plynem.

Slečna E. žila jen několik dní. Času použila, aby srovnala rukopisy, pokud je Teige měl u ná, a odevzdala je přátelům. A pak následovala Teigovu manželku. Otevřela si kohoutek od plynu.

Její smrtí ustál tento truchlivý tanec smrti, o kterém veřejnost se mnoho nedověděla "díků" opatřením, která následovala po Teigově smrti.

S jakým krásným a neobyčejným člověkem i umělcem jsme tu žili! Jaké to síly vyzařovala jeho bohatá osobnost!

V obřadní síni při Teigově pohřbu bylo téměř prázdno. Bylo tam jen několik jeho mladých přátel, které jsem tehdy ještě neznal.

Z přátel a známých naší generace - byla to generace Teigova a nikoliv Wolkrova, jak se již vžilo - nebyl tam žádný. Stáli jsme sami s věrným malířem Muzikou za prázdnými židlemi.

s.593: A po tomto truchlivém obřadu se otráвила plynem.

_____

Jak jsem skočil přes plot a setkal se s Beckettem

Jsem divadelní diletant, neřku-li barbar. Na divadlo nemám čas. A zvláště ve Švédsku, kde mám času méně, než kdekoliv a kdykoliv jinde a dříve, a kde navíc rozumím mezi 50% - 80% textu v závislosti na dialektu herce a akustiky divadla, nejsem zrovna divadelním stamgastem.

O Beckettovi jsem toho mnoho nevěděl. Viděl jsem sice dávno před lety jeho Čekání na Godota, přečetl jsem pár jeho absurdních povídek, tušil jsem, že je klasikem, ale hloubku jeho klasické výšky jsem si začal uvědomovat, až jsem si přečetl Havlův dopis, který napsal Beckettovi po návratu z vězení. Beckett byl pro Havla Bůh, sídlící někde na Olympu, a já prostý a smrtelný fysik měl Havlův dopis na Olymp doručit. Problémy byly nejdříve s adresou: Beckett totiž žádnou neměl. Poš delším hledání jsem našel jeho agenta /vlastně ho našel můj přítel, divadelník/ a tam jsme dostali radu: napsat Beckettovi c/o jedno divadelní nakladatelství. Připsal jsem k Havlově dopisu několik neformálních řádek a dopis odeslal. Zanedlouho jsem dostal od Becketta odpověď a malý dopis, který jsem měl doručit Václavovi. Choval jsem se zcela normálně - stále jsem ještě netušil, že zprostředkovávám korespondenci mezi bohem a normálním smrtelníkem, že Beckettův lísteček, napsaný černým inkoustem a drobným, ostře řezaným stařeckým písmem uvede adresáta do vytržení. Skutečně Václava do vytržení uvedl: vystavil si Beckettův dopis za sklem a ukazoval ho pyšně všem kamarádům a přátelům. Velký Bůh Beckett sestoupil na zem a napsal pro něho pár řádek. I napsal jsem Beckettovi pár řádek, že jeho odpověď i knížka, kterou Havlovi poslal, byly doručeny a jakou radost vyvolaly. Beckett odpověděl krátkým lístkem a tučným šekem pro humanitární účely, za který jsem poděkoval. Tím byla pro mne, duši hříšnou a psa pohanského, kapitola Beckett vyřízena. Umínil jsem si jenom, že využiji první příležitost a znovu se podívám na nějakou Beckettovu hru.

Na podzim 1983 jsem se dostal k divadlu abych tak řekl z té druhé strany, ne jako divák, ale... vlastně jako co? nebyl jsem ani agentem, ani režisérem, ani hercem, ani autorem, ani divadelním ředitelem. Jednoduše řečeno, byl jsem ne

divákem. Požádal jsem Havla, aby napsal nějakou minihru pro divadelní večer, který jsme chtěli uspořádat s řadou předních herců v říjnu ve Stockholmu, Vašek mi vyhověl, hra přišla, a nejdnou jsem byl ve víru událostí a v prostředí, které jsem neznal. Režisér, divadelní ředitelé, herci a herečky, asistenti režie, agenti divadelní a snad i jiní /na ty jsem zatím nepřišel/, překladatelé, uvaděči, public relation, páni a dámy... bylo to nové, bylo to napínavé, a nedalo se to zastavit. Bylo to jako ten džin, co byl vypuštěn z flašky: každý znalec orientálních příběhů ví, jak těžké je džina dostat do flaštičky zpět.

Asi ~~asi~~ 5 - 6 týdnů před představením jsme si najednou uvědomili, že bychom měli vyrobit nějaký hezký program. I napadlo mě, a svěřil jsem se s tím Stefanovi Böhmovi, že bychom tam snad mohli uveřejnit korespondenci Havel-Beckett. Nadšeně souhlasil, zvláště poté, co si oba dopisy přečetl. Odkud je vzal? No ode mne přece! A proč je mám já? Mám vám snad vysvětlovat, že žijeme sice v znormalisované leč hluboce nenormální době - a já přece nemohu Havlův dopis s jeho důležitým vyznáním poslat na neznámou adresu do Paříže a ještě méně jsem mohl Beckettův dopis poslat Havlovi, aniž bych z nich udělal prů strejčka příhodu kopie. Mé zkušenosti se švédskou poštou nejsou totiž zrovna nejlepší - dopisuji si s ní již řadu let a za ta léta mi přišlo již hezkých pár tisíc za ztracené dopisy, které jsem posílal na východ či jih. K uveřejnění obou dopisů jsem však potřeboval souhlas jejich autorů. Od Havla jsem souhlas dostal hned. Napsal jsem tedy nový dopis Beckettovi s poněkud neobvyklou prosbou - dovolit uveřejnit jeho dopis v programu. Vysvětlil jsem mu, proč je kopie jeho dopisu stále u mne - autor absurdních textů na mé prosbě nic

absurdního neshledal, a protože jsem velice spěchal a prosil o urychlenou odpověď, zavolal mi.

Jednou večer zazvonil telefon.

Zde je Samuel Beckett - ozval se hluboký stařecký hlas.

Václav Havel by oněměl jistě mnohem více, než jsem oněměl já.

Chtěl bych mluvit s Mr. Janouchem...

Ttto jsseeem jááááá.x

Dostal jsem Váš dopis. Přirozeně, že můžete uveřejnit můj dopis.

A jak se vede Havlovi - vyslovoval to jméno na francouzský způsob, znělo to skoro jako Vavklavavel, protože Francouzům, jak známo, činí vyslovení počátečního H nepřekonatelné potíže, srovnatelné pouze s potížemi Číňanů při rozlišení R a L. - pozdravujte ho prosím ode mne.

Začal jsem trochu vyprávět o Havlovi, a protože nejsem Havel a tudíž mě telefon od Becketta z divadelního Olympu paralysoval jenom docela maličko, dostal jsem nápad. /O nápady nemám nikdy nouzi. Jak říkal Ostap Bender: Idei naši, děngi vaši/.

Mister Beckett, nemohli bychom na večeru ve Stockholmu zahrát také vaši ~~Katastrofu~~, hru, kterou jste napsal pro Václava Havla - myslím že jsem dokonce dokázal správně vyslovit "for Vaklavavel".

Přirozeně že to můžete udělat - dávám Vám tímto svůj souhlas - a posílám vám text té hry.

Režisér Böhm byl více než spokojen. Světová premiéra první hry, kterou Havel napsal po 4 letech vězení, a švédská premiéra Beckettovy hry na jednom večeru, a to je svěřeno mladému režisérovi z malého Fria Pro-teater - na tohle jsme dostali velký sál městského divadla a troufali si ho zaplnit.

Ale nepíši tady o našem divadelním večeru, píši o Beckettovi.

Asi 14 dnů před večerem mě zavolal jeden známý divadelní kritik - viděl v Paříži Becketta, a ten s ním mluvil o mě.

Jak jste se dokázal s Beckettem seznámit? ptal se mě. - Beckett se totiž zásadně vyhýbá lidem, s nikým se nestýká a žije zcela utajen...

Obávám se, že známý divadelní kritik ode mne nedostal vyčerpávající odpověď.

- Seznámil nás vlastně Havel a potom, já netušil, že Beckett je fenomen v divadelním světě tak mimořádný - já s ním jednal jako s obyčejným smrtelníkem ve svých dopisech.

Abych se zbytečně nerozepisoval o podrobnostech - vyměnili jsme si s Beckettem ještě několik dopisů o právech, podal jsem mu zprávu o průběhu večera a nakonec jsem mu chtěl poslat malou grafiku, kterou udělal jeden známý polský umělec a která byla inspirována jednou z jeho her, jako mé osobní poděkování za jeho sympatie a pomoc. Poděkoval předem - asi za měsíc však přišla trubka s grafikou zpět. Nakladatelství ji přeadresovalo na jeho domácí adresu, a S.Beckett si doporučený balíček nevyzvedl. Tak jsem se vlastně dozvěděl, kde v Paříži bydlí - ale nebojte se, neprozradím to na starého pána, budu jeho inkognito respektovat.

Vyměnili jsme si další dva krátké dopisy. Dal mi adresu jiného nakladatelství, kam mu mám grafiku poslat. Potom za ni poděkoval.

Chystal jsem se do Paříže na víkend 1.dubna. Měl jsem zasedání kdesi ve Švýcarsku - a Paříž je příjemné město pro víkend, zvláště nestojí-li vás letenka skoro nic.

Nevím, co mě to napadlo - ale napsal jsem Beckettovi, že budu v Paříži a že bych rád zaklepal na jeho dveře, a že kdyby to nepovažoval za troufalost, rád bych mu poděkoval za všechno, co pro nás udělal. Pokud ano, ať mi nechá vzkaz na jedné pařížské adrese.

Mám v Paříži takovou roztomilou půdičku v židovské čtvrti, nějakých 150 metrů od Rue Rivoli. Vlastně, nemám půdičku, mám klíč od ní a mohu v ní přespávat, kdykoliv jsem v Paříži. Jezdím tam jak domů - domovnice mě zdraví jako nájemníka - co vám mám líčit, je to jedno z nejromantičtějších míst v Paříži.

Přijel jsem do Paříže v pátek večer a na půdičce mě čekal dopis od

Becketta: Buďte na mě čekat v neděli, 1. dubna v 11.00 v hotelu PLM Saint Jacques.

"Join me if you can."

V Paříži nemám obyčejně ani minutu volnou. Je tam plno známých, plno dobrých restaurací a plno zajímavých výstav.

V sobotu večer - musím podotknout, že půdička má jednu velkou nevýhodu, která však může být traktována dialekticky i jako velká výhoda: nemá telefon. V Paříži tedy musím mít vždy v kapse plno franků a trpělivost při čekání v budkách na telefon. A pařížské telefonní budky ve mně dokonce vyvolávají občas jakousi rasovou nenávist: nedovedete si představit, jak dlouho telefonuje z budky nějaký Arab - a pařížské telefonní budky jsou skoro vždy plně obsazeny Araby.

Tedy, v sobotu večer jsem si šel vyřídit několik telefonů. Bylo kolem deváté večer, kolem půl desáté příslušný Arab uvolnil budku, já vyřídl pár telefonů a dojednal pár schůzek - zbylo mi ještě pár franků, a tak jsem zavolal příteli fysikovi s hudebním jménem: Francois Lehar. Že prý musím přijet. Má skoro dostavěný barák, a navíc je právě u něho kamarád, který přijel z Nového světa a kterého jsem já také už pár let neviděl. Vysvětluji že nemohu, že jsem plně obsazen, uondán Paříží - ale skončil rázně - vem si pyžamo a kartáček a přijed, čekám za hodinu u vlaku. Zapomněl jsem podotknout, že přítel Lehar bydlí asi 40 km od Paříže a že byl sobotní večer, skoro 10.00.

Pařížské metro je náramný vynález, předměstské vlaky jsou rychlé, měl jsem dobré spojení - na stanici jsem byl dříve než můj přítel a dokonce jsem stačil natrhat, k svému velkému vikingskému podivu, několik větviček krásně rozkvetlých sakur. Bylo se co divit. Před několika dny jsem odjížděl z hluboce zamrzlého Švédska a tady najednou bylo jaro v plném rozpuku.

Poseděli jsme asi do 3 do rána, popovídali, popili koňaku a pokoukali na praskající polena v krbu.

Vstávat musíme v 8 hodin, řekl jsem příteli, v 11.00 na mě čeká Beckett. Ledová sprcha mě probudila a přivedla k životu. V garáži -

a k stanici to bylo asi 18 km - nás čekalo nepříjemné překvapení. Baterka auta byla úplně vybitá.

Tohle přece nemohu Vaškovi udělat - řekl jsem si a začal rychle kombinovat jak se v neděli ráno, kdy celá Francie spí, z tohodle zapadáková dostat do Paříže. Zatelefonoval jsem totiž Havlovi v sobotu odpoledne - a když jsem mu řekl, že se sejdu s Beckettem, řekl mi, že on by se toho neodvážil, a když jsem mu řekl, že to bude zítra ráno, podotkl, že bude mít trému za mě a že bude dnes v noci nervozitou špatně spát.

Nechali jsme auto nabíjet - a já nervozně koukal na hodinky, čas utíkal hrozně rychle, ale ciferník nabíječky se skoro nehýbal. Po 20 minutách přítel fysik usoudil, že nyní bychom mohli auto nastartovat z kopce a budeme-li mít trochu štěstí, motor nám nechcípne po cestě.

Podářilo se, jeli jsme jako blázni po malých cestách, a když jsme přijížděli k nádraží, byly závory dole. Jel právě vlak na Paříž - v neděli brzo ráno jezdí tak jednou za hodinu. - Utíkej podjezdem na druhou stranu - ještě ho chytneš. Utíkal jsem jako blázen, přiběhl jsem na stanici - ale mezi mnou a vlakem, který již stál ve stanici a chystal se k odjezdu, byl skoro dvoumetrový plot a žádná díra v něm. Připadal jsem si jako ta postava z našeho klasika, co měla klíč od záchodu v ruce, a přece se ...

Z čirého zoufalství jsem se rozběhl a plot přeskočil. Dvě Francouzsky zatleskaly, já přiběhl k poslednímu vagonu, zmáčkl knoflík, dveře se otevřely - no vydejchal jsem se až někde před Paříží.

Na stanici Chatelet jsem však měl další problém. V rozčílení jsem si neuvědomil, že jsem jel načerno. A automatičtí kontroloři ~~lískt~~ lístků mě nechtěli vypustit ze stanice ven. I přimáčkl jsem se za jednoho Araba a prošel s ním na jeden lístek - tvářil se udiveně, ale neřekl nic. Ale já také nic neříkám, když tak dlouho telefonují...

Stačil jsem to všechno: vysprchovat se, převléknout, přijet včas do hotelu. Seděl jsem v hale a koukal na dveře: poznám ho? A jak on pozná mě?

Najednou mě oslovil starý, vysoký pán v béžovém kožichu a v tlustém, hrubém svetru. Šedé husté vlasy byly sestříhány do krátkého ježka.

- Mr. Janouch?

Šli jsme si vypít kafe. Samuel Beckett objednal dvě double espresso. Seděli jsme spolu a vyprávěli něco přes hodinu. Vlastně - vyprávěl jsem hlavně já. Starý pán se vyptával na náš večer ve Stockholmu, na inscenaci jeho Katastrofy, na situaci u nás doma. Nevěděl toho moc, ale měl velký zájem. Vyprávěl jsem mu o Václavovi, o jeho vězení, o tom, jak mu nabídli výlet do New Yorku na premiéru jeho hry a jak to Václav odmítl. Vyprávěl jsem mu o bytovém divadle, o knížkách vydávaných s pomocí psacího stroje, o činnosti naší Nadace, o jejím významu. Upřeně a pozorně mě poslouchal, jeho živé oči byly plny zájmu, jeho stařecké, silně zvráštělé ruce vyjadřovaly jeho neklid.

- Jak vy jste se dostal k této činnosti? - přerušil mě náhle.

Uvědomil jsem si, že mě považoval za Švéda. I pokusil jsem se mu ve zkratce vysvětlit, že Švédem nejsem a těžko kdy za tohoto svého života budu. Začali jsme mluvit o jeho hrách. Měl jsem najednou dojem, že tápá - nevzpomínal si, zda byl v Praze na premiéře svého Godota - připoměl jsem mu, že tam byla jeho žena. Vyprávěl, že některé jeho věci jdou nyní v New Yorku, na Broadwayi - slyšel, že tam nyní také hrají Vaklavavela...

Zeptal jsem se ho, co ho přimělo napsat svou Katastrofu pro Havla. Byl trochu v rozpacích - dlouhé prsty se začaly rychleji pohybovat po mramorové desce kavárenského stolku.

- Četl jsem jeho hry, chtěl jsem mu nějak vyjádřit svou podporu,

své sympatie, svou solidaritu...

Rozhovor začal váznout - nechtěl jsem se vyptávat na banality a nechtěl jsem starého pána unavovat. Říkám ještě starému pánovi o Havlově Žebrácké opeře a o tom, že má být příští rok provedena na pařížském festivalu.

Vytáhl jsem z aktovky její francouzský překlad^{le}. Beckett si ho vzal, začal listovat a potom se zeptal:

- Mohu si ho vzít přečíst?

Právě tohle jsem chtěl. Beckettův názor či slovo by mohlo Václavově zamilované popelce pomoci do velkého divadelního světa.

Dal jsem Beckettovi rukopis překladu.

- Napíši vám.

- Mohu vás vyfotografovat? - zeptal jsem se nakonec.

Beckett se na mě udiveně podíval.

- Abych měl čím ilustrovat své vyprávění o našem setkání pro Václava Havla dodal jsem rychle, aby se starý pán necítil nějak dotčen.

- Ale přirozeně můžete... Beckett se začal trochu ztrnule usmívat, stejně jako všichni smrtelníci ve stejné situaci.

Udělal jsem rychle dva snímky maličkým kapesním Rolleiem. Když jsem schoval aparát, Beckettův obličej se uvolnil ...

- Nechtěl bych vás déle zdržovat. A jsem vám skutečně velice vděčen, že jsem se s vámi mohl setkat a poděkovat vám osobně...

Beckettovy ruce zastavily sotva znatelným gestem má slova.

Chtěl jsem zaplatit kávu.

Nedovolil a zavolal číšníka. Z kapsy vytáhl ~~sta~~ zmačkaných sto franků a dal je číšníkovi.

Číšník je odnesl na táčku a dlouho se nevracel. Pokračovali jsme v jakési konverzaci. Číšník se nevracel. Po několika minutách Beckett zastavil jiného číšníka, který proběhl kolem našeho stolu, a dosti rozlobeně mu řekl francouzsky:

- Peníze zpět!

První číšník se za chvíličku vrátil s omluvou a s penězi na tácku. Beckett přepočítal peníze, oddělil zpropitné.

Vstali jsme a šli k východu.

Podal mi ruku, pevně ji stiskl:

= Hodně úspěchu ve vaší činnosti. A vřelé pozdravy Václavu Havlovi.

x x x

Večer jsem vyprávěl o setkání s Beckettem jedné Francouzce. Kdysi hrála divadlo.

- Vy že jste se sešel s Beckettem? Nevymýšlíte si? Já jsem nikdy nepotkala nikoho, kdo by s Beckettem mluvil osobně.

Musel jsem vytáhnout z kapsy pozvání na schůzku. Nedůvěřivě četla a prohlížela lístek - měl jsem dojem, že snad chce papír i nakousnout, aby se přesvědčila o jeho pravosti.

Zbytek večera se mi zdálo, že má společnice přenesla kousíček svého obdivu k Beckettovi na mě, který se dokázal s Beckettem setkat.

Jsem tedy vlastně Václavovi dlužen poděkování za vstupenku do divadelního světa. Bez něho bych se s Beckettem nikdy neseťkal.

Post Scriptum .

/Z pohledu Václava Havla/

1.4.84

V 11.00 byl u mně Zdeněk Urbánek a intenzivně jsme mysleli na to, jak si povídáš se S.B. /Zdeněk mi svého času řekl, že dopis od S.B. je první věc v životě, kterou mi upřímně závidí. A já mu na to řekl: jdi si na 4 roky sednout do basy, třeba taky takový dopis dostaneš!/
 101 270

Niki Lauda: Mé roky s Ferrari. / Mladá Fronta, Edice Třináct, Praha 1983, 80 000 výtisků./

Podtitul Edice Třináct /pro dospívající/ zní: Čtení a Poučení. Na str. 99 knihy, pod názvem kapitoly "Odstruskování" čteme moto: "Nový slovník: Rytíři jsou pryč, oběti jsou pryč, hrdinové jsou pryč." Je tohle moto-r nové doby? Do něhož vrůstají v hluku už i třináctiletí? A že vrůstají - do našeho světa motorů z politiky - citát ještě ze str. 16 /o moderním vládci/: "Aby bylo možné u Ferrariho existovat jako jezdec, je nutné mít někoho coby politickou sílu v nejužší skupině obklopující šéfa. Muže, který mu navrhne to pravé. Jeho družina je proto tak rozhodující, že starý nechodí na žádný závod. Nechá se jen informovat, a to o každém detailu. /.../ Ten, kdo jej informuje, má ovšem obrovskou šanci ho ovlivnit. Věci lze předkládat takové či onaké a tím naprogramovat i rozhodnutí. A jestliže už o něčem rozhodně špatně, setrvá při tom: určitě by se od patriarchy žádalo příliš, kdyby se na něm chtělo, aby se obrátil o sto osmdesát stupňů. Toho není prostě schopen". /Podtrženo KO, neboť: Kdo nás jen chrání před těmito - starými? Toho vítězného typu!

Vladimír Víték: Mravenci nesou smrt. / Československý spisovatel, Edice Spirála, Praha 1983, vydání první, 50 000 výtisků./

Pro ty, kdož neví, jak zakončit správně /ideologicky/ současný český dobrodružný příběh /či detektivku/, ocituji něco jako návod - ze závěrečné strany knihy /str.250/: "Také mne čekal důležitý rozhovor na oddělení SNB. Docela vážně jsem se při závěrečném rozhovoru v Mariánských Lázních rozhodl, že jim i nadále budu pomáhat udržovat pořádek, což lze konat bez velkých nároků na volný čas, a to i při práci v dole. Vy ovšem víte, jaká byla v tom zvláštním roce 1988 atmosféra! Dalo se očekávat, že někteří známí můj vážně myšlený krok nepochopí. /.../ Neměl jsem obavu, že by to například nedošlo členům mého kolektivu. Kdo plní pracovní úkoly tak dobře jako my, má v pořádku nejen svaly, ale i hlavu. Budou pozorně naslouchat, až jim povím, jaký zlořád plodí smatek a anarchie. A na porozumění těch, kteří mají delší vedení, si jednoduše počkám! Bude nás čekat víc." A jaké z tohoto návodu plyne poučení - navíc? Ze čekají! Nahoře i pod zemí.

Povídka o Aucassinovi a Nicolettě. /Přeložil a doslovem opatřil Hanuš Jelínek. Edice Atlantis, svazek č. 33, Brno 1936, náklad 350 výtisků./

Jsou chvíle v životě, kdy čtenář, byť i pozbavený naivity, zatouží přečíst si příběh čistý a průzračný: i skrze utrpení. Či právě proto, neboť dech lité do modelu modlitby má v literatuře také své, a nezkalené, místo. Kde však podobný křesťanský příběh, bez hany vášně, v současném tisku vzít? A nekrást? Tak jen díky dávné ediční činnosti Jana V. Poje-
ra /který zemřel dne 18. února 1984 v Brně-Žabovřeskách/ je možné si i dnes přečíst v češtině "Legendy o nevěstkách a světicích" či "Noc" od Bernanose. Nebo tu "Povídku o Aucassinovi a Nicolettě": současného čte-
náře v ČSSR potěší i ten fakt, že tento klenůtek francouzské literatury /od slova klenutý a třípytný/ z konce XII. století se zachoval pouze v jediném opisu. Přese vše: přes tolik staletí! A přitom i do české li-
teratury vstoupil: nejen v překladech Jelínka, A. Holka či O.F. Bablera, ale především v díle Zeyera, jenž povídku použil pro svoji "Zvěst lásky z Provence". Zvěst lásky! Dnes to zní spíš jako svést lásku, či ji svést. Svést Svést! Ale jak svádel Aucassin svoji Nicolettu? A ona jej - na oplátku? Lze si o tom číst - i na str. 57: "A tu spatřil tu malou besídku, obloženou a vystlanou kvítím zvenčí i uvnitř. Měsíční paprsek ji ozařoval: Aucassin se rázem zastavil. "O Bože! zvolal, tady byla Ni-
coletta! Jen její krásné ruce mohly splétat tyto květiny! Pro půvab to-
hoto třípytu a z lásky k ní chci tu dnešní noci přespat!" Řekl a vysunul nohu z třemene. Ale kůň byl vysoký a Aucassin myslil tolik na svou mi-
lovanou dívku, že spadl celou tíhou na velký kámen a vymknul si ruku v rameni." Zde přerušuji citát: není podstatou svádění v lásce pád z vy-
sokého koně na kámen? Reálné země? A není podstatou zřeteli lásky kvítí spletené v úkryt? I kdyby to byl úkryt v poselství z "temna" ranného středověku? Ukončuji citát /str. 58/: "Ač mu to působilo velikou bo-
lest, podařilo se mu přece uvázat koně druhou rukou k trnkovému keři, pak se po boku dovedl do besídky a uvelebil se na znak, jak mohl nej-
lépe. Otvorem ve stříšce pozoroval nebe poseté hvězdami. Zdálo se mu, že mezi nimi rozeznává jednu, jasnější ostatních..."

M. I. Steblin-Kamenskij: Mýtus a jeho svět. / Edice Pyramida, naklada-
telství Panorama, Praha 1984, náklad 7000, doslov Jiří Munzar./

V roce 1984 / kdy byl v Praze konečně založen Výbor pro NSR při ČSMS/
dostává se českému čtenáři /oklikou přes sovětského autora/ i výbor ze

staré germánské mytologie. J. Munzar doplnil knihu antologií, jež zabra-
brala víc než polovinu vytištěných stran. /Proč je tato eddická poezie,
aniž by se dostala na obálku knihy, takto před čtenářem skryta - tomu
nerozumím./ Přitom tzv. mladší Edda byla až doposud českému čtenáři
prakticky nedostupná /překlad její části vyšel jako bibliofilie -Arkún,
Praha 1929/. V jejím textu mě zaujal příběh o Tróji: překroucený tak, až
z něj pouze vyčnívají cípy Illias či Odyssey. /Je to malý příklad toho,
jak nezkrotnost jednoho tvůrce mýtu přežvykují přes hloubku času tvůrci
mýtů jiných; vždyť pořádně udělanému mýtu - i v poezii - se v Evropě
vyhnout nelze: ani tím, že se přejinačí./ Aspoň krátký citát z mladší
Eddy /str.161/: "Poblíž středu světa byl postaven dům a příbytek, který
byl nejproslulejší a který se jmenoval Trója, v zemi, již nazýváme Tu-
reckem. Toto město bylo daleko větší než jiné a vystavěno s velikou
umělostí a s velikým vynaložením prostředků, které byly po ruce." /Ho-
mérův příběh je v Eddě přesný jen so se toho místopisu týče - ani se
nelze divit, že skutečnou Tróju vykopal pak potomek starých Germánů./
Ve jménech Trójanů však už v Eddě nastává zmatek; ponecháno beze změny
je jen jméno krále Priama: Mennon se už mění na Múnona a když si Trór
bere za ženu "vědmu Sibylu", je o ní v Eddě krásně napsáno - "a kterou
my nazýváme Sivk" /str.162/. Krátce: na původní mýtus se navěsí nová
pojmenování a jména a přesný místopis se jen stane podkladem dalšího
mýtu, že někde existuje "země krásnější a v každém zřeteli bohatší a
lepší než jinde". A ještě jiný citát ze str. 162, potvrzující, že ta-
kovou zemi je zapotřebí zabrat, pro nositele nového mýtu: "Ódin, a stej-
ně i jeho manželka, měl věštecký dar a pomocí jeho shledal, že jméno
jeho bude zachováno a ctěno v severním díle světa přede jménem všech
králů. Proto zatoužil odejít z Turecka a vzal s sebou velký zástup li-
dí /.../ Nezastavili se, dokud nepřišli do země, která se jmenuje Sas-
ko." Atd. - raději odbočím z tématu a ocituji jiný poznatek, získaný z
díla "Mýtus a jeho svět". Týká se tradice /i v české literatuře dosti
zastoupené/, kdy se do veršů umně svazují slova - z oblasti sexu. Autor
M.I. Steblin-Kamenskij nejprve shrnuje do jedné věty svůj poznatek /str.
97/: "V eddických mýtech se neobjevují žádné stopy po koncepci roman-
tické lásky", aby na str. 101 ukončil kapitolu /uvedenou motem: "Báh
není!" "A sýr je?" zeptal se smutně učitel"/ tímto odstavoem: "O tom,
jak trvale se v tradici může dochovat takový ambivalentní postoj k se-
xuálním funkcím, svědčí dodnes na Islandu pěstované a velmi oceněné
umění skládat tzv. "klámvisur", tj. verše, jejichž obsahem je výhradně
popis základních sexuálních funkcí organismu, popis zašifrovaný pro-

střednictvím skáldských kenningů, tj. ~~skáldských~~ ^{důmyslných} básnických metafor, kdysi pro poezii závazných". Takže: co ~~zůstává~~ ^{zůstává} z důmyslných básnických metafor - dnes a nejen na Islandě? Klamvísur?

Lada a Ludvík Mühlsteinovi: Kraj mládí Boženy Němcové. / 2. ~~rozšířené~~ ^{opravené} vydání, Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 1980, 8000 výtisků./

V ČSSR je pečováno o památku mnohých mrtvých autorů i tak, že vědci a muzeální pracovníci po léta zodpovědně zkoumají všechny podrobnosti, týkající se jejich tvůrčí činnosti. V knize o 125 stranách je v prame-
nech a odkazech uvedeno 62 prací k tématu /včetně knihy Václava Černého, ovšem té z roku 1963/. Všechny tyto skutečnosti uvádím proto, že před-
pokládám hodnověrnost autorů /konečně, předpokladem hodnověrnosti může být i osobní poznání: od autorů jsem výše uvedenou knihu získala s vě-
nováním/. A proč se o tom zmiňují? Inu: v knize jsou v kapitole "Skutečné osudy literárních postav" od str. 49 po str. 62 podrobně probá-
ny z faktografického hlediska všechny postavy z Babičky. I tak okrajo-
vé jako "Ponocný Kohoutek", "Dlouhý Mojžíš", "Héla", "Pan kmotr Stanic-
ký a paní kmotra", "Správce Ratibořického dvora", "Služky Bětka a Vorša";
jen o Taliánovi, "chodícím každý den na pivo"/Babička, str. 100/ - nikde
ani zmínka. Jakkak to? Autoři knihy to i v roce 1984 neumějí vysvětlit
jinak, než takto: Neexistuje jediný doklad - v poměrně dobře dohovaných
archivech, že "Talián" byl - reálně žijícím. Je to jediná ^{nedoložitelná} postava z Ba-
bičky a vymyká se i takto z reality onoho díla: co s ním? A tak ten, kdo
hledá Taliána a kočího Václava, může jen předpokládat své, vracet se z
krajiny Boženy Němcové na Moravu a v Babičce si číst, i tu větu ze str.
170, kde je o hledaném zmínka ~~x~~ poslední: "Slečinka správcevic če-
kala Italiána, avšak se jí hned doneslo, že ho nechtěla paní kněžna v
hlavním městě". Mít dnes ty informace, co mívala kdys slečinka správco-
vic! A ve skutečném životě: aby se zprávy x - i nedobré - ku postiže-
ným hned donesly. A nemusely by být ani z hlavního města...

Evelyn Waugh: Neřestníci. /Knihy Mánesa sv. 12, přeložila Staša Jíl-
ková, Spolek výtvarných umělců Mánes, Praha 1933./

První věta v Autorově poznámce začíná slovy: "Děj knihy je položen do
blízké budoucnosti" a končí takto: "a bez nároku na proroctví jsem
poněkud urychlil zákonitý postup a denní žurnalistiku". Urychlit denní
žurnalistiku! To je v próze kumšt, s bezedným rizikem: aby to vyšlo.

Zdařile. A po více jak padesáti letech, jak od napsání knihy, tak od roku jejího českého vydání, nelze, než se podívat: jak autor - bez nároku na prorocství - prorokoval. Nejen pravdivým popisem počátku II. světové války /a úlohy Anglie na francouzském bojišti/, ale i zápisem např. automobilových závodů /v budoucnosti/ - str. 193: "Diváci se již začínali scházet v pomalém a nepřetržitém proudu. Někteří přišli pěšky z nádraží, nesouce si sandwiche a skládací židličky; někteří na tandemech; někteří na motocyklech nebo v sidecarech, ale většina v skromných autech. Jejich oblek a chování prozrazovaly, že náležejí k středním třídám; několik si přineslo s sebou radio a jiné zábavní pomůcky, a celkový vzhled průvodu byl střízlivý a věcný. /.../ Jak se plížili první rychlostí v mraku plynu, debatovali odborně o strojích a možnostech krveprolití a prohlíželi si své mapy závodu a hledali nejnebezpečnější zatáčky." A protože žijí v Brně, dějišti automobilových závodů, dosvědčují: ano, takhle se nyní diváci k závodům scházejí, včetně toho, že si s sebou nesou přenosná rádia. Jejich všudypřítomnou, urychlenou žurnalistiku autor správně předpokládal. Ovšem předpoklad a prorocství - to jsou rozdílné pojmy: i silou osobního zážitku. A nemohu, na základě osobního prožitku, než považovat za pro-rocký /především pro obyvatele Československa/ tento citát z počátku knihy. /Str. 23 - podtržené podtrženo E.W. - západoevropským autorem/: "Nemám nic než nějaké moc staré šaty a několik knih," řekl. Ale tu projevily nedostatky taktu, neboť lhostejný výraz celníka naráz zmizel. "Knihy, co?" řekl. "A jaké knihy, smím-li se ptát?" "Podívejte se sám!" "Děkuji vám, to také udělám. K n i h y, vida ho!" Adam unaveně rozvázal řemeny a odemkl kufr. "Ano," řekl celník hrozivě, jakoby se potvrzovalo jeho nejhorší podezření, "to bych řekl, že máte nějaké knihy!" Jednu po druhé bral knihy z kufru a rovnal je na pultě. Výtisk Danteho P u r g a t o r i e vzbudil jeho zvláštní odpor. "Francouzská, co?" řekl. "To jsem si myslel, a nějaká ohavnost, ani bych se neřivil. Tak počkejte, až si prohlédnu tady ty k n i h y " - jak to řekl! - "v seznamu. Hlavně proti knihám je ministr vnitra. Když nemůžeme vymýt literaturu ze své vlasti, můžeme alespoň zarazit její dovoz odjinud. To povídal nedávno v parlamentu, a já říkám, tak jest, tak jest... Halo, halo, copak je tohle?" Opatrně, jakoby to mohlo každým okamžikem vybuchnout, vytáhl a položil na pult velký balík strojem popsaného papíru. "To je také kniha", řekl Adam. Kterou jsem právě napsal. Je to moje autobiografie." "Ale, ale? Tak to také donesu k inspektorovi. Pojdte raději hned s sebou."

Vážení a drazí přátelé,

pozvání, abych předsedal tomuto shromáždění, přijal jsem ochotně, ale nikoliv bez rozpaků.

Ochotně - protože jsem přesvědčen, že jde o akt závažný a zavazující, a s rozpaky, protože se necítím ani dost vhodný ani povolaný hovořit tu k lidem v českém životě tak významným.

Tím ovšem je pro mne svízelnější chvíle, kdy toto pozvání přijav, jsem nucen Vám napsati, abych omluvil svou neúčast. Nemoc, která se mi zhoršuje den ze dne, zabránila mi nejen přijít mezi Vás, ale dokonce i chodit vůbec, prosím tedy, omluvte mne a vyslechněte laskavě několik vět, které chci k této omluvě připojit.

Tu jsou:

Na II. sjezdu spisovatelském, když jsme v debatě hovořili o úkolech i právech našich spisovatelů, citoval jsem myšlenku, vyslovenou kdysi u příležitosti historického Manifestu českých spisovatelů na konci první světové války. Tehdy byl tento Manifest a zároveň i poslání spisovatelů označovány jako svědomí národa.

Ostatně vzpomeňte si na Nerudu. Eyl tento člověk svědomím národa? Byl, jistě! Ovšem, když tento básník šel pražskou ulicí, třásla se okna.

Bez velkého zdráhání se Vám přiznávám, že za okolností, které provázely tento II. sjezd spisovatelů, vyzněla slova trochu nadneseně. To ano! Ale mohla být i omluvena známými událostmi, kdy úkol spisovatelů byl devalvován a jejich práce přehlížena. Eylo tehdy zapotřebí povznést opět spisovatelský stav, ponížený až k devotní služebnosti. Jinými, i spisovateli samotnými. Vzpomínám si, že tato slova se ozvala i mnohem později a to dosti zřetelně i na sjezdu spisovatelů polských.

Starou vzpomínku oživuji jen proto, abych mohl zdůraznit, že český lid od těch dob dosáhl takové úrovně, že nemá již nikterak zapotřebí, aby mu kdokoliv substituoval jeho svědomí, které v poslední době osvědčil, a dokonce stejně výrazně jako čeští spisovatelé. Situace se podstatně změnila. Tuto skutečnost ovšem konstatovali ihned i spisovatelé. Jak by ne! A pokračuje-li se - řekněme rovnou se zdarem - o dokonalejší souhru s pracujícím lidem, lehcě poznali, že už dnes nemají právo - ani oni ani kdokoli

jiný - mluvit za celý národ. To ovšem nikterak neznamená, že je tím jejich práce zlehčena.

V socialistickém dnešku však tato okolnost znamená pro spisovatele mnoho. Nejdříve vůli. Silnou, neochvějnou vůli nedat se zahnat za příkop, který byl uměle vyhlouben mezi dělnictvem a inteligencí. A pak zodpovědnost, kdy i spisovatel pozvedá svůj hlas a nehovoří jen za sebe.

Veliký národ z kteréhokoliv světadílu mohl by snad žít i delší čas bez kultury. Snad ano. Žádný to ještě nezkoušel. Ale jistě by to nevydržel ve zdraví. Ale národ malý, jako národ náš, nemůže se obejít a přežít bez svých vědců, básníků, malířů a hudebníků. Potřebuje je nezbytně k uhájení své existence a práva na svůj život a na svou svobodu.

V historii našeho národa jsme to již jednou poznali. Když byli z této země vyhnáni její nejlepší lidé, myslitelé i básníci a téměř všechna inteligence umlčena, nezbylo ~~umělcům~~ opuštěnému lidu nic lepšího, chtěl-li se radovati ve svém nejvlastnějším životě a zachránit i svůj jazyk, než by zrodil si umělce nové, skromné, anonymní, ale za to nesčetné. A porobená země ozvala se vzápětí tisícerou písní a jeho chudá stavení a jeho kraj proměnily se v malá, ale nevšední výtvarná díla.

Tak se zachraňoval pudovou silou pro příští časy, kdy počal ve svém obrození žít opět svůj nový kulturní život.

Tato nevyhladitelná potřeba kultury poutá však také umělce i vědce s celým národem a připomíná jim jedinečnou nutnost. Tak jako národ nemůže být bez kultury, tak ani umělci nemohou žít a tvořit bez úzkého sepětí s lidem. A v tomto láskyplném přilnutí je i nejplodnější moment. Snad Vám nemusím ani říkat, že tu nejde o podbízení, že tu nejde o tvorbu za cenu poklesu její úrovně. Neboť věčný tvůrčí proces kultury nemůže mířit nikam jinam než kupředu a do výšky.

Žijeme a chceme žít se svým pracujícím národem, jeho radostmi, jeho strastmi, jeho láskami a potřebami. Ale k této práci, aby byla co platná, potřebujeme tu nutnou míru svobody, kterou předpokládá každé umění. Každá tvůrčí práce. Tam, kde této svobody nebylo, umění i věda nutně přestávají fungovat. I to jsme už poznali. Nechceme psát na ohnutých zádech národa, ale na jeho přátelsky podaných dlaních. Neangažované umění může si dovolit jen

bohatý a veliký národ. Ale i tu často koriguje takové tendence.

Ve svých pracích nechceme nikterak unikati tomu, čemu se dnes říká angažování. Věříme, že je to nutné. Nepracujeme pro letící oblaka, ale pro lidi, kteří žijí v této zemi. Tím více se ovšem strachujeme, aby spojení s naším obecnstvem nebyla nám narušována či dokonce přetínána. V této chvíli nemluví jen za spisovatele, kterým v posledních dnech byly zastaveny některé časopisy a tak je jim znemožňován samozřejmý kontakt s lidmi. Obrátili jsme se k Vám, připomínajíce nejen potřebu praktické solidarity, ale i samozřejmou integraci celé kultury. Není dnes ohrožena jen svoboda spisovatelského projevu. - Je ohrožena umělecká tvorba všechna a s ní ovšem i vědecká práce. Ždanovové a Lysenkové přežívají. I svou vlastní smrt.

Ale o tom budou hovořit ostatní a povolanejší výmluvněji a přesvědčivěji než mohu já. A tak mi nezbývá než skromně pozdravit Vaši práci a popřát jí hodně úspěchu.

92

Bondyho dílo, jež on sám nazývá ze skromnosti pouze Poznámkami k dějinám filozofie, má podle mého odhadu zatím rozsah asi jednoho tisíce stran strojopisného textu. Určuje se to těžko, protože dílo obíhá mezi čtenáři v nejrůznějších podobách, počínaje xerokopiemi blešího formátu a konče strojovými opisy v nerůznější hustotě řádků, a také bohužel s mnoha chybami a nepřesnostmi. V knižní podobě by možná zaplnilo dva až tři tlusté svazky. Jde o soustavný výklad dějin evropského filozofického myšlení od před-sokratiků až po začátek 13. století /možná že je na světě i další svazek, mluvím jen o tom, co jsem četl. V této chvíli už samozřejmě opisy doma nepřechovávám, půjčil jsem je dál/, provázený obsáhlým přehledem dějin čínské, indické, islámské a židovské filozofie. Skromnost v názvu trochu klame, dílo nemá mezery a zabývá se všemi podstatnými autory a všemi fázemi filozofického bádání.

Na několika úvodních stránkách Egon Bondy /54/ vysvětluje motivy, které ho k práci vedly. Přijměme je s úpřímností, s jakou jsou zřejmě míněny. Autor se pustil do této práce proto, aby studenti i nestudenti /zvláště pak ti mladí lidé, kteří se na vysoké školy nedostali/ měli při zájmu o filozofii po ruce i něco jiného než nudné, ideologizující a suchopárne kompiláty, jako třeba filozofický slovník. Stačí ke všem zkouškám. V hlavách studentů, jak si ještě pamatuju, vzniká po studiu neosobních kolektivních učebnic dějin filozofie neodbytný dojem, že rozvoj lidského myšlení probíhal jako obskurní, tisíce let trvající, fotbalový zápas dvou mužstev, materialistů v červených dresech a idealistů v dresech bílých nebo tmářů v černých sutanách. Nedali si to vymluvit, schéma zápasu bylo nejlíp zapamatovatelné.

Méně důvěřiví budeme asi k prohlášení, v němž se Bondy vydává za nevědce a jímž jakoby omlouval odhodlání psát tak, "jako by vedl rozhovor sám se sebou". Takový způsob psaní nepotřebuje omluvu, je to jediný lidský způsob psaní. "Nevědce" se stane čtenáři podezřelý už po prvních stránkách díla, na místech, kde ~~je~~ živě líčí problémy s tlumočením sánskrtských pojmů, si pak čtenář nutně položí otázku, co tedy dnes věda je. Jestli je to především zaměstnanecký poměr ve vědeckých ústavech a na univerzitách anebo spíše vědění. Ve filozofii vědění a umění, přinejmenším umění sdělit jiným myšlenku jasně, přístupně a nepochybně i poutavě. Bondy přesvědčuje jak vědění tak uměním. Čtenář s ním družně přemítá

nad metafyzikou a když nic jiného, porozumí aspoň nádherné vlastnosti lidského ducha vést myšlenku bludištěm niterných i přírodních záhad, i když z toho není bezprostřední užitek.

Od knih, které jsou k dostání v knihkupectvích, se Bondyho Dějiny filozofie liší ve dvou ohledech. Za prvé nevytvářejí dojem, že dosavadní filozofování bylo jen anamnézou filozofického systému, o kterém se předstírá, že slouží jako nástroj k řízení státu a společnosti. Za druhé pak poutají ryze osobní "samomluvou", která se ostře liší od odpuzujícího chladu vědeckých příruček, které vnučují filozofii neúspěšně převlek objektivní vědy, spolehlivé tvořitelky řádu a přehlednosti světa a div ne návodů k neomylnému a úspěšnému životu. Proto se u Bondyho takřka nesetkáme se lhostejným záznamem toho, co kde kdy řekl nebo napsal. Bondy vykládá dějiny filozofie vědomě jako sdělení o vlastní intelektuální zkušenosti se starými mysliteli. Proto je jeho dílo také pozoruhodně poučavým čtením, dokonce i zábavným v tom nejlepší smyslu. Bondy často vybočuje z klidného toku vyprávění a vede s filozofy vzrušeně vtipnou debatu. Uvádím jen jeden příklad, i když nevím, jestli je právě nejtypičtější. Po analýze Aristotelovy metafyziky Bondy praví:

"Když Aristoteles mluví o bohu, je to jako kázání v nedělní škole. Před očima nám táje jako svíčka. Má dokonce tolik neomalenosti, že hovoří o jeho nepředstavitelné blaženosti, kterou zakouší za svého myšlení, čehož i filozof jen těžko dosahuje..."

Jestliže bůh je, pak je spíš než tohle radši dobrodruhem, hazardérem, věčným hledačem a je bytostí citu, lásky, pokory, hanby a utrpení - je spíš Job než řecký filozof. Že se kdy křesťanská víra ve středověku mohla zhlídnout v Aristotelově prvním hybateli, je jen vysvědčením toho, jak ztrácela sebepochopení a trest na ni přikvačil v zápětí v podobě stejně blbého pseudomaterialistického pozitivismu a konsumentské teosofie našeho věku."

Pasáž by mohla budít zdání netolerantnosti, ale skutečně jen zdání, protože Bondyho dílo je hluboce tolerantní, nepředpojaté a vášnivě nakloněné především kráse a hledačství v myšlenkovém vývoji lidstva. Přirozeně dává přednost některým myšlenkám před jinými, mohl bych asi Bondyho filozofickou náklonnost i pojmenovat nějakou opatrně volenou konstrukcí z tradičních filozofických pojmů. Bondy nezapírá někdejšího autora Útěchy z ontologie, Zbyňka Fišera. To však není důležité. Důležité je, že jeho Dějiny filozofie poskytnou čtenářům naději, že myslet není marné, že myšlení je celkem dů-

stojným údělem člověka. Zvláště mladým lidem může prospět, když se s Bondym naučí jásat nad tím, jak se nějaký irský mnich ve středověku prodral až na sám práh myšlenky směřující se svým poselstvím až sem k nám, nebo držet palec chytřému kladení otázek a také postát v pokoře před hloubkami vod, do kterých se člověk se svým ojedinelým nadáním, noří.

Já pak, šaké jako nevědec, který však přece jen přečetl několik knih na toto téma, cítím nad Bondyho dílem úctu k odvaze a pracovitosti, které stály na začátku a musely být vždy znovu obnovovány. Protože to není kniha jak jiné, které se jen kompilují, to se pozná, je to výsledek přímého studia pramenů, originálů a překladů, originálů jazykově značně exkluzivních. Hodnotu díla spíše zvýrazňují než stírají díky, které Bondy vyjadřuje přátelům, kteří nechtějí být jmenováni. Pomáhali při jazykové spolupráci a při shánění literatury.

Vzpomínám si matně, že před lety mluvil vysoký činitel v televizi s pochybnostmi o vážnosti spisovatelů, kteří prý nesmějí publikovat. Jako zvlášť vhodný příklad uvedl jméno jakéhosi Egona Bondyho. Jakýsi Bondy napsal mezitím dílo, na které se nez mohly ústavy přeplněné vědeckými kádry. To však nepřekvapuje. Bondyho Dějiny filozofie jsou však anomálií i v celoevropských kulturních souvislostech. Tímto způsobem se už nepracuje. Jen podivně dvojnásobně československé kulturní poměry mohly způsobit, že invalidní důchodce píše v jednopokojovém bytě na Malé straně dějiny filozofie, které jsou podle mého soudu ošebitější a zajímavější než třeba slavné Dějiny západního myšlení od Bertranda Russella, které vycházejí po celém světě v tiskařských provedeních, nad kterými zrak přechází. V naší zemi se člověk setká s kulturními fenomény na neuvěření.

Milan Šimečka

Tak toho Petra Sgalla, strojního lingvistu, vyhodili z pravopisné komise! To je typické: jaký výsledek chtějí, takovou sestaví komisi. Ne že by, mladý člověče, nechali lidi rozdílných názorů posoudit věc v celé její povaze, oni jí musí vnutit svou povahu! Pravopisná reforma tedy zatím, zdá se, padla, měli bychom být rádi, ale nemůžeme, protože věc nebyla podstatně projednána, nýbrž znásilněna okolnostmi. Ty jsou dvojí: politické a hospodářské. Úřad poznal, že zatím ještě příliš mnoho lidí v národě umí a chce kulturní pravopis, a bojí se popuzovat je navíc. Dále si spočetl, že změnit například jenom všechny RYBY na RIBI stálo by moc peněz. Vesměs tedy pohnutky nízké, ve srovnání s pravopisem. Zřejmě jim o jazyk a jeho psaní zas tak moc nešlo. Sgallovi šlo: ten o něm nejmíň třicet let smýšlí stejně.

Nevím však dnes, šlo-li o pravopis Janu Chloupkovi: toho z komise nevyhodili, ačkoli jako její předseda měl by na to první právo. Jak jsem slíbil v říjnu, napsal jsem jazykový rozbor jeho článku a poslal jej do časopisu "Věda a život" a několika dalším institucím či osobám. Protože jsem znalcem poměrů, poznamenal jsem v průvodních dopisech, že odpověď nečekám. Mé slovo všichni dodrželi.

Ten rozbor, když jsem si jej hotově přečetl, zdál se mi k děkanu Chloupkovi dost krutý. A napadlo mi, zda není i nespravedlivý, když jsem pak dostal do ruky jeho "Knížku o češtině" /Odeon, 1974/: ta je napsaná pěkně, zajímavě a vtipně, však vyšla ve 40.000 výtisků! Autor se v ní jeví jako člověk sympatický, obratný, spjatý s jihovýchodní Moravou. Nepřekvapil mě potom už jeho příspěvek v monografii o primáši Jožkovi Kubíkovi /Supraphon, 1984/. V "Knížce o češtině" na straně 295 píše: "S porozuměním a vzděláním roste tolerance a smysl pro druhé." Napjatě jsem ovšem hledal, co tu říká o pravopise, a nic! Prošel jsem věcný rejstřík od "pražské galérky" po "prozodický protiklad", ale "pravopis" tu není!

Před deseti lety neviděl tedy Jan Chloupek v pravopise nejen nic problematického, ale ani zajímavého pro 40.000. Co ho to náhle popadlo? Znalec se dovtípí: dostal politický úkol. A plnil ho špatně, možná nerad, vizme jeho jazykový projev. Úkol teď zrušili a odvolali Sgalla, jenž se Chloupka v 9. čísle časopisu Novinář ještě zastával proti vtípkování jedné vtipné novinářky v čísle 6. Neudělali vlastně ze svého děkana svého blázna? Co teď Chloupek učiní? Bejvávalo, mladý člověče, že v případech nedůvěry, nevděku, podrazu či neúspěchu předsedové výborů, komisí, správních rad, ba i vlád - odstoupili!

Kdoví kolik lidí v tomto roce, jenž brzo skončí, se k pravopisu ozvalo. Chtěl bych, ale nepotřebuju, číst jejich důvody. Jistě jsou mezi nimi i mé drobnější důvody, ale ten hlavní musím přednést sám. Pravopis a jeho příští podoba nejsou při tom ani to hlavní. "Z taniera slopali kačky a husi," píše Vincent Šikuľa a je pravděpodobné, že když si zvykli husi, tanier a Slováci, zvykli bychom si i my.

První "lingvistický" zážitek jsem měl, když nám pan učitel vysvětlil, proč slovo rozum je třeba dělit takto: roz-um. Je jasné, že v tomto roz-umu zůstalo jakési vědění, kdežto dnešní ro-zum je prázdný. Jazykovědec by uvedl další příklady a dávnější ztráty vědění, jazykovědec já jsem ovšem mizivý. Jazykovědci jsou taky protichůdní: přes to, co o jazyce vědí, jaká zkušenost je v něm uložena a jaký vývoj zapsán, dívají se na něj někteří jenom jako na nástroj přítomného dorozumívání, ačkoli roste otázka, zda hodnota a poučení z toho, co bylo, není větší než z toho, co si provozně blekotáme dneska. Jsou jako lidé, kteří "nevědí, co činí": když ve svém funkcionalistickém zaujetí pomáhají k tomu, aby člověk plný přítomnosti a prázdný minulosti fungoval jen jako biologický stroj.

Když si dnešní škola objednává pro chytré i hloupé žáčky pravopis na jedničku, jedná podle své povahy: dávno to není škola vzdělávající! Její žáci nemají být přivedeni k rozrůzněnému vývoji svých osobností, nýbrž k výměnné použitelnosti ve výrobě a administrativě.

Poslyšme školský argument: zjednodušení pravopisu by uvolnilo síly a čas, aby si žáci osvojili důležitější vědomosti, jichž s rozvojem vědy a techniky přibývá... Jak dlouho chce škola udýchaně supět za tryskem této možná odsouzené civilizace? Nezhroučí se nakonec a nebude se muset pokorně vrátit k nějakému triviu, od něhož začne znovu vzdělávat pracovitost, charakter a myšlení mladých lidí, s čímž pak pomoz si v tom světě každý sám?

Rezervujte mi jednu třídu průměrných žáků: prvních pět let ~~le-~~vnucujte jim žádný pravopis, jen jim ho případ od případu vysvětlete a řekněte jim, co je správné. V češtině dál učte gramatice, větě, logice, klasifikujte jen pravdivost každé výpovědi, upřímnost soudu a kulturu jeho vyjádření. Ukazuj~~te~~te estetické hodnoty literárních děl. A v šestém ročníku mi tu třídu na čtyři půldny půjčte: naučím je závaznému pravopisu. Ale u většiny z nichž nebude to už nutné, protože pravopis dostavil se k nim mezitím sám. Pro přiměřeně dospělou hlavu je náš pravopis přeci tak jednoduchý!

Jaké to všelijaké pravopisy, pro Čecha krkolomné, nosí dnešní Evropa, a jejich důvod je zapsán v nich. Napovrch nesrozumitelně, ale kdo se zeptá, doví se, a zeptat se může každý, to je první, nižší svoboda. Ochrana pravopisu před těmi, kdo se nikdy na nic neptají, v tom je svoboda druhá, vyšší. Pravopis je vždycky kulturní dílo svého druhu, a že je někdo nedovede reprodukovat, není důvod k jeho zrušení. Náš letošní strach o historický pravopis je strach o jednu svobodu a o kulturní paměť. Pokles od roz-umu k ro-zumu je v jazykové kultuře totéž co v hmotné kultuře pokles od kovu a dřeva k plastickým hmotám, to vy necítíte, reformátoři?

A kdo se pravopisu nemůže naučit, ať beztrestně holt píše, jak umí. Obléká, chová se a baví taky každý podle svého vzdělání a vkusu. Říkáme pak: Byl to člověk vybraných způsobů.

